

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

Development of creative tourism activity areas of Thung Kwao
Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธาดา เจริญกุลศล

พระธงชัย วชิรญาโณ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800765063

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
Development of creative tourism activity areas of Thung Kwao
Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธาดา เจริญกุลศล
พระธงชัย วชิรญาโณ, ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800765063

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Development of creative tourism activity areas of Thung Kwao
Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province

By

Assistant Professor Dr. Tada Chalernkusol
Phra Thongchai Vachirayano, Dr. (Pichai)
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus
B.E. 2565

Research Project Funded
By Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 800765063
(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
ผู้วิจัย:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธาดา เจริญกุลศล พระธงชัย วชิรญาโณ, ดร.
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	จากกองทุนวิจัยและวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เพื่อศึกษาวิเคราะห์พื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และเพื่อพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน กลุ่มวิสาหกิจ และการศึกษาภาคสนาม (Field Study) เพื่อประมวลความคิดเห็นจากประชาชนในตำบลทุ่งกวาว กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประชาชนชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview Form)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. พื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่มีดังนี้ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเนื่องจากชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และชุมชนมีข้อกำหนดในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ด้านการจัดการ การจัดการมีความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนมีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ซึ่งมีสิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ที่พัก และกิจกรรมต่างๆ ให้บริการนักท่องเที่ยวทั้งไทยและชาวต่างประเทศ มีกิจกรรมที่โดดเด่นมุ่งเน้นการส่งเสริมการขับเคลื่อนการเติบโตอย่างยั่งยืนของชุมชน

๒. วิเคราะห์พื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีดังนี้ ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์มาอบรมให้ความรู้เพื่อมาพัฒนาการให้บริการท่องเที่ยว และให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ในด้านต่างๆ การถ่ายทอดความรู้ ช่วยพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งการมีฐานการเรียนรู้อยู่ในชุมชนสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับบุคคลภายนอกได้ จึงกลายมาเป็นแหล่งต้อนรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบบ้านพักโฮมสเตย์ ทำให้มีการสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน และได้แลกเปลี่ยนความคิดของแต่ละชุมชนที่ได้เข้ามาพักในโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวชุมชน ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสัมผัสวัฒนธรรมวิถีชีวิต และการแสดงดนตรีกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน ร่วมศึกษาเรียนรู้ไปกับชุมชน ในการจัดกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยการลงมือทำด้วยตนเอง มากกว่ายืนดูการทำ ซึ่งจะเป็นการสร้าง ความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวและยังได้แลกเปลี่ยนความคิดอีกด้วย

๓. พัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีดังนี้ ๑) การจัดฝึกอบรม เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์แก่ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและประชาชนในท้องถิ่น โดยเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี ๒) จัดและพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวให้การเรียนรู้ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพักผ่อนหย่อนใจ ๓) จัดให้มีการประเมินผลระหว่างและหลังของการจัดทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ๔) จัดศูนย์กลางของ ข้อมูลและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อการเผยแพร่ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และส่งเสริม กระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ๕) มีการวางแผนพัฒนาชุมชนให้มีความพร้อมและความเหมาะสมที่จะเข้าสู่การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว ๖) พัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจใน กระบวนการและโครงสร้างของระบบท่องเที่ยวเพื่อให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องสามารถดำเนินการได้ สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

Research Title: Development of creative tourism activity areas of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province

Researchers: Assistant Professor Dr. Tada Chalernkusol
Phra Thongchai Vachirayano, Dr. (Pichai)

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

Fiscal Year: 2022

Research Scholarship Sponsor:
Research and Academic Funds Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

ABSTRACT

This research aims to study the area of creative tourism activities of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province. To study and analyze creative tourism activity areas of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province. To develop creative tourism activity areas of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province.

This research is a qualitative research. by using the method of studying the concepts and theory of tourism related to the research study on “Developing areas for creative tourism activities of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province”, including the participation of people in the community enterprise group and field studies To collect opinions from people in Thung Kwao Subdistrict Community enterprise group, community philosopher. The in-depth interview was an unstructured interview.

The results showed that

1. Creative tourism activity area of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District Phrae Province is as follows: in terms of natural resources and culture because the community has a rich natural resource base and the community has regulations for the proper use of natural resources and has a unique culture and traditions that are endemic. Management is important to the management of community-based tourism because communities have rules. Rules for managing environment, culture

and tourism There is a fair distribution of benefits. Community economy and society which has an attractive Facilities for travel, accommodation and activities Serving both Thai and foreign tourists There are outstanding activities aimed at promoting sustainable growth of the community.

2. Analysis of creative tourism activity areas of Thung Kwao Subdistrict Mueang Phrae District, Phrae Province are as follows: Experienced experts come to train and educate in order to develop tourism services. And provide knowledge about tourist attractions in various fields; knowledge transfer Help develop tourism management by the Thung Kwao sub-district community. Mueang Phrae District, Phrae Province. which having a learning base in the community can be a source of learning for outsiders Therefore, it has become a welcome destination for tourists in the form of homestays. resulting in additional income for the community

3. Develop a creative tourism activity area of Thung Kwao Subdistrict Muang Phrae District, Phrae Province are as follows: 1) Training arrangements To develop knowledge, skills and experience for communities involved in management and local people. Emphasis is placed on practical rather than theory. 2) Organize and develop tourism activities to provide natural and cultural learning along with recreation; 3) Provide an evaluation during and after community development activities; 4) Establish a center of information and information that related to tourism for disseminating, conveying, exchanging, and continually promoting the process of community development

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนถึงผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ที่ให้โอกาสและสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณท่านรองอธิการบดีวิทยาเขตแพร่ และผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ตลอดจนถึงผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ที่ให้โอกาสและสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณท่านนายกเทศมนตรีตำบลทุ่งกวาว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนและพระสังฆาธิการทุกรูปในตำบลทุ่งกวาว ที่กรุณาช่วยให้ข้อมูลและให้ความร่วมมือในการทำวิจัยเป็นอย่างดี

และขอขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่หน่วยวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ที่ให้การสนับสนุนทุนการทำวิจัยครั้งนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธาดา เจริญกุล

๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญรูปภาพ	ฌ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ กรอบแนวคิด	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่	๗
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว	๔๒
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	๔๕
๒.๔ บริบทพื้นที่วิจัย	๑๐๕
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐๙
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๑๑๕
3.1 รูปแบบการวิจัย	๑๑๕
3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก	๑๑๖
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๑๖
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๑๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๖ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๘
๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	๑๑๘
๓.๘ สรุปกระบวนการวิจัย	๑๑๘
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๒๐
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย	๑๒๐
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย	๑๓๓
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย	๑๓๔
๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย	๑๔๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๑
๕.๒ อภิปรายสรุปผล	๑๔๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๘
บรรณานุกรม	๑๕๐
ภาคผนวก	๑๕๓
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๕๔
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๕๗
ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย	๑๖๑
ภาคผนวก ง ประวัติผู้วิจัย	๑๗๐

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ แสดงรายชื่อหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนและประชากรตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่	๑๐๖

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑.๑	๖
๒.๑	๑๐๕
๓.๑	๑๐๘
๔.๑	๑๒๒
๔.๒	๑๒๓
๔.๓	๑๒๓
๔.๔	๑๒๕
๔.๕	๑๒๖
๔.๖	๑๒๗
๔.๗	๑๒๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยในปัจจุบัน มีวิถีการดำรงชีวิตที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงามตามยุคตามสมัย การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรหรือการพัฒนาประเทศให้เท่าเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่สิ่งที่ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาคือ “วัฒนธรรม” การพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการเกษตร อุตสาหกรรม คมนาคม การท่องเที่ยว การค้าและบริการ ขณะเดียวกันที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติคุณภาพสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของคนไทยเราที่ก่อนได้ทำมา และผูกพันกับท้องถิ่นได้ถูกบั่นทอนลงทุกขณะ สถานการณ์เหล่านี้ได้ปรากฏขึ้นแล้วในทั่วทุกภูมิภาค ดังนั้นส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้และการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของของท้องถิ่นมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของท้องถิ่นมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของซึ่งมีความรัก ความหวงแหนการพึ่งพิง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอยู่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยชุมชนจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนเองและระหว่างชุมชนกับเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ควบคู่ไปกับการเจริญเติบโตของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อที่จะคงสภาพความสมบูรณ์ต่อไป

นอกจากนั้นแนวโน้มการท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตแบบธรรมชาติของนักท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นไปยังชุมชน มีมากขึ้น ประกอบกับกระแสความนิยมและความต้องการเข้าไปสัมผัสวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน อยู่กับธรรมชาติสัมผัสวิถีชีวิตชนบทและธรรมชาติมีมากขึ้น รวมถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยนั้นเป็นไปตามทิศทางการพัฒนาประเทศ ในปัจจุบันที่รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การศึกษา ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม โดยในด้านการท่องเที่ยวนั้น แผนพัฒนาการท่องเที่ยว แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ นับเป็นนโยบายแห่งชาติฉบับแรก ที่มีการกำหนดวิสัยทัศน์ว่า “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้ และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน” และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยว รวมทั้งการสร้างสมดุลในมิติของพื้นที่ เวลา กิจกรรม รูปแบบ และกลุ่มนักท่องเที่ยว

เพื่อสร้างรายได้และกระจายรายได้สู่ชุมชน ในการสร้างความสมดุลให้กับการท่องเที่ยวผ่าน การตลาดเฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมวิถีไทย และการสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวที่เน้นการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานอัตลักษณ์และวิถีไทย โดยมีเป้าประสงค์ในการกระจายรายได้และ ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ทุกพื้นที่และทุกภาคส่วน มีการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวขยายตัวออก จากเมืองใหญ่หรือการท่องเที่ยวที่เป็นเมืองหลักกระจายออกไปสู่เมืองรองหรือชุมชนรอบนอก เน้น การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวคุณภาพที่มีความตั้งใจเลือกท่องเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยว ไม่ใช่เพียง การเข้ามาท่องเที่ยวตามกระแส ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่พบว่ามีแนวโน้มท่องเที่ยวเป็นอิสระและสนใจการท่องเที่ยวเฉพาะทาง ให้ความสนใจกับการ ท่องเที่ยวชุมชน มรดกทางวัฒนธรรม ต้องการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการ ท่องเที่ยวแต่ละครั้ง^๑

รัฐบาลได้หันมาให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยเล็งเห็นถึงรายได้ที่ได้ จากการท่องเที่ยวที่เข้าสู่ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวโดยตรง มีนโยบายให้การสนับสนุนที่มุ่งเน้นใน เรื่องของการฟื้นฟูและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพเสื่อมโทรม ส่งเสริม คุณค่าและอนุรักษ์ความเป็นไทยด้วยวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เน้นวิถีชีวิตชุมชน พร้อม ประกาศแนวทาง การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนให้เป็นวาระแห่งชาติผ่าน “การท่องเที่ยววิถีไทย” เพื่อให้มีเม็ดเงินจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกระจายไปสู่เศรษฐกิจบนรากฐานของประเทศ ลดความ เหลื่อมล้ำของรายได้ และนำการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจ ของชุมชนผ่านการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการ Amazing Thailand Go Local ท่องเที่ยวท้องถิ่นไทย ชุมชนเติบโตใหญ่ เมืองไทยเติบโต หรือการท่องเที่ยวเมืองรอง เป็นต้น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การต่อยอดในการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม โดย คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม สถาปัตยกรรมและวิถีชุมชนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ จนกลายเป็นการท่องเที่ยวโดย ชุมชน (community-based tourism: CBT) ภายใต้การขับเคลื่อนของการท่องเที่ยววิถีไทยที่การ ท่องเที่ยวมีความเป็นเอกลักษณ์และยั่งยืนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้แก่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสหา ประสบการณ์ใหม่ ๆ และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้กับคนในชุมชน จนกลายเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ตามที่ชุมชนต้องการให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ โดยถือเป็นมิติใหม่ที่มี การบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีมาตรฐาน ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความ ยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตที่ดี จะเห็นได้ว่า “การท่องเที่ยวชุมชน”

^๑ Richards, G., & C. Raymond, “Creative tourism.” (ATLAS News 23, 2000), pp 16–20.

และ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” จึงเสมือนเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งมีส่วนช่วยรักษาความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน^๒

การท่องเที่ยวชุมชน (community-based tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยเป็นการท่องเที่ยวที่คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังเน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย ที่สำคัญการท่องเที่ยวดังกล่าวต้องไม่ทำลายวิถีชีวิตเดิมหรือทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ หรือการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนเป็นฐานโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดการท่องเที่ยว โดยคนในชุมชนเป็นคนจัดการ คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เป็นการจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจเริ่มจากการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์สืบสานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น เมื่อประสบความสำเร็จจึงทำให้มีผู้มาศึกษาดูงานมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการให้บริการแก่ผู้มาเยือนมากขึ้น เช่น มีการบริการที่พัก อาหาร มีวิทยากรในชุมชนเป็นผู้ให้ความรู้ ชุมชนในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือใกล้แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพสูง ทำให้มีผู้มาเที่ยวในพื้นที่อยู่แล้ว ชุมชนจึงใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

จากการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทั้งในไทยและต่างประเทศ มักจะมีบริบทของวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้น ใช้วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนเล่าเรื่องให้กับนักท่องเที่ยว ในงานศึกษาของ Sofield, Guia, and Specht^๓ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการออกแบบเชิงพื้นที่ (place-making) ในชุมชน ๕ แห่งของเกาะแทสเมเนีย (Tasmania) พบว่า แม้ชุมชนส่วนใหญ่จะไม่ได้ริเริ่มทำการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหลัก แต่การออกแบบเชิงพื้นที่ที่นำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่น และให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม เช่น จิตรกรรมฝาผนังผ่านบทกวีของชุมชน Sheffield ซึ่งจะมีการนำผลงานของนักท่องเที่ยวรวบรวมไว้ใน Murals Park สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ และกลายเป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในที่สุด ขณะเดียวกัน ความเชื่อทางศาสนาก็ส่งผลต่อการท่องเที่ยวได้ ในบางประเทศที่วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับศาสนานั้นมีผลต่อการกำหนดภาพลักษณ์ของจุดหมายปลายทางสูง

^๒ ภัทรพงศ์ อินทรกำเนต และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่องระบบนวัตกรรมรายสาขาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๓)

^๓ Sofield, T., Guia, J., and Specht, J. Organic “folkloric” community driven place-marketing and tourism. *Tourism Management*, 2017. pp. 61, 1-22.

จากที่กล่าวมาข้างต้น การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จึงมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง และควรร่วมกันดูแลรักษา พัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากมีทรัพยากรการท่องเที่ยวในหลายด้าน อาทิ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตพิธีกรรมความเชื่อ วัฒนธรรมวิถีชุมชน และ การสัญจรไปมาสะดวก มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ยาวนาน และเพียบพร้อมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ โดยคาดว่าผลการศึกษาที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเป็นการดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่ต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ที่ผ่านมาเป็นอย่างไร

๑.๒.๒ การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีกระบวนการอย่างไร

๑.๒.๓ การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ควรมีแนวทางอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๓.๒ เพื่อวิเคราะห์พื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอแนวความคิดการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการศึกษาที่สำคัญ เช่น กระบวนการการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แนวทางการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ วิเคราะห์และวิพากษ์เนื้อหาและกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ รูป/คน จากกลุ่ม ๒ กลุ่ม

๑) กลุ่มเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ จำนวน ๑ คน

๒) กลุ่มผู้นำชุมชน ประชาชนและประชาชนท้องถิ่น ๗ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการทำวิจัย คือ ชุมชนตำบลทุ่งกวาว และสำรวจสถานที่สำคัญต่างๆ ในพื้นที่รับผิดชอบของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการทำวิจัยระหว่าง เดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ – ธันวาคม ๒๕๖๕ ระยะเวลา ๑๑ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลง ที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือการทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป โดยมีมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม

๑.๕.๒ กิจกรรม หมายถึง การปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเสริมทักษะการเรียนรู้ และสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่ม

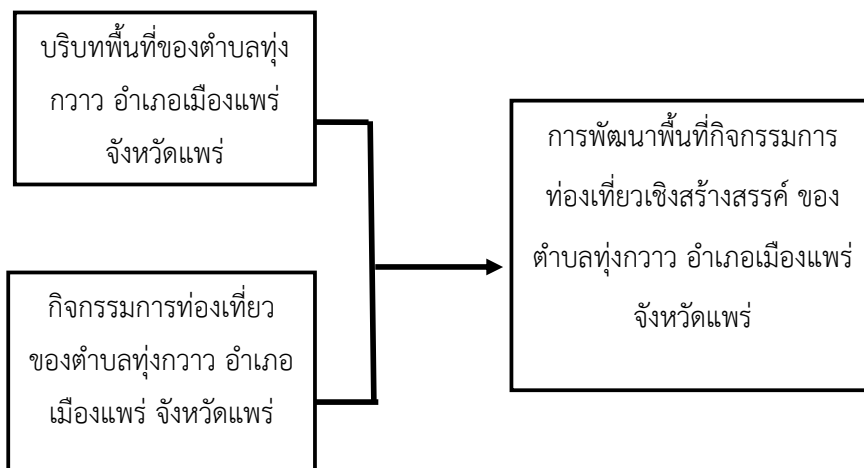
๑.๕.๓ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของบุคคลจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่ประจำไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราวและเดินทางกลับไปสถานที่อาศัยเดิม ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการพักผ่อน หรือหาความรู้

๑.๕.๔ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่มีความลึกซึ้ง ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วมสร้างประสบการณ์หรือเรียนรู้หรือทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นการ ลงมือทำ มีส่วนร่วม หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในพื้นที่

๑.๕.๕ ชุมชนตำบลทุ่งกวาว หมายถึง พื้นที่ในเขตกำหนดตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งหมายถึงเขตพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๖ กรอบแนวคิดงานวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา ดังนี้

ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๗.๒ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์การพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑.๗.๓ ผลที่ได้จากการวิจัยจะสามารถนำไปเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทําวินิจฉัยเรื่อง การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว
- ๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
- ๒.๔ บริบทพื้นที่วิจัย
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่

ความเป็นมาของคำว่า การพัฒนาดังกล่าวเบื้องต้นเมื่อพิจารณาแล้วพบว่า กระแสแห่งความเจริญของประเทศตะวันตกหรือประเทศที่พัฒนาแล้วได้หลังไหลไปสู่ประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศที่มีความเจริญน้อยกว่า คำว่า การพัฒนาจึงได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายความก้าวหน้าให้ทัดเทียมกับประเทศในตะวันตก ซึ่งมีความหมายครอบคลุมหลายแง่มุม ไม่เป็นที่เข้าใจอย่างเดียวกันในแต่ละประเทศแต่ละช่วงเวลา เราจะพบว่าในช่วงแรก ๆ ของการนำเอาแนวความคิดการพัฒนามาใช้จะเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่ทันสมัย หรือการปรับให้เป็นอุตสาหกรรม เป็นต้น ต่อมานักสังคมศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป ทำให้รูปแบบ วิธีการและยุทธวิธีในการพัฒนาประเทศต่าง ๆ มีความแตกต่างกันออกไป แนวคิดของการพัฒนาจึงครอบคลุมถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมด้วย ดังนั้นจึงขอเสนอความหมายคำว่า การพัฒนา ตามทัศนะของนักวิชาการไทย ดังนี้

จิตยา สุวรรณชฎ^๑ กล่าวว่า การพัฒนา คือกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการจัดสรรทรัพยากรของสังคม เพื่อการเปลี่ยนแปลงในการที่จะบรรลุเป้าหมายที่สังคมนั้นได้เลือกสรรแล้ว ด้วยการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

^๑ จิตยา สุวรรณชฎ, พัฒนาสังคม: ขอบเขตและแนวความคิด, วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม ๒๕๒๒): ๓๔๑.

วิทยากร เชียงกุล^๒ อธิบายว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการได้รับการพัฒนาด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมที่ดี พักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่า “การพัฒนาคุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี^๓ อธิบายว่า การพัฒนาเป็นเสมือนกลวิธีหรือมรรควิธี (Means) ที่ทำให้เกิดผล (Ends) ที่ต้องการ คือคุณภาพชีวิต ชุมชนและสังคมดีขึ้นและนอกจากจะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นแล้วยังมีการกำหนดอัตราการเปลี่ยนแปลง (Rate of Change) เอาไว้ด้วย

ดิเรก ฤกษ์ห่วย^๔ ให้ความหมายว่า การพัฒนานั้นเป็นกระบวนการ (Process) ที่จะต้องมีองค์ประกอบของเครื่องชี้วัดที่สำคัญและต้องผสมผสานระหว่าง

๑. มีการเปลี่ยนแปลง (Change) ในทางบวก ได้แก่ การปรับปรุงเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตเสมอ ถ้าเปลี่ยนแปลงในทางลบไม่ถือว่าเป็นการพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องดีขึ้น เจริญขึ้น งดงามขึ้น และต้องเกี่ยวข้องกับ ๔ แกนหลัก คือคน โครงสร้าง เทคโนโลยีและระบบหรืองาน (รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วย)

๒. การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีการควบคุม (Control) ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงได้โดยการกำหนดเป็นแผนที่ชัดเจนและนำไปสู่การปฏิบัติที่ดำเนินตามเป้าหมายอย่างเด่นชัดและปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์และเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีจุดเน้นของการพัฒนาโดยประชาชน เพื่อประชาชนและเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน

๓. ผลของการพัฒนานั้นต้องเกิดความเสมอภาค (Equity) และการกระจายใหม่ (Redistribution) ในการกระจายความเป็นธรรมในเรื่องรายได้ และการกระจายความเป็นธรรมในเรื่องคุณภาพชีวิต (Quality of Life) แก่กลุ่มคนในสังคมอย่างยุติธรรมและจะต้องทำให้เกิดความเท่าเทียมกันอย่างแท้จริงในเรื่องโอกาส (การศึกษา การทำงาน ความก้าวหน้า ฯลฯ)

^๒ วิทยากร เชียงกุล, การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมไทย : บทวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : ฉบับกระแ, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗-๑๘.

^๓ ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, การพัฒนาชุมชน : จากทฤษฎีสู่ปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อก, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒.

^๔ ดิเรก ฤกษ์ห่วย, ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม, เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐศาสตร์กับการพัฒนาชุมชน, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๒.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^๕ กล่าวว่าการพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Planned or Directed Change) นั่นคือการพัฒนาไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติหากเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยกำหนดทิศทางหรือรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะพัฒนาอะไร พัฒนาอย่างไร เข้าเร็วอย่างไร ใครจะเป็นผู้พัฒนาและเป็นผู้ถูกพัฒนา เป็นต้น

นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร^๖ ได้อธิบายว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการในการที่จะเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของประชาชนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้น ซึ่งรวมถึงเรื่องที่ตัดสินคุณค่าของคนในแต่ละสังคมด้วย ความหมายของการพัฒนาจึงแตกต่างกันออกไปตามกาลเวลา สถานที่และลักษณะของปัญหาหรือความต้องการของแต่ละสังคม โดยมีปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ดังนี้

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงที่นำมาซึ่งการปรับปรุงให้ดีขึ้นสำหรับคนส่วนใหญ่
๒. ควรจะเป็นอันตรายน้อยที่สุดและเป็นประโยชน์ต่อทุก ๆ คน
๓. อย่างน้อยที่สุดควรจะตอบสนองความต้องการพื้นฐานหรือความต้องการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต
๔. มีความสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่
๕. ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ในความหมายพื้นฐานการพัฒนา ก็คือการทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนในทุก ๆ ด้านของสังคมทั้งมวล การพัฒนาไม่ได้เป็นเพียงการพัฒนาด้านรายได้หรือด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวและไม่ใช้เรื่องของเทคนิค แต่การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงในแนวความคิดและเปลี่ยนแปลงการกระทำที่เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองความต้องการและก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกหมู่เหล่าให้ดีขึ้น

สนธยา พลศรี^๗ ได้จำแนกความหมายของการพัฒนาแต่ละประเภทไว้ ดังนี้

^๕ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยจุฬารณ, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^๖ นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, เอกสารประกอบการสอนวิชา ๒๖๘๑๖๐๒ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี, (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๕.

^๗ สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๕.

๑. ความหมายจากรูปศัพท์หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ

๒. ความหมายโดยทั่วไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้คุณภาพดีขึ้นกว่าเดิมความหมายนี้นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ แม้ว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม

๓. ความหมายทางเศรษฐศาสตร์หมายถึง ความเจริญเติบโตแต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายในเชิงปริมาณ คือการเพิ่มขึ้นหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ

๔. ความหมายทางพัฒนาบริหารศาสตร์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ด้านปริมาณ (มากขึ้น) และด้านสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

๕. ความหมายทางด้านเทคโนโลยีหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความหมายอีกแนวทางหนึ่ง

๖. ความหมายทางการวางแผน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้าในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่าความหมายของการพัฒนาทางการวางแผนกำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ไม่ใช่เป็นการพัฒนาในความหมายนี้

๗. ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติคำว่าพัฒนาในความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติหรือการปฏิบัติการนี้ เป็นความหมายต่อเนื่องจากความหมายทางการวางแผน โดยมุ่งเน้นถึงการวางแผนและโครงการไปดำเนินการอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่องเพราะถึงจะมีแผนและโครงการแล้วแต่ถ้าหากไม่มีการนำไปปฏิบัติการพัฒนา ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

๘. ความหมายในทางพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุข มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางการวางแผน คือเป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพุทธศาสนา มุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือความสุขของมนุษย์เท่านั้น

๙. ความหมายทางสังคมวิทยา นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการพัฒนาโดยเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม คือมนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพุทธศาสนา คือการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มี

ความสุขและมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผน คือด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวางแผนเรียกว่าการบริหารและการจัดการ

๑๐. ความหมายทางการพัฒนาชุมชน นักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายคำว่า การพัฒนาเอาไว้ใกล้เคียงกับนักสังคมวิทยา คือการพัฒนาเป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสังคมมนุษย์ให้ดีขึ้นแต่นักพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่มนุษย์ในชุมชนจะต้องร่วมกันดำเนินงานและได้รับผลจากการพัฒนาร่วมกัน

นอกจากนี้สนธยา พลศรี ยังได้สรุปภาพรวมความหมายของคำว่า การพัฒนาไว้ว่า หมายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวมนุษย์เอง

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ^๔ กล่าวสรุปเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนาหมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม เพื่อให้ประชาชนหรือชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีความเจริญก้าวหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นได้มีการกำหนดไว้ก่อนและครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ หรืออาจแบ่งเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง นอกจากนี้แล้วการพัฒนาในแง่ที่เป็นกระบวนการ (Process) จะประกอบด้วยหลายขั้นตอน (Stages) ที่มีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยง (Relation or Linkage) และสอดคล้องกัน การพัฒนายังเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (Continuing Process) คือหลังจากดำเนินกิจกรรมพัฒนากิจกรรมหนึ่งผ่านไปแล้วก็จะนำสู่การดำเนินกิจกรรมพัฒนาอีกกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปอีก

ลักษณะของการพัฒนา

จากความหมายของการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ ซึ่งลักษณะสำคัญของการพัฒนานั้น สนธยา พลศรี^๕ อธิบายไว้ ดังนี้

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ซึ่งเป็นลักษณะตามความหมายทางด้านพัฒนาบริหารศาสตร์

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งได้

^๔ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียงและแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา, (เอกสารอัดสำเนา, ม.ป.ท.), หน้า ๔๒-๔๓.

^๕ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕-๖.

๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

๔. เป็นแผนโครงการ คือเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใครด้านใดด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕. เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธีหรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖. เป็นปฏิบัติการ คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิดหรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการในการที่จะพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตาม ถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้วจะไม่ใช้การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙. มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือสามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสมหรือพึงพอใจหรือไม่ และระดับใด เป็นต้น

๑๐. สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบ กระบวนการและวิธีการพัฒนาก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย การพัฒนาใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนามีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันจึงให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาต่างกันไปหลายแนวความคิด ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ดังต่อไปนี้

๑. แนวคิดด้านมนุษยนิยม เป็นการอธิบายแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาของมนุษย์ที่เน้นเรื่องค่านิยมกับจริยธรรม โดยมองว่าเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาอยู่ที่มนุษย์และค่านิยมด้านจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญในสังคมมนุษย์ ตามแนวคิดนี้ถือว่าคนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา คนเป็นผู้บันดาลให้สิ่งต่าง ๆ ในเกิดขึ้นหรือดับสลายได้ จุดหมายปลายทางสูงสุดของการพัฒนาคือการพัฒนาคน ซึ่งหมายถึงการทำให้คนมีทั้งคุณภาพและคุณธรรม^{๑๐}

๒. แนวคิดทางด้านเศรษฐกิจ เป็นการอธิบายถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งจะเน้นไปในเรื่องของการออมและการลงทุน มองว่าการพัฒนาเปรียบเสมือนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยถือว่าเมื่อมีกระบวนการพัฒนาเกิดขึ้นแล้ว ผลแห่งการพัฒนาจะแพร่กระจายไปยังประชาชนที่ละน้อยและประชาชนจะพัฒนาตามไปด้วย ซึ่งผลประโยชน์ของการเจริญเติบโตจะกระจายไปสู่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในรูปของงานและโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยผลของการกระจายนี้จะเพิ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่กลุ่มที่ยากจนกว่า

๓. แนวความคิดด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เป็นผลมาจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของหลาย ๆ ประเทศและประเทศต่าง ๆ เริ่มตระหนักว่าการดำเนินการพัฒนาที่ผ่านมาไม่ได้ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยการพัฒนาควรจะถูกกำหนดให้ไปสู่แนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การศึกษาและสุขภาพอนามัย รวมไปถึงความต้องการด้านต่าง ๆ ของประชาชนเป็นอันดับแรก แทนการมุ่งลงทุนในด้านอุตสาหกรรม

นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนา และแนวทางในการปฏิบัติแล้วการพัฒนาจะมุ่งไปที่สวัสดิการของประชาชนเพื่อลดความยากจน ลดการว่างงานและลดความไม่เท่าเทียมกันด้วย

๔. แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม เป็นแนวคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ พยายามที่จะปรับปรุง แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนและปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่าการพัฒนา^{๑๑}

๕. แนวคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม เป็นแนวคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยมที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบ

^{๑๐} วิรัช เตียงหงษากุล, **หลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๔-๕.

^{๑๑} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

สังคมโดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิม ถือเป็นการพัฒนาในแนวความคิดนี้^{๑๒}

๖. แนวคิดแบบการพัฒนาชุมชน เป็นแนวคิดที่องค์การสหประชาชาตินำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่กล่าวมาแล้วในเรื่องความเป็นมาของการพัฒนา กล่าวคือทำให้คนและกลุ่มคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและเป็นผู้ได้รับผลของการพัฒนาตามหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน

๗. แนวคิดแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวคิดที่องค์การสหประชาชาติเรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก เป็นแนวคิดการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกด้านอย่างสมดุลใน ๕ ด้าน คือด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคมและด้านการเมือง

จากแนวคิดหลักในการพัฒนาทั้ง ๗ ประการดังกล่าว การพัฒนาชุมชนถือเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะ คือมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์รวมถึงศักยภาพของมนุษย์เป็นหลัก กล่าวได้ว่าการที่จะทำความเข้าใจความหมาย ลักษณะและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้นจำเป็นต้องตระหนักในความจริงที่ว่า การพัฒนาเป็นแนวคิดเชิงปทัสสถาน การกำหนดความหมายทิศทางและแนวทางของการพัฒนานั้น ย่อมจะแตกต่างกันไปตามค่านิยมและความเชื่อพื้นฐานหรืออุดมการณ์ของสังคมและกาลเวลา ดังนั้นแนวทางการพัฒนาของประเทศที่มีความยึดมั่นในอุดมการณ์ทุนนิยมจึงอาจจะแตกต่างจากประเทศอุดมการณ์สังคมนิยมและเนื่องจากปทัสฐานที่มองเห็นว่าเป็นสิ่งที่ปรารถนาเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ความหมาย แนวคิดและแนวทางการพัฒนาอาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลาด้วยเช่นกัน

แนวทางการพัฒนาที่ทำอยู่เดิมไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับแนวทางการพัฒนาหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม^{๑๓} ความสำคัญของการพัฒนาจึงมีใน ๒ แนวทาง ดังนี้

๑. การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา

ถึงแม้ว่าในช่วงระยะเวลาตั้งแต่มีการวางแผนพัฒนาประเทศมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยได้รับผลสำเร็จในระดับหนึ่งซึ่งเป็นที่น่าพอใจ สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูงอย่างต่อเนื่องยาวนาน แต่เป็นการเจริญเติบโตในเชิงปริมาณ ยังขาดคุณภาพและตั้งอยู่บนพื้นฐานการพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน ปัญหาเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของ

^{๑๒} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๓๔), หน้า ๙๓-๙๔.

^{๑๓} อีรวลัย ศิลารัตน์, การจัดการความรู้ชุมชน, (จันทบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๔๙), หน้า ๘-๙.

ประเทศที่สะสมมานาน คือความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาระหว่างกลุ่มคนและระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท โดยในสังคมเมืองเป็นฐานธุรกิจ บริการ และอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าและเป็นแหล่งดึงดูดทรัพยากรและแรงงานจากชนบท เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ขณะที่สังคมชนบทเป็นฐานการเกษตรที่ล้าหลังและเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งยังมีรายได้ต่ำ และขาดโอกาสการพัฒนาให้สามารถพึ่งพาตนเองได้^{๑๔} ปัญหาเชิงโครงสร้างดังกล่าวยังคงเป็นปัญหาสะสมต่อเนื่องและยังไม่ได้รับการแก้ไขให้เป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง

แต่เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี ๒๕๔๐ ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมไทย เกิดภาวะการว่างงานเพิ่มขึ้นเกือบ ๓ เท่าตัว ความยากจนมากขึ้นกว่าก่อนเกิดวิกฤติ จึงได้มีการพัฒนาประเทศตามลำดับทุกปี จนถึงประมาณปี ๒๕๔๕ ให้ความยากจนลดลง แต่การกระจายรายได้ของครอบครัวยังไม่ดีขึ้น แต่กลับมีปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้มากขึ้น^{๑๕} จนกระทั่งการใช้แผนพัฒนาฉบับที่ ๑๐ รัฐบาลได้มีการกำหนดมาตรการการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคทั้งในเรื่องระบบบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการกระจายการลงทุน มาตรการปรับปรุงโครงสร้างด้านการคลัง เพื่อนำระบบภาษีมาเป็นรายได้บำรุงท้องถิ่น มาตรการปรับโครงสร้างด้านการเกษตรการปฏิรูปที่ดิน การพัฒนาบริการสาธารณสุข เป็นต้น^{๑๖}

นอกจากนี้สภาพปัญหาทางการเมืองภายหลังจากการยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๕๖ ก็ส่งผลทำให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศเกิดความล่าช้าและมีผลกระทบต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจที่มีการถดถอย การขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลงจากที่ประมาณการอย่างมาก การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศเกิดความล่าช้าไม่สามารถเบิกจ่ายงบประมาณในการลงทุนได้ เป็นต้น ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ประเมินสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทยในปี ๒๕๕๗ (ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗) ระบุว่า สถานการณ์เศรษฐกิจมีแนวโน้มขยายตัวต่ำ จากการที่เศรษฐกิจในไตรมาสแรกติดลบและการฟื้นตัวในช่วงที่เหลือของปียังมีข้อจำกัดจากความไม่แน่นอนของสถานการณ์ทางการเมืองที่ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ และมีแนวโน้มที่การจัดตั้งรัฐบาลต้องล่าช้าออกไปกว่าที่

^{๑๔} ชัชวาลย์ มากสินธ์, **การพัฒนาชนบท**, เอกสารประกอบการบรรยาย, (จันทบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๕), อัดสำเนา.

^{๑๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ๒ ปี แห่งการเปลี่ยนแปลง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๗๓.

^{๑๖} ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, **วิสัยทัศน์การวางแผนพัฒนาประเทศไทยในสหัสวรรษหน้า**, (กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๒.

คาดการณ์ไว้เดิม จึงส่งผลกระทบต่อการขยายตัวของรายจ่ายภาครัฐและการขับเคลื่อนมาตรการเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ รวมทั้งส่งผลกระทบต่อการเบิกจ่ายและการจัดเตรียมงบประมาณประจำปี ๒๕๕๘

นอกจากนั้น ยังส่งผลกระทบต่อการฟื้นตัวของการใช้จ่ายและการลงทุนภาคเอกชน ในขณะที่การฟื้นตัวของการส่งออกที่มีแนวโน้มช้ากว่าที่คาดไว้เดิม ตามแนวโน้มความล่าช้าในการฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลก จึงคาดว่าเศรษฐกิจไทยตลอดทั้งปี ๒๕๕๗ มีแนวโน้มขยายตัวร้อยละ ๑.๕ - ๒.๕ ต่ำกว่าการขยายตัวร้อยละ ๓.๐ - ๔.๐ ที่คาดการณ์ไว้เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ ส่วนด้านสังคมเกิดความแตกแยกทางความคิดในสังคม ขาดความรัก ความสามัคคี ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ขาดความยุติธรรมในสังคม ปัญหาการลิดรอนสิทธิและการครอบงำสื่อ เป็นต้น จนกระทั่งได้เกิดการรัฐประหารโดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้บัญชาการทหารบก เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ และได้จัดตั้งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ขึ้น เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยมี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาเป็นผู้อำนวยการของนายกรัฐมนตรีเพื่อบริหารราชการแผ่นดินและขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ

๒. การพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีกว่าเดิม

การปรับแนวคิดของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จัดว่าเป็นการพัฒนาแนวคิดที่เป็นอยู่ให้ดีกว่าเดิม โดยพัฒนาแนวคิดให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป โดยแนวคิดการพัฒนาประเทศในอดีตได้ให้ความสำคัญกับการเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การพัฒนาได้มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและการผลิตเพื่อส่งออก โดยอาศัยความได้เปรียบทางทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์มาใช้ขยายฐานการผลิตเพื่อสร้างรายได้และการมีงานทำ ซึ่งถือว่ามีความเหมาะสมสำหรับช่วงเวลานั้น แต่การรุดหน้าทางเศรษฐกิจโดยรวมและความเจริญด้านวัตถุที่เพิ่มมากขึ้น ก็ไม่ได้ทำให้สังคมไทยมีความอยู่ดีกินดีอย่างทั่วหน้า วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ดีงามและเรียบง่ายได้เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและ ความไม่มั่นคงของครอบครัว ชุมชนและสังคม ดังนั้นจึงได้มีการปรับแนวคิดการพัฒนาตั้งแต่ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ - แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ จากเดิมที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลักมา เป็นการเน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา เพราะคนเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของการพัฒนาในทุกด้าน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้ปรับเปลี่ยนการวางแผนจากการแยกส่วนมาเป็นแบบการเชื่อมโยงบูรณาการ เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลต่อกัน มีการปรับบทบาทหน่วยงานกลางในการประสานและสนับสนุนการจัดทำแผนปฏิบัติการในทุกระดับ และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับทุกชั้นตอน เป็นหลักในการดำเนินงานด้านการพัฒนา ด้วยการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันรับผิดชอบ ในลักษณะเป็นเครือข่ายการพัฒนาและได้มีการระดมความคิดของประชาชนตั้งแต่ระดับจังหวัดทุก

จังหวัดทั่วประเทศ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต โดยมีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเข็มทิศในการนำทางพัฒนาประเทศ

การพัฒนา เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความสนใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสังเกตการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่าสังคมและวัฒนธรรมของมนุษยชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุต่าง ๆ หลายประการดังต่อไปนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical environment)
๒. การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร (Population change)
๓. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน (Isolation and contact)
๔. โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and cultural structure)
๕. ระดับของความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and technology)
๖. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น เช่น การเล็งเห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง หรือนโยบายของผู้นำประเทศ

จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมา เราจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การพิจารณาเรื่องการเปลี่ยนแปลงจึงต้องทำความเข้าใจทั้งในด้านทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction) ขนาดของการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) ระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (Time) สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Change & resistance to change) สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นคือ ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น กินความครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ก้าวหน้าหรือถดถอยก็ได้ แต่ที่เป็นพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนา ก็คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction for change) ในลักษณะที่ก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเท่านั้น

คำว่า “พัฒนา” เกิดขึ้นและนำมาใช้ครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยนักเศรษฐศาสตร์ได้นำมาใช้เรียกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานคนและสัตว์มาเป็นพลังงานจากเทคโนโลยี เช่น เครื่องจักร เครื่องยนต์ต่าง ๆ อาชีพของคนในสังคมเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นการประกอบอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม วิธีการผลิตเปลี่ยนจากเพื่อการยังชีพเป็นวิธีการผลิตเพื่อการค้า ที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากชนบทเป็นเมือง สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นหลังจากนั้นคำว่าพัฒนา ก็ได้แพร่กระจายออกไปทั่วโลกโดยความหมายกว้าง ๆ ทั่วไปแล้ว หมายถึงการกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม ได้มีการศึกษาเชิงประเมิณผลการพัฒนา พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เพียงปรารถนาหลายประการ นับตั้งแต่เริ่มมีการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๔ เป็นต้นมา ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศวิทยา (Social ecology) ของสังคมไทย ผลที่คาดหวังสำคัญหลายประการไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้นักคิดจากหลายสำนักความคิดพากันหยิบยกประเด็นปัญหาต่าง ๆ มากถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางถึงความล้มเหลวเหล่านั้น พร้อมทั้งมีการเสนอแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ บางแนวคิดได้รับการยอมรับจากสาธารณชนและกลุ่มผู้บริหารจนนำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานความเชื่อในเอกลักษณ์ รวมทั้งความเข้มแข็งของวัฒนธรรม บางแนวคิดชูประเด็นการเรียนรู้ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพของคนพร้อมทั้งการให้เหตุผลอย่างเป็นระบบ น่าเชื่อถือและปฏิบัติตาม ในขณะที่นักคิดบางสำนักความคิดพยายามใช้ยุทธศาสตร์ทางศาสนา (Religious strategy) มาชี้นำทางออกให้แก่สังคมไทยบนพื้นฐานแห่งนัยยะสำคัญตลอดจนความโดดเด่นทางวิชาการที่ว่า ความดีต้องอยู่เหนือความชั่วเสมอ โดยละทิ้งเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านมิติของเวลา (Time) พลังทางลบ (Negative social force) ที่ทำให้เกิดการต่อต้านเปลี่ยนแปลงอันไม่พึงปรารถนาในสังคมปรกาศความคิดเหล่านี้ ส่งผลให้เกิดความพยายามที่จะถกทอและบูรณาการความโดดเด่นจากแนวความคิดหลากหลายกระแสเข้าด้วยกัน นอกเหนือไปจากนั้น ยังมีการเสนอแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาเชิงนิเวศ (Green development) เศรษฐศาสตร์เชิงนิเวศ (Green economics) เศรษฐศาสตร์กระแสกลาง (Mid-stream economy) หรือการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) โดยมีความเชื่อพื้นฐานของการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแก่ผู้คนรุ่นหลัง แล้วกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแนวใหม่ ด้วยการวิพากษ์อย่างแหลมคมต่อแนวคิดแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) อัตนนิยม (Individualism) ที่ยึดเอาความพึงพอใจของมนุษย์ตามหลักการของอรรถประโยชน์นิยมหน่วยสุดท้าย (Marginal utility) ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความหายนะและการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติอย่างรุนแรงในปัจจุบัน จากการวิเคราะห์เจตนารมณ์ของแต่ละแนวคิด ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า โดยแท้ที่จริงแล้ว นักคิดแต่ละยุคสมัย แต่ละสำนักคิด ต่างมีเจตนารมณ์บางอย่างร่วมกัน คือ สันติสุขตลอดจนการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์ของสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิก สิ่งที่แตกต่างกันก็คือ วิธีคิด สำนักคิด (School of thought) ของเขตของการคิด (Boundary) ลักษณะการมองปัญหาการให้ความหมายและวิธีการในการทำความเข้าใจ รวมทั้งการวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขปัญหา (Approach) ของกลุ่มแนวคิดเหล่านั้น

ดังนั้น ผู้ที่ศึกษาวิชาการทางด้านพัฒนาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีพื้นฐานทางด้านวิชาการรอบด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิชาการทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ความรู้ทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา ภาษาศาสตร์

ประวัติศาสตร์ รวมทั้งสถานะของการดำรงอยู่ ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้เหล่านี้ การพัฒนาชุมชนเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่พยายามใช้หลักบูรณาการบนพื้นฐานความเชื่อและความเข้าใจเบื้องต้นหลายประการร่วมกันดังต่อไปนี้

ประการแรก การพัฒนาและการพัฒนาชุมชนมีความแตกต่างกันหลายประการ ทั้งในด้านแนวความคิดที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อ หลักการ รวมทั้งวิธีการต่าง ๆ การพัฒนาชุมชนอย่างเป็นทางการนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ซึ่งมีพัฒนาการทางวิชาการอย่างเป็นทางการไม่เกินหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา การขาดทฤษฎีตลอดจนองค์ความรู้เชิงลึกที่มีลักษณะเฉพาะด้าน ทำให้การพัฒนาชุมชนมีลักษณะทางวิชาการที่เรียกว่า การพึ่งพาทางทฤษฎี (Theoretical dependency) ซึ่งหมายถึง การเอาแนวคิด ทฤษฎี กระบวนการ วิธีการจากศาสตร์สาขาอื่น ๆ เช่น สังคมวิทยา (Sociology) มานุษยวิทยา (Anthropology) การศึกษา (Education) รัฐศาสตร์ (Political science) เศรษฐศาสตร์ (Economics) จิตวิทยา (Psychology) และอื่น ๆ มาบูรณาการแนวคิดขึ้นมาใหม่ เงื่อนไขดังกล่าวทำให้ผู้ที่สนใจทางด้านการพัฒนาชุมชนจำเป็นที่จะต้องมีฐานความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ รอบด้าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือศาสตร์แห่งการพัฒนาก็คือบูรณาการหรือนวัตกรรมทางการศึกษาซึ่งมุ่งหวังจะสร้างองค์รวมแห่งความรู้ให้แก่ผู้ที่มีมุ่งมั่นที่จะศึกษาอย่างไรก็ตาม ลักษณะการพึ่งพาทางทฤษฎีของวิชาการทางด้านพัฒนานี้เองที่ทำให้การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติมีจุดเน้นหนักแตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานความรู้ ความเชื่อ แนวคิด ของผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารงานและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านการพัฒนา แต่อย่างน้อยที่สุดในปัจจุบันนี้ ทุกฝ่ายต่างเห็นพ้องต้องกันว่ารากฐานของการพัฒนาประเทศที่แท้จริงนั้น ควรจะยึดคนรวมทั้งสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา

ประการที่สอง สังคมไทยนั้นมีประวัติศาสตร์ตลอดจนความเป็นมาอันยาวนาน ความเชื่อ บรรทัดฐาน วัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตตลอดจนรูปแบบของพฤติกรรมทางสังคมถูกถ่ายทอดโดยขบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) จากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง และยังปรากฏร่องรอยให้เห็นได้อย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมแห่งการยอมตาม (Passive culture) ความสัมพันธ์แบบข้า-บ่าว ผู้อุปถัมภ์-ผู้รับอุปถัมภ์ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฤกษ์ยาม ผีสาง เทวดาซึ่งเห็นได้อย่างดาษดื่นจริงอยู่ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสู่คนยุคปัจจุบันบางอย่างจะวิจิตรงดงามเต็มไปด้วยคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ บางรูปแบบจะแฝงการสั่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) เอาไว้อย่างลึกซึ้งที่น่าภาคภูมิใจแต่กลับไม่ปรากฏแนวคิดอันแหลมคมเพียงพอที่จะชี้ให้เห็นมิติด้านลบของวัฒนธรรมไทยที่มีอิทธิพลต่อการคาดคะเนสัมฤทธิ์ผลหรือความล้มเหลวของการพัฒนา การวิพากษ์เชิงกล่าวหาแนวคิดเสรีนิยม วัตถุนิยมหรือสังคมนิยม ตลอดจนการปฏิเสธไม่ยอมรับแนวความคิดที่มาจากตะวันตกโดยพยายามชี้ นำให้เชื่อว่าความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศนับตั้งแต่เริ่มดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีสาเหตุใหญ่มาจากการนำเอา

แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้โดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึงข้อตกลงเบื้องต้น เงื่อนไข รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการนำเอาทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติจึงมีลักษณะการมองปัญหาแบบอัตนิยม (Subjectivity) ชาตินิยม (Nationalism) วัฒนธรรมนิยม (Ethnocentrism) ซึ่งมักจะละเลยหรือมองข้ามความไม่รู้ ข้อบกพร่องตลอดจนความอ่อนแอทางปัญญาของตนเอง วิธีมองปัญหาดังกล่าวจะแตกต่างกับการวิเคราะห์ปัญหาในเอกสารชุดนี้ซึ่งเน้นหลักการมองปัญหาแบบวัตถุประสงค์นิยม (Objectivism) องค์กรนิยม (Totalize) หลังสมัยใหม่ (Post-modernism) ซึ่งให้ความสำคัญกับการพิจารณาเชิงพิพากษ์ถึงสาเหตุแห่งความอ่อนแอและการด้อยพัฒนาทุกด้านของหน่วยการวิเคราะห์ อันหมายถึงชุมชน ว่าเกิดจากการครอบงำ (Hegemony) การรุกราน (Penetration) ขบวนการติดต่อและผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation & assimilation) การพึ่งพา การไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยว การแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่อ่อนแอกว่า รวมทั้งการขูดรีด (Exploitation) อันเป็นพื้นฐานทางจิตวิทยาของสังคมมนุษย์ เนื่องจากการพัฒนาหรือการด้อยพัฒนา ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของสังคมใด ๆ ก็ตามนั้น มิได้มีความหมายในตัวเอง หากแต่เป็นความคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative concept) ซึ่งขึ้นอยู่กับการเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับสภาพแวดล้อมหรือสังคมอื่น โดยใช้กฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดโดยกรอบแนวคิดของผู้คิดผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนขึ้นเป็นดัชนีชี้วัด อาทิเช่น วัดความเข้มแข็งของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง โดยการพิจารณาจากการเรียนรู้และมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นของคนในชุมชนหรือวัด ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรเปรียบเทียบกับค่ามาตรฐานเฉลี่ย เราไม่สามารถจะเข้าใจความหมายของพัฒนาหรือด้อยพัฒนา ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอ ความยั่งยืนหรือไม่ยั่งยืนจากสิ่งใดได้ ถ้าหากไม่สามารถพิจารณาสัมพันธ์กับสิ่งที่ใช้เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบ ซึ่งการเปรียบเทียบก็มักจะถูกอิทธิพลของมิติทางด้านวัฒนธรรม การครอบงำทางด้านภาษาซึ่งเป็นสื่อในกระบวนการถ่ายทอดความรู้เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความรู้สึกทางด้านชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) ซึ่งเกิดจากการยึดติดว่าวัฒนธรรมของตนเองนั้นดีกว่า สูงกว่าวัฒนธรรมอื่น ที่น่าสังเกตก็คือ แนวคิดเหล่านี้ ไม่สามารถก้าวพ้นไปจากความคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative thought) กับศาสตร์สาขาอื่นได้อยู่แน่นอน

กล่าวโดยสรุป ก็คือ วิธีคิดพื้นฐานของการพัฒนาและการพัฒนาชุมชนนั้น มีลักษณะเป็นวิธีคิดเชิงเปรียบเทียบ (Comparative thinking) ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้อย่างน้อย ๖ กลุ่มดังต่อไปนี้ คือ

๑. แนวความคิดแบบวิวัฒนาการ (Evolutionary perspective) เป็นการนำเอาคำว่าพัฒนามาใช้เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่ดีกว่าหรือสูงกว่าเดิม

๒. แนวความคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change perspective) แนวคิดนี้จะสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การแบ่งชนชั้นทางสังคม การปฏิรูป หรือการปฏิวัติ

๓. แนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์ (Economic & political economy perspective) แนวคิดนี้จะมุ่งไปสู่การอธิบายโดยพิจารณาที่วิธีการผลิต (Mode of production) วิธีการบริโภค (Mode of consumption) หรือวิธีการแจกจ่าย (Mode of distribution) ของมนุษย์

๔. แนวคิดแบบการปฏิบัติการและการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social movement & social action perspective) เป็นแนวคิดที่รัฐพยายามที่จะปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจและสังคมในรูปแบบของการจัดทำแผนโครงการหรือการกำหนดอำนาจหน้าที่หรือการเคลื่อนไหวของมวลชนเพื่อต่อสู้เรียกร้องต่อรอง

๕. แนวคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม (Social conflict perspective) เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากความเชื่อในหลักการของวัตถุนิยม และมองว่าความขัดแย้งอันเกิดจากการควบคุมวิธีการผลิตจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคม

๖. แนวคิดแบบการพัฒนาชุมชน (Community perspective) เป็นแนวคิดที่องค์การสหประชาชาตินำมาใช้โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางและเป้าหมายของการพัฒนา

ทั้ง ๖ แนวคิดหลักในการพัฒนา จะเห็นได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะ คือ มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ รวมทั้งศักยภาพของมนุษย์เป็นหลักและการพัฒนาที่จะสื่อความหมายให้แก่ความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจนนั้นจะต้องมีค่านิยมที่มีขอบเขตของค่านิยมที่ชัดเจนต่อท้ายคำว่า การพัฒนาเสมอ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชนการพัฒนาองค์กร การพัฒนาธุรกิจ การพัฒนาการศึกษา หรืออื่น ๆ

ประการที่สาม ความเชื่อพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่สำคัญและแตกต่างจากแนวคิดที่ยึดถือปฏิบัติกันในการพัฒนาทั่วไปอย่างน้อยที่สุดตามประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนาและการพัฒนาชุมชนนั้น ถึงแม้ว่าจะไม่ปฏิเสธความเชื่อมั่นอย่างแน่นแฟ้นเกี่ยวกับศักยภาพตลอดจนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แต่ปฏิเสธไม่ยอมรับสิ่งที่ค้ำกับตรรกศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นจริงสากลของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันด้านศักยภาพของมนุษย์ ทั้งทางด้านกายภาพ สติปัญญา ความเฉลียวฉลาด การเรียนรู้การปรับตัว วิสัยทัศน์ การแก้ปัญหา วุฒิภาวะทางปัญญาและอารมณ์ และอื่น ๆ ความไม่เท่าเทียมกันในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์นี้เองที่น่าจะเป็นเหตุผลประการหนึ่ง ซึ่งอธิบายได้ถึงการประจักษ์ต่อความผิดพลาดและล้มเหลวในภายหลังของการพัฒนาประเทศ หลังจากที่ได้เดินตามร่องรอยความคิดที่ผู้นำทางความคิดแต่ละยุคสมัยกำหนดให้ด้วยวัฒนธรรมแห่งการยอมรับ อันเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทยโดยขาดการพิจารณาและการโต้แย้งวิพากษ์อย่างมีเหตุผล ดังกล่าวมาแล้ว

๒. ด้วยเหตุผลรวมทั้งความเชื่อในความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์นี้เองที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างทางด้านสติปัญญา รวมทั้งศักยภาพด้านต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม จึงทำให้ไม่สามารถปฏิเสธความจริงของพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งเคยเป็นมานับตั้งแต่ยุคเริ่มต้นเผ่าพันธุ์มนุษย์ จนกระทั่งปัจจุบัน คือ ทุกองค์ประกอบของสังคมมนุษย์จะต้องมีผู้นำ (Leader) และผู้ตาม (Follower) เสมอ ไม่ว่าจะ ผู้นำทางความคิด ผู้นำทางการบริหารประเทศ ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม การศึกษา และอื่น ๆ ก็ตามความเข้าใจในการไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยว การร่วมมือ การช่วยเหลือ การพึ่งพาความขัดแย้ง การผสมผสานและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เป็นขบวนการพื้นฐานทางสังคมนี้เองที่ทำให้เกิดการต่อสู้ ช่วงชิงสิทธิอำนาจ ชัยชนะ ความพ่ายแพ้ สงคราม การขูดรีด การแสวงหาผลประโยชน์ การรุกราน (Penetration) ระหว่างคนตั้งแต่ ๒ กลุ่ม สองชาติ สองวัฒนธรรมขึ้นไป จนส่งผลไปถึงความเข้าใจในรวมทั้งการก่อกำเนิดของความคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและกระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งในความหมายหนึ่งก็คือ กระบวนการที่มีเป้าหมายในอันที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ซึ่งแน่นอนว่ากระบวนการดังกล่าวและไม่อาจปฏิเสธเหตุผลพื้นฐานของการที่จะต้องมีผู้นำในทุก ๆ ด้านของกระบวนการพัฒนาหรือกระบวนการพัฒนาชุมชนได้

๓. การยอมรับความคิดตามประเด็นทั้งสองข้างต้น ทำให้การพัฒนาชุมชนมีลักษณะที่ให้น่าหนักต่อการทำความเข้าใจในภาวการณ์ก่อกำเนิด การคงอยู่ พลวัตการเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมทั้งการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ อารยะธรรม ความเป็นผู้นำ (Leadership) กระบวนการตัดสินใจ (Decision making process) การบริหารการจั้ดการ (Administration and management) การวิเคราะห์ตลอดจนการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ (Situational analysis & adaptation) และการวิเคราะห์ความไวต่อการเปลี่ยนแปลง (Sensitivity analysis) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่แตกแขนงมาจากความเข้าใจเบื้องต้นดังที่กล่าวมาแล้ว

กล่าวโดยสรุป ก็คือ การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาประเทศรวมทั้งสันติสุขอันยั่งยืนอย่างแท้จริงของสังคมนั้น นอกเหนือไปจากการขึ้นอยู่กับทุกบริบทที่ประกอบขึ้นมาเป็นระบบสังคมแล้ว ยังควรต้องเน้นการขึ้นอยู่กับความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งรอบด้านในองค์ความรู้ที่มีต่อทุกระบบของสังคม รวมทั้งระบบปฏิบัติการ ผู้นำ และศักยภาพของผู้นำ ตลอดจนภาวะความเป็นผู้นำของผู้นำทุกด้านของสังคมนั้นอีกด้วย

๒.๑.๑ แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนา

แนวทางในการพัฒนาดังกล่าว จำเป็นต้องมีการแสวงหาวิธีการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายและบทบาทของนักพัฒนาที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและอุดมการณ์ในการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนมากกว่าพัฒนางานปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้บริการเป็นผู้กระตุ้นปลุกประชาชนให้ตื่น และสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อ

ส่วนรวม อุทิศตนสัมผัสใกล้ชิดกับปัญหาของประชาชน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึงประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ในการตัดสินใจในโครงการพัฒนาและร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน อันจะส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นและความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ เพื่อให้บรรลุ “การพึ่งตนเอง” ของชุมชน อันเป็นเป้าประสงค์ของการพัฒนาอย่างแท้จริง การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมีมิติของการพัฒนาที่มีส่วนร่วมของประชาชนและภาคต่าง ๆ ของสังคม ขั้นตอนสำคัญที่สุดในการพัฒนาก็คือ การเตรียมด้านสังคม ที่เริ่มด้วยแนวคิดในการเตรียมความพร้อมของผู้เกี่ยวข้องในทุก ๆ ภาค เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจและเต็มใจร่วมมือร่วมใจทำงานในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาซึ่งการเตรียมการด้านสังคม เพื่อการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องทั้งระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน ซึ่งแต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่ที่พึงปฏิบัติในที่นี้ขอกกล่าวถึงทฤษฎีการพัฒนาที่สำคัญ ๓ ทฤษฎีได้แก่

๑. ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization theory) ทฤษฎีภาวะทันสมัย เป็นทฤษฎีการพัฒนาที่รุ่งโรจน์มาก และถูกนำไปประยุกต์ใช้ในประเทศด้อยพัฒนาอย่างกว้างขวางในราวปลายทศวรรษที่ ๑๙๕๐-๑๙๖๐ จุดกำเนิดของทฤษฎีมาจากความสำเร็จในการพัฒนาของกลุ่มยุโรปตะวันตกหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งยึดแนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยม (Capitalism) หรือเน้นการดำเนินการทางเศรษฐกิจแบบเสรี ซึ่งกลายเป็นแนวความคิดกระแสหลักที่สำคัญมากในยุคนั้น

นักทฤษฎีที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวความคิดและทฤษฎีภาวะทันสมัย คือ ดับบลิวโรสโทว์ (W. Rostov) ซึ่งได้เสนอแนวคิดในการสร้างความเจริญเติบโตตามลำดับขั้น (Stages of growth) ๕ ขั้น ได้แก่ ขั้นที่หนึ่งเป็นจุดเริ่มต้นจากสภาพสังคมแบบดั่งเดิม ขั้นที่สองเป็นการเตรียมตัวเพื่อก้าวทะยานไปข้างหน้าขั้นที่สามเป็นการก้าวทะยานไปสู่การเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ

ขั้นที่สี่เป็นการบรรลุสู่ภาวะที่เจริญเติบโตอย่างเต็มที่ ขั้นที่ห้าเป็นการเจริญสูงสุดของสังคมการพัฒนาตามแนวความคิดของทฤษฎีภาวะความทันสมัยนั้นสามารถพิจารณาได้จากจุดมุ่งหมายและกระบวนการดังต่อไปนี้

๑.๑ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาตามแนวคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัยจุดมุ่งหมายหลักคือการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลักซึ่งต้องอาศัยการพัฒนาชุมชนเมือง และการเสริมสร้างความก้าวหน้าของระบบตลาดมาสนับสนุนซึ่งยุทธศาสตร์นี้จะทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) เพิ่มขึ้นในอัตราที่แน่นอนและรวดเร็วกว่าการเพิ่มของประชากร เป็นผลให้ระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรในแต่ละปีเพิ่มสูงตามไปด้วยผลของความเจริญเติบโตจะค่อย ๆ แพร่กระจายจากภาคอุตสาหกรรมไปสู่ภาคการผลิตอื่น ๆ และจากเมืองไปสู่ชนบท ตามแนวคิดของ Adam Smith เกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจาย (Trickle down) ทำให้ความทันสมัยทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและทั่วถึงกัน

๑.๒ กระบวนการพัฒนาตามแนวคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัยความสำเร็จของการพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัยจะบรรลุตามจุดมุ่งหมายข้างต้นได้นั้นจะต้องอาศัยกระบวนการที่เกิดจากบทบาทของสถาบันทางการเมือง สถาบันทางการบริหาร และสถาบันอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

๑.๒.๑ รัฐบาลและหน่วยงานของรัฐจะเข้ามามีบทบาทในการกำหนดแผนพัฒนาซึ่งมีลักษณะเป็นการวางแผนจากส่วนกลาง (Top-down planning) เพื่อจัดทำโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infra structure) อันได้แก่ การคมนาคม การพลังงาน การชลประทาน เป็นต้น

๑.๒.๒ การจัดตั้งสถาบันต่าง ๆ ทั้งสถาบันทางการเมือง สถาบันทางด้านสังคม และสถาบันทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนเร่งรัดการพัฒนา เช่น พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ

๑.๒.๓ การขยายตัวของเมืองและบริการสาธารณะในเขตชุมชนเมือง ทั้งเมืองหลวงและเมืองหลัก

๑.๒.๔ การให้บริการแก่สังคมชนบทในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้บริการทางการศึกษาด้านสาธารณสุข ให้มากขึ้น

จากแนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัยนี้ ได้ถูกประยุกต์ใช้ในประเทศกำลังพัฒนา โดยการวางแผนทางการพัฒนาประเทศที่คล้ายคลึงกันดังนี้ คือ การเน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) การสร้างความสำเร็จเฉพาะในเขตเมืองและเมืองหลวง ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ หน่วยงานของรัฐมีบทบาทสำคัญในการวางแผนการพัฒนา และมีการยอมรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศทั้งในรูปของการให้เปล่า และการมีเงื่อนไขผูกพันจากการศึกษาแนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัย ซึ่ให้เห็นว่าพื้นฐานอุดมการณ์ของทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนหลักของการพัฒนาแบบทุนนิยม (Capitalist development) และการสร้างระบอบประชาธิปไตยเป็นสำคัญ ผลที่ตามก็คือ ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายได้เข้ามามีส่วนร่วมในเศรษฐกิจโลกและเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๑.๓ จุดเน้นของทฤษฎีภาวะทันสมัย สรุปได้ดังนี้ คือ

๑.๓.๑ เน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยอาศัยอุตสาหกรรมเป็นตัวนำในการพัฒนา เช่น เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เป็นต้น

๑.๓.๒ เน้นบทบาทของรัฐในการวางแผนจากส่วนกลาง (Top-down planning) ทั้งนี้ เพื่อให้มีการตัดสินใจจากผู้มีอำนาจ หรือผู้บริหารอย่างรวดเร็ว และการพัฒนาเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลหรือผู้นำประเทศ

๑.๓.๓ เน้นพัฒนาสังคมเมือง (Urbanization) โดยสร้างสังคมเมืองให้ทันสมัย อาทิ เน้นโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เพื่อสนับสนุนการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม โดยคาดหวังว่าถ้า

พัฒนาสังคมเมืองให้เจริญก้าวหน้าแล้ว ผลของการพัฒนาจะแพร่กระจาย (Trickle down) ไปสู่สังคมชนบทอย่างทั่วถึงกัน

๑.๓.๔ เน้นการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ทฤษฎีนี้ เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมดังนั้นจึงต้องใช้เครื่องจักรกลที่ทันสมัยมาช่วยในการผลิต ผลที่ตามมาคือ การเป็นหนี้สินประเทศที่พัฒนาแล้ว เพราะประเทศที่ด้อยพัฒนามักไม่สามารถวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีขึ้นมาใช้ได้เองนอกจากนั้นยังทำให้เกิดปัญหาการว่างงานในสังคมตามมาอีกด้วย

๑.๓.๕ เน้นการใช้ทุนเข้มข้นจากภายนอกประเทศ คือ ประเทศที่เน้นพัฒนาอุตสาหกรรมถ้าเป็นประเทศที่ร่ำรวยก็จะไม่เกิดผลกระทบมากนัก แต่สำหรับประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศกำลังพัฒนาซึ่งยากจน เมื่อเน้นพัฒนาอุตสาหกรรมและเร่งการเติบโตทางเศรษฐกิจจึงต้องก่อหนี้ สาธารณะหรือกู้ยืมเงินทุนจากต่างประเทศ

๑.๓.๖ ยอมรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ทั้งในรูปการให้เปล่า การลงทุน การมีเงื่อนไขผูกพัน การช่วยเหลือทางวิชาการ ซึ่งบางครั้งทำให้ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายต้องพึ่งพาหรือกลายเป็นอาณานิคมทางเศรษฐกิจกับประเทศที่พัฒนาแล้วโดยไม่เจตนา

๑.๓.๗ การวัดผลการพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัย จะยึดรายได้ประชาชาติและรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรเป็นหลัก

๒. ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency theory) ในทศวรรษที่ ๑๙๖๐ ได้มีนักวิชาการสายยุโรป เช่น กุนนาร์ ไมด์ดัล (Gunnar Myrdal), ดัดเลย์เซียร์ (Duley Seer), พอล สตรีทเทิน (Paul Streeten) ได้คัดค้านแนวความคิดทฤษฎีภาวะทันสมัย โดยเสนอว่าแนวความคิดดังกล่าวไม่สามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ในประเทศโลกที่ ๓ ได้ นอกจากนั้นนักวิชาการสายลาตินอเมริกา อาทิ Frank, Cardose, Doossantos ได้เสนอว่า ทฤษฎีภาวะทันสมัยไม่สามารถนำไปใช้ในประเทศด้อยพัฒนาได้สำเร็จเพราะยิ่งพัฒนาไป คนรวยยิ่งรวย แต่คนจนยิ่งจนลง หรือที่เรียกว่ารวยกระจุกแต่นจนกระจายเขาจึงต่อต้านทฤษฎีภาวะทันสมัยมาก และได้เสนอแนวคิดทฤษฎีพึ่งพาเอาไว้ดังนี้ คือ

๒.๑ เขามองว่าถ้าพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัย ประเทศตะวันตกที่เจริญจะเป็นศูนย์กลางทุกอย่าง ในขณะที่ประเทศด้อยพัฒนาจะเป็นบริวาร หรือต้องพึ่งพาทายนอกอยู่ตลอดเวลา

๒.๒ เขาเห็นว่าควรมีการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมเสียใหม่ เพื่อที่จะนำไปสู่การกระจายผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

๒.๓ กระบวนการที่สามารถกระทำได้คือ การลดการพึ่งพาจากภายนอก และการที่ประเทศพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งตนเองให้มากขึ้น

๓. ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic needs theory) แนวความคิดของนักวิชาการกลุ่มองค์การกรรมกรระหว่างประเทศ (ILO = International labor organization) ได้เสนอกลยุทธ์ใน

การพัฒนาใหม่ โดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐาน และความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ และการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการพัฒนา เหตุผลที่มาของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานก็คือ

๓.๑ เป็นข้อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาความล้มเหลวของทฤษฎีภาวะความทันสมัย

๓.๒ องค์การสหประชาชาติเรียกร้องให้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐานเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนา

๓.๓ ตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของนักทฤษฎีฟิงพาบางกลุ่ม

ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานได้รับอิทธิพล จากนักเศรษฐศาสตร์หลายท่านอาทิ ดัดเลย์ ซีเยร์, (Duley Seer) พอล สตรีทเทิน (Pual Streeten), กุนนาร์ ไมด์ดัล (Gunnar Myrdal) โดยได้โต้ตอบแนวความคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัยด้วยการเรียกร้องให้มีการดำเนินการวิเคราะห์เพื่อกำหนดเงื่อนไขทางสังคมและการจัดเตรียมสถาบันต่าง ๆ ก่อนการพัฒนา ซึ่งในเวลาต่อมาองค์การกรรมระหว่างประเทศ (ILO) ได้ทำการวิจัยและเสนอผลต่อที่ประชุมสมัชชาว่าด้วยการจ้างงานของโลกที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ว่าด้วยแนวทางหรือกลยุทธ์ในการพัฒนาแนวใหม่ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงความต้องการและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาอย่างจริงจัง นอกจากนี้ยังให้คำนิยามเกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐาน การระดมทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อบรรลุถึงความสำเร็จที่ต้องการ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานนั้นเป็นทฤษฎีทางสายกลาง การวางแผนจากส่วนกลางไปสู่การวางแผนจากระดับล่าง (Bottom-up planning) ขึ้นมาสำหรับความต้องการความจำเป็นขั้นพื้นฐานแต่ละประเทศมีความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้นประเทศต่าง ๆ จึงควรกำหนดความจำเป็นขั้นพื้นฐานตามเกณฑ์และความเหมาะสมของประเทศตน เช่น ประเทศไทยก็ได้มีการกำหนดเกณฑ์ความจำเป็นขั้นพื้นฐานไว้ ๘ ประการ หรือที่เรียกว่า จปฐ. ๘ ประการ ในที่นี้จะได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมาย และกระบวนการพัฒนาของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานเพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ได้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม

ความจำเป็นพื้นฐาน หรือ จปฐ. (Basic minimum needs) หมายถึงความต้องการระดับพื้นฐานในการดำรงชีวิตของบุคคลและสังคมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งแต่ละประเทศก็จะกำหนดความจำเป็นพื้นฐานที่แตกต่างกันจุดเน้นที่สำคัญของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน

๑. เน้นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการที่จำเป็นพื้นฐานของประชาชน

๒. เน้นการกระจายอำนาจ (Decentralization) และการกระจายความเจริญไปยังพื้นที่เป้าหมายอย่างทั่วถึง

๓. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคเกษตรกรรม และพื้นที่ชนบทมาก

๔. สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate technology)

๕. เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of life) ของประเทศ

๖. เน้นการพัฒนาทุก ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กันแบบบูรณาการ (Integration) ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๗. สนับสนุนการใช้แรงงาน และทุนภายในประเทศ (Labor & capital)

๘. เน้นการมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชนในชุมชนจุดมุ่งหมายของการ พัฒนาตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน

ทฤษฎีนี้ กำหนดจุดมุ่งหมายไว้ว่า เป็นการใช้ความพยายามเพื่อดำเนินการพัฒนาไปสู่ การตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งความจำเป็น ขั้นพื้นฐานเหล่านี้ กำหนดขึ้น โดยคำนึงถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาว่าสภาพปัจจุบันของ ประชากรมีเป้าหมายเป็นอย่างไร กับคำนึงถึงเกณฑ์ความเป็นไปได้ในทางวิชาการและสถานะการ สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ระดับความจำเป็นพื้นฐานของตนเอง

ความจำเป็นขั้นพื้นฐานในที่นี้ จะรวมถึงความจำเป็นทั้งในทางวัตถุและความจำเป็น ในทางจิตใจด้วยกระบวนการในการพัฒนาตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานในทางทฤษฎีมีข้อพิจารณา ที่สำคัญที่ควรศึกษาและทำความเข้าใจอยู่สองด้าน คือ ด้านกระบวนการวางแผน และด้านการกำหนด เนื้อหาสำคัญที่ควรมุ่งเน้น

๑. กระบวนการในการวางแผนพัฒนา สำหรับกระบวนการในการวางแผนพัฒนาตาม ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานนี้ เน้นสาระสำคัญ คือ นักวางแผนต้องคำนึงถึงความสำคัญในการคัดเลือก โครงการที่จะตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานที่กำหนดขึ้น และโครงการที่ตอบสนองต่อความ จำเป็นพื้นฐานถือว่ามีระดับเร่งด่วนสูงสุดที่ต้องเน้นบริการแก่กลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจนแน่นอน นอกจากนี้การกระจายอำนาจในการวางแผนถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความจำเป็นขั้น พื้นฐาน เพราะเป็นหมายสูงสุดที่ต้องการในระยะยาวคือการที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ สามารถ พึ่งตนเองได้ตลอดไป

๒. เนื้อหาสำคัญที่ควรมุ่งเน้นในการวางแผนเนื้อหาสำคัญที่มุ่งเน้นในการวางแผนของ ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานคือการเปลี่ยนแปลงวิธีการกระจายรายได้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทางการผลิตและการค้าตลอดจนการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนแต่ละพื้นที่ได้เสนอปัญหาและ ความต้องการขึ้นมา แล้วคัดเลือกโครงการที่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานมากที่สุดนั่นคือ ต้องมีการปรับโครงสร้างการบริหารของรัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น และเข้าถึงบริการด้านต่าง ๆ ของรัฐโดยอาศัยระบบการบริหารที่ดี ให้ความสำคัญกับภาคชนบทและ สาขาเกษตรกรรมมากขึ้น เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทยังมีฐานะยากจนตลอดจนมีคุณภาพชีวิต ที่ต่ำ จึงควรมีการพัฒนากระบวนการผลิตและปัจจัยการผลิตในชนบทให้ดีขึ้นเพราะแนวคิดในเรื่องการ พัฒนานั้นมีความเชื่อว่า ถ้าสามารถสร้างประชาชนในชนบทให้มีคุณภาพและเป็นฐานในการผลิตได้ แล้ว ก็จะสามารถพัฒนาได้ง่าย นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate

technology) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ประหยัด ง่ายต่อการใช้ เหมาะสมกับเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม และสภาพภูมิอากาศ เพื่อให้ประเทศมีฐานเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่สามารถผลิตขึ้นเองได้และที่สำคัญ ต้องมีการพัฒนาแบบผสมผสานทุก ๆ ด้าน เพื่อให้เกิดดุลยภาพทั้งภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการบริการ

จุดมุ่งหมายและกระบวนการการพัฒนาของทฤษฎีภาวะทันสมัยและทฤษฎีความจำเป็น พื้นฐานนั้นมีความชัดเจนมากกว่าทฤษฎีพึ่งพา โดยทฤษฎีภาวะทันสมัยจะเน้นในเรื่องของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมและพยายามเพิ่มรายได้ต่อหัวของประชากรให้มากขึ้น แต่ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานเน้นการพัฒนาทุก ๆ ด้านจะต้องผสมผสานกันอย่างมีดุลยภาพ กล่าวโดยสรุปทฤษฎีทั้ง ๓ ต่างก็มีอิทธิพลต่อแนวคิดของประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนามาก โดยเฉพาะระยะแรก ๆ การพัฒนาประเทศต่าง ๆ จะยึดการพัฒนาตามแนวทฤษฎีภาวะทันสมัย แต่ในระยะหลัง ๆ ตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๘๐ เป็นต้นมาหลายประเทศมีแนวโน้มหันมาใช้ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาประเทศ แต่บางประเทศก็ใช้ทั้งสองทฤษฎีควบคู่กันไป เพียงแต่จะเน้นให้ความสำคัญทฤษฎีใดมากน้อยกว่ากันเท่านั้น

๒.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยนั้นได้นำเอาแนวคิดทฤษฎีของการพัฒนามาใช้เริ่มแรกในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) โดยในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑ นี้ เน้นทฤษฎีภาวะทันสมัยมากซึ่งจะเห็นได้จากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมาก เช่น ถนน เขื่อน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์แหล่งน้ำ ฯลฯ เพื่อสนองตอบต่อการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ มีการส่งเสริมการลงทุนด้านอุตสาหกรรมจากต่างประเทศ เพื่อทำการผลิตทดแทนการนำเข้า โดยได้รับการช่วยเหลือด้านเงินทุน และเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศมากขึ้น ผลที่ตามมาคือประเทศไทยต้องพึ่งพาต่างประเทศเหล่านั้นมากขึ้นทั้งเงินทุน เทคโนโลยีการค้า การตลาด และอุตสาหกรรมภายในประเทศมีแนวโน้มถูกรอบงาจากนายทุนจากต่างประเทศและบริษัทข้ามชาติมากขึ้น เมื่อสิ้นแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑ ปรากฏว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) สูงขึ้นตามเป้าหมาย เศรษฐกิจโดยรวมเติบโตมาก แต่สภาพความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของประชาชนยังไม่ดีขึ้น นั่นคือผลของการพัฒนาตามทฤษฎีภาวะทันสมัยตกอยู่กับคนเพียงกระจุกเดียวคือคนที่ร่ำรวยก็ยังมีโอกาสร่ำรวยยิ่งขึ้นแต่คนที่ยากจนกลับยิ่งยากจนลง สภาพการณ์ของการพัฒนาตามทฤษฎีนี้ ดำเนินเรื่อยมาตลอด จนกระทั่งในแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๔ นักวิชาการด้านการพัฒนาทั้งหลายได้เริ่มตระหนักถึงเรื่องการพัฒนาในแนวใหม่ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาอย่างมากมายจากการพัฒนาตามแนวทฤษฎีภาวะทันสมัย จึงได้มีการร่างแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๕ ขึ้นโดยได้นำเอาแนวคิดทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานมาใช้เป็นแนวทาง โดยเน้นการพัฒนาในเขตชนบทยากจนมากขึ้น มีการกำหนดเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่ประชาชนควรจะมี ๘ ประการ เรียกว่า จปฐ. ๘ คือ ต้องมีอาหารดี มีที่อยู่อาศัย มีการศึกษาและอนามัยดี

มีครอบครัวปลอดภัย ได้ผลผลิตที่ดี ไม่มีลูกมากอยากร่วมพัฒนา และพาสู่คุณธรรม โดยเน้นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม คือให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกระดับและทุกขั้นตอน ตั้งแต่มีส่วนร่วมในการคิดหรือกำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหา ร่วมแก้ไขปัญหาหรือร่วมกระทำ และร่วมรับผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนานั้น ด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมืองอันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด

นักวิชาการได้มองว่าแนวคิดทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานแต่ก็ได้ปฏิเสธทฤษฎีภาวะทันสมัยเพียงแต่เน้นว่าควรนำทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานมาใช้ให้มากขึ้นอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ทั้งด้านการศึกษา สุขภาพอนามัยความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมือง การผลิต การตลาด สิ่งแวดล้อม และการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมเพราะทรัพยากรบุคคลนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะเอื้อต่อการพัฒนาด้านอื่น ๆ นั่นก็คือ ถ้าเราพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพดีแล้ว เราจะสามารถใช้บุคคลเหล่านั้นไปพัฒนาด้านอื่น ๆ ได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าเราเน้นพัฒนาเฉพาะด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวโดยไม่เน้นการพัฒนาบุคคลแล้วการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลเพื่อให้เขาได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถที่จะพึ่งตนเองได้นั้น นักพัฒนาทั้งหลายจะต้องมีกระบวนการในการพัฒนา และวิธีการในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเข้ามาประยุกต์ใช้ในทุกขั้นตอน

จุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ การพึ่งตนเองความสำคัญของการพึ่งตนเองแนวคิดในการพัฒนาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกนั้น กล่าวจุดมุ่งหมายอันเป็นความปรารถนาขั้นสูงสุดของการพัฒนาประเทศ คือ ความต้องการที่จะยืนหยัดบนพื้นฐานอันเข้มแข็งของตนเอง ซึ่งเรียกกันในวงการพัฒนาว่า การพึ่งตนเอง (Self-reliance) ทั้งในระดับบุคคล ระดับชุมชน ระดับภูมิภาคและระดับชาติ อันเป็นนัยสำคัญที่แสดงไว้อย่างชัดเจนทั้งในแนวคิดทฤษฎีพึ่งพาและทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานการพึ่งตนเองเป็นกลไกเชิงนามธรรมที่สำคัญยิ่งต่อการยกระดับจิตสำนึก และเพิ่มพูนระดับความเชื่อมั่นของปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และระบบสังคม ที่มีต่อศักยภาพและความสามารถของตนในการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เพื่อนำไปสู่ความมีอารยะธรรมที่เพียบพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

การพึ่งตนเองไม่ได้หมายถึงการดำรงสถานอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่เปิดประตูบ้านประตูเมืองติดต่อสัมพันธ์กับบ้านเมืองอื่น ตัวอย่างเช่น แม้จะยอมรับว่า การค้าเสรีทั้งในตลาดภายในหรือระหว่างประเทศเป็นเรื่องเพื่อฝัน เพราะนายทุนใหญ่หรือบริษัทข้ามชาติผูกขาดตัดตอน รวมทั้งกำหนดราคาตามอำเภอใจ ทางออกมิใช่เลิกผลิต เลิกค้า หรือเลิกบริโภครวมทั้งแต่ควรจะเป็นการหาตลาดใหม่ด้วยการสร้างพลังของการยืนหยัดร่วมกัน (Collective self-reliance) ระหว่างพ่อค้ารายย่อยเพื่อหาคุณค่าโดยการเข้าไปเจาะประตูบ้านน่าจะดีกว่า ซึ่งในปัจจุบันเราจะเริ่มพบความร่วมมือระหว่างภูมิภาคหรือระหว่างประเทศทางการค้า การวิจัยและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

อีกประการหนึ่ง การพึ่งตนเอง มิได้หมายความว่าถึงการตัดการช่วยเหลือจากภายนอกจนเหลือศูนย์ แต่ถ้าพิจารณาในเชิงสร้างสรรค์ การพึ่งตนเอง หมายถึงการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างเงื่อนไขเบื้องต้นของประเทศหนึ่งๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการก้าวรุดไปข้างหน้า ไม่ว่าจะเป็ความช่วยเหลือจากภายนอกหรือไม่ก็ตาม โดยไม่สุ่มเสี่ยงต่อการตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในผลประโยชน์อันพึงได้ของตนเองในระยะยาว

ดังนั้นการดำเนินยุทธศาสตร์ในการพึ่งตนเอง น่าจะเป็นการคล้อยตามแนวคิดทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานที่ว่า การหยั่งรากของการพึ่งตนเอง คือ การวางแผนพัฒนาที่สามารถกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานทั้งในทางวัตถุธรรม และในทางคุณธรรมแก่มวลชนเสียก่อน แล้วจึงจะเติบโตอย่างกล้าแข็งและยั่งยืนต่อไป

๒.๑.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

Dunham^{๑๗} กล่าวว่า “การพัฒนาชุมชน คือ การร่วมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น และดำเนินงานไปในแนวทางที่ตนต้องการการทำงานพัฒนาชุมชนในขั้นแรกจะต้องอาศัยความร่วมมือกำลังของราษฎรในชุมชนนั้นในการช่วยตัวเอง และร่วมมือกันดำเนินงาน และจะต้องได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการด้วยจากหน่วยราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่น ๆ

ที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ไว้ว่า “การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ (Movement) ที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นโดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วยกัน แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการนี้ ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง”

ส่วนคำนิยาม “การพัฒนาชุมชน” ซึ่งองค์การสหประชาชาติยึดถือเป็นมาตรฐานอยู่มีดังนี้ คือ “การพัฒนาชุมชน เป็นขบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยความร่วมมือกำลังของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นและผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่”

^{๑๗} Dunham, A. Community welfare organization: Principles and practice. (New York : Thomas Y, Crowell Company, 1985).

ธิตี กิตติวิทิตคุณ^{๑๘} (๒๕๔๐) องค์การบริหารวิเทศกิจ (ICA) ของสหรัฐอเมริกาหรือ AID ในปัจจุบันได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้ “การพัฒนาชุมชน เป็นกรรมวิธี (Process) แห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎรในชุมชนนั้น ๆ ร่วมกันจัดวางแผน และลงมือปฏิบัติการตามแผนเอง แผนดังกล่าวจะกำหนดว่ากลุ่มของตน และแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไรและมีปัญหาร่วมกันอะไรบ้างแล้วจัดทำแผนการของกลุ่ม และของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ และสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นโดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุดและถ้าจำเป็นอาจจะขอความช่วยเหลือทั้งด้านบริการและวัสดุจากองค์การรัฐบาล และที่มีใช้ของรัฐบาลได้”

หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ ซึ่งสามารถจะแบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๑. การให้ข้อมูลข่าวสาร Inform ถือเป็นกรมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุดแต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาครัฐจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่วาระกระบวนการ มีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์

๒. การรับฟังความคิดเห็น Consult เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์

๓. การเกี่ยวข้อง Involve เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย

๔. ความร่วมมือ Collaboration เป็นการให้กลุ่มประชาชน ผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ

^{๑๘} ธิตี กิตติวิทิตคุณ, ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนา ชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, (คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐).

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน Empower เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจทำได้หลายระดับ และหลายวิธี ซึ่งบางวิธีสามารถทำได้ง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนจึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะและศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วย จากหลักการและความจำเป็นดังกล่าวทำให้การพัฒนาระบบราชการที่ผ่านมาได้รับการพัฒนากระบวนการบริหารราชการ ที่สนับสนุนการปรับกระบวนการทำงานของส่วนราชการ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น หรือที่เรียกว่า “การบริหารราชการแบบ มีส่วนร่วม”

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนามีขั้นตอนต่อไปนี

การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญที่สุด เพราะถ้าประชาชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหา และสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเอง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์ เพราะประชาชนจะขาดความเข้าใจ และมองไม่มีความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่แน่นอนที่สุดคือ ประชาชนเป็นผู้อยู่กับปัญหาและรู้จักปัญหาของตนดีที่สุด แต่อาจจะมองปัญหาของตนไม่ชัดเจน จนกว่าจะมีเพื่อนมาช่วยตนวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหา

๑. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนต่อไปที่ขาดไม่ได้ เพราะถ้าหากเจ้าหน้าที่ต้องการ แต่ผลงานการพัฒนาวัตถุให้เสร็จสิ้น โดยฉับไวก็จะดำเนินการวางแผนงานด้วยตนเอง ผลที่ตามมาคือต่อไปเมื่อขาดเจ้าหน้าที่ ประชาชนก็ไม่สามารถจะดำเนินการวางแผนงานได้ด้วยตนเอง อาจจะมีควมอยากลำบากที่จะผลักดันให้เจ้าหน้าที่ทำหน้าที่เป็นเพียงเพื่อนของประชาชนในการวางแผน เพราะประชาชนอาจจะมีการศึกษาน้อย แต่ถ้าไม่让他เข้าร่วมในขั้นตอนนี้ โอกาสที่ประชาชนจะได้รับการศึกษา และพัฒนาตนเอง ในการวางแผนดำเนินงานก็จะหมดไปเพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่จะต้องทำให้ได้ว่า การศึกษาใดก็ตามต้องเริ่มจากความง่าย เร็ว ช้า จากระดับของผู้ที่จะรับการศึกษา ไม่ใช่จากระดับความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่

๒. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน ประชาชนมีแรงงาน และมีประสบการณ์ที่สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมขั้นนี้ ได้เพราะในกิจกรรมพัฒนาบางประเภทถ้าหากให้ประชาชนร่วมลงทุนในกิจกรรม จะทำให้เขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดการบำรุงรักษา รักและหวงแหน ในทางตรงข้าม ถ้าเขาไม่มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ ถ้าการลงทุนและการปฏิบัติงานทั้งหมดมาจากภายนอกถ้าเกิดอะไรเสียหาย เขาก็ไม่เดือดร้อนมากนัก เพราะเมื่อไม่ใช่ของเขา เขาก็จะไม่บำรุงรักษา ไม่รักไม่หวง

แทนนอกจากนั้นการเข้าร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเอง จะทำให้เขาเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และสามารถดำเนินกิจกรรมชนิดนั้นด้วยตนเองต่อไปได้

๓. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ประชาชน ควรมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน เพื่อที่จะสามารถบอกได้ว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร ดังนั้นในการประเมินผลควรที่จะต้องมีทั้งประชาชนในชุมชนนั้นเอง และคนนอกชุมชนช่วยกันพิจารณาว่า กิจกรรมที่กระทำลงไปนั้นเกิดผลดีหรือไม่ดีอย่างไร ซึ่งจะทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของการทำกิจกรรมนั้นร่วมกัน

๒.๑.๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนา

คำว่า “ยุทธศาสตร์” เดิมเป็นคำที่ใช้ในทางการทหาร เนื่องจากการทำสงครามนั้นต้องมุ่งเอาชนะข้าศึกให้ได้อย่างรวดเร็ว จึงต้องมีการวางแผนและกำหนดขั้นตอนในการทำสงครามที่กระชับชัดเจน เพื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะได้เข้าใจตรงกัน สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องในเวลาที่กำหนดไว้ การวางแผนและการกำหนดขั้นตอนหลัก ๆ ในการทำสงครามดังกล่าวนี้ ก็คือการทำนายยุทธศาสตร์การสงครามนั่นเอง

ยุทธศาสตร์ได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาตั้งแต่ระดับโลก ลงไปจนถึงหน่วยย่อยในระดับครอบครัวและปัจเจกบุคคลด้วย และได้ถูกนำไปใช้ในการพัฒนาแทบทุกวงการ ทั้งภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจการค้าเอกชนและภาคบริการ เป็นต้น เนื่องผู้ที่ทำการพัฒนาด้านต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มุ่งหวังให้เกิดผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างรวดเร็ว

ยุทธศาสตร์การพัฒนา มีความหมายว่าเป็นแนวทาง กลวิธีในการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามทิศทางที่ประเทศต้องการ สำหรับประเทศไทยเนื่องจากสังคมส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบทและผลจากการพัฒนาทำให้เกิดช่องว่างระหว่างชนบทและเมืองเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นในการแสวงหายุทธศาสตร์เพื่อต่อสู้กับความยากจน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนามีหลายรูปแบบ แต่ละยุทธศาสตร์อาจจะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระแสของการพัฒนาและนโยบายในการพัฒนาประเทศ รวมไปถึงแนวคิดและทฤษฎีที่ผู้รับผิดชอบมีความเชื่อเป็นพื้นฐาน เพื่อนำไปเป็นกรอบในการกำหนดยุทธศาสตร์^{๑๔} ในที่นี้จะกล่าวถึงบางยุทธศาสตร์ที่ได้ถูกนำมาใช้ในประเทศไทย ดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตร

ยุทธศาสตร์นี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือการเพิ่มผลผลิตของเกษตรด้วยการปรับปรุงเทคนิคในการผลิต วัตถุประสงค์ที่สอง คือการปรับปรุงชีวิตครอบครัวในชนบทด้วยการสอนคหกรรมศาสตร์ให้แก่ผู้หญิงและการสร้างกลุ่มเกษตรกร โดยมีจุดเน้นที่เทคโนโลยีในการผลิต ส่วนด้านเศรษฐกิจ เช่น

^{๑๔} บัณฑิต อ่อนดำและวิริยาน้อยวงศ์ นยางค์, ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสบการณ์ประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙๔-๒๐๐.

การวางแผนจัดการไร่นา แหล่งเงินกู้ปัจจัยการผลิตและตลาด ถือเป็นปัจจัยสำคัญ รอง ได้มีกำไร เผยแพร่วิธีการปฏิบัติที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญระดับสูงไปยังเกษตรกร โดยผ่านวิธีการส่งเสริม แบบต่าง ๆ ซึ่งอิงอยู่กับการผสมผสานของทฤษฎีด้านการเรียนการสอน การสื่อสารและการ ประชาสัมพันธ์ ขั้นตอนที่สำคัญ คือสร้างการตระหนักรู้ สร้างความสนใจ ให้ข้อมูลข่าวสาร การสาธิต การทดลองนำไปปฏิบัติ แนวทางอีกอย่างหนึ่งของยุทธศาสตร์นี้ คือมีตัวนำวิคุณ โดยผ่านผู้นำชาวนา ที่ก้าวหน้า

ยุทธศาสตร์นี้มีจุดกำเนิดในต้นทศวรรษปีที่ ๑๙๔๐ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วง ทศวรรษที่ ๑๙๕๐ ได้นำไปเผยแพร่ยังประเทศเอเชียอีกหลายประเทศ ในรูปของโครงการช่วยเหลือ ทางวิชาการงานส่งเสริมของกรมส่งเสริมการเกษตรได้รับรูปแบบนี้มาปฏิบัติ ซึ่งเป็นผลผลิตของ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมแบบดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น โครงการที่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจาก ธนาคารโลก คือระบบการฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน

๒. ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน

เป็นแนวคิดของอังกฤษและอเมริกัน ซึ่งเน้นที่วัตถุประสงค์ของสังคม (Social Goal) ยุทธศาสตร์นี้ได้รับการพัฒนาจากความพยายามในการเตรียมการที่จะช่วยประเทศในอาณานิคมให้ ได้รับอิสรภาพด้วยสันติภาพ โดยการสนับสนุนให้ประเทศเหล่านี้สร้างชุมชนที่มีความมั่นคงและ พึ่งตนเองได้กลุ่มเป้าหมายกิจกรรมต่าง ๆ คือชุมชนท้องถิ่น สมมติฐานของยุทธศาสตร์นี้ คือแนวคิด ที่ว่า รัฐบาลกลางนั้นไม่สามารถที่จะให้หรือจัดหาบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนในการให้ความสนับสนุน กระบวนการทำให้ทันสมัยของชุมชนชนบทด้วยผู้เชี่ยวชาญได้ จึงต้องมีผู้ทำงานระดับหมู่บ้านในฐานะ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ บทบาทของเขา คือการกระตุ้น ติดต่อสื่อสาร สนับสนุนกิจกรรมระดับ หมู่บ้านในงานด้านเกษตรกรรม การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา สาธารณสุข การฝึกอบรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในศักยภาพหรือขีด ความสามารถของคน การให้โอกาส การพัฒนาศักยภาพและการให้ความยุติธรรมอย่างเสมอภาคแก่ คนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือคนในชุมชน สิ่งแวดล้อมในชุมชน วัสดุ อุปกรณ์ กลวิธีในการพัฒนา กระบวนการพัฒนา การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน การบริหารและจัดการ การประสานงาน โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือการพัฒนาคนให้มีคุณภาพคุณธรรม มีความสุข ให้ชุมชนเข้มแข็งและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี ๑๙๕๐ ด้วยการ สนับสนุนทั้งด้านการเงินและวิชาการจากรัฐบาลของสหรัฐอเมริกา เช่นเดียวกับกับจำนวนกว่า ๖๐ ประเทศในภูมิภาคเอเชีย แอฟริกาและลาตินอเมริกา มาจนถึงปัจจุบันองค์การความช่วยเหลือของ สหรัฐได้ปิดแผนงานพัฒนาชุมชนและหลายประเทศก็ได้ลดหรือระงับการดำเนินงานโครงการพัฒนา

ชุมชน แต่ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนภายใต้ความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยยังคงเป็นยุทธศาสตร์ที่ปฏิบัติการในชุมชนทั่วประเทศอย่างกว้างขวาง โดยได้ปรับเปลี่ยนการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาลและกระแสการเปลี่ยนแปลงของสถานะของสังคม

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานพัฒนาชุมชนมีข้อจำกัดหลายด้านที่ทำให้อาจไม่บรรลุตามปรัชญาและเป้าหมายของการพัฒนา สรุปได้ดังนี้^{๒๐}

๑. ระบบการเมืองการปกครองเป็นแบบรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง จึงไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่มีปรัชญา แนวความคิด หลักการให้ประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการพัฒนาด้วยตนเอง แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนจึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก

๒. นโยบายการพัฒนาของรัฐบาลที่ผ่าน ๆ มา มุ่งเพิ่มการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน จึงไม่ใช่เป็นวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่แท้จริง

๓. ระบบราชการ ข้าราชการไทย มีอุปนิสัยเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน เช่นความไม่รับผิดชอบ ยึดถือพวกพ้อง อนุรักษ์นิยม ขาดจิตสำนึกของการพัฒนา ขาดความกระตือรือร้นชอบสั่งการมากกว่าการคิดร่วม

๔. คนไทยมีลักษณะนิสัยไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาชุมชน เช่น ไม่ชอบทำงานเป็นกลุ่ม ยอมรับในอำนาจนิยม พึ่งพาผู้อื่น รักเสรีไม่ชอบถูกจัดระเบียบ ซึ่งเป็นระบบขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชน

๕. ความเป็นวัตถุนิยมทำให้คนไทยยึดติดกับวัตถุมากกว่าจิตใจ ทำให้การพัฒนาตามหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นได้ยาก

๓. การฟื้นฟูชีวิตชนบท

เป็นยุทธศาสตร์ที่คล้ายคลึงกับการพัฒนาชุมชน แต่ต้นแบบเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาของอดีตประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศสในแอฟริกาตะวันตกที่ได้รับเอกราชในระหว่างทศวรรษที่ ๑๙๕๐ ภูมิหลังทางปรัชญาของยุทธศาสตร์นี้ สืบเนื่องมาจากทฤษฎีการพัฒนาแนวสังคมนิยมของประเทศฝรั่งเศส และแนวคิดด้านมนุษยนิยมของศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก ยุทธศาสตร์นี้ส่งเสริมให้ผู้นำในชุมชนเป็นผู้นำในการปรับปรุงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร สร้างองค์กรระดับท้องถิ่น ด้วยวิธีการให้การศึกษา ฝึกอบรม และหลักจากฝึกอบรมผู้นำเหล่านี้ร่วมกับชาวบ้านเพื่อร่วมวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมพึ่งตนเองและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ส่งเสริมการสร้างความสำเร็จและปฏิบัติตามนโยบายการพัฒนาแห่งชาติในระดับ

^{๒๐} มนตรี กรรพุมมาลย์ และภุชงค์ กุณทลบุตร, การพัฒนาแบบยั่งยืน, (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป.), หน้า ๖๑-๖๓.

หมู่บ้านนอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้จัดการหาวัสดุและความช่วยเหลือด้านวิชาการให้แก่ชุมชน

ทั้งการพัฒนาชุมชนและการฟื้นฟูชีวิตชนบทเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้รับการริเริ่มและควบคุมโดยรัฐบาล ในอันที่จะกระตุ้นให้ชุมชนชนบทช่วยกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ของงานพัฒนาและเริ่มสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล แนวปฏิบัติของยุทธศาสตร์นี้เป็นระบบจากเบื้องบน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนมักจะมีจำกัดและเป็นการชี้นำ อย่างไรก็ตามความร่วมมือกับชุมชนชนบทนั้นเป็นเรื่องของการกระจายข่าวสารข้อมูลและทรัพยากรสู่ชาวบ้านเท่านั้นเอง ทั้งสองยุทธศาสตร์ละเลยต่อความจริงที่ว่า ชุมชนชนบทนั้นมีความหลากหลาย ซึ่งผลที่ตามมา คือการที่กลุ่มผู้มีอำนาจและผู้มีโอกาสเป็นกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์จากกระบวนการนี้ ดังนั้นนักพัฒนาชุมชนและนักฟื้นฟูชีวิตชนบทก็กลายเป็นผู้แทนของรัฐบาลในระดับท้องถิ่นที่แบกรับภาระอันหนักอึ้งของงานบริหารและงานอื่น ๆ พวกเขาได้กลายเป็นตัวแทนของรัฐ ไม่ใช่ผู้ทำงานพัฒนาให้แก่ชุมชน ด้านการพัฒนาชุมชนนั้นได้ถูกมองว่าเน้นการทำงานในชุมชนโดยปราศจากการพัฒนาถึงภาคชนบทโดยส่วนรวมในลักษณะที่เป็นการมองเฉพาะภายในไม่ใช่ภายนอก ทั้ง ๆ ที่สองยุทธศาสตร์เน้นความพยายามในการพึ่งตนเองในระดับชุมชนแต่ทั้งสองยุทธศาสตร์ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

๔. การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ

นับเป็นแนวทางการพัฒนาการเกษตรที่ผสมผสานและกว้างขวาง ยุทธศาสตร์นี้อยู่บนสมมติฐานที่ว่าการรวมปัจจัยต่าง ๆ เท่านั้นจึงจะทำให้การเกษตรก้าวหน้าไปได้ ปัจจัยเหล่านั้นนอกจากเทคโนโลยีการศึกษาแล้วยังรวมถึงสถาบันและโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพในชนบทที่ช่วยให้มีการขนส่งที่สะดวก การเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ ปัจจัยการผลิตและบริการด้านตลาด รวมทั้งราคาที่ดีและข้อมูลที่สำคัญต่อการพัฒนา ยุทธวิธีนี้มีการนำไปปฏิบัติในโครงการพัฒนาการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จที่ได้รับคำชี้แนะโดยรัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศ รวมทั้งผู้ประกอบการเอกชน อย่างไรก็ตามโครงการเหล่านี้ได้ประสบปัญหาในการกระจายรายได้อย่างไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งผลข้างเคียงทางสังคมในด้านลบอีกด้วย

ในประเทศไทยนั้นยุทธศาสตร์ที่เพิ่มการเจริญเติบโตทางการเกษตรยังได้รับการปฏิบัติอยู่หลายหน่วยงานและเป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนในระดับชาติหรือระดับนานาชาติ โครงการเหล่านี้มีลักษณะร่วมกัน คือมีการส่งเสริมผลผลิตทางการเกษตร โดยการปรับปรุงระบบการส่งเสริมบริการให้ดีขึ้นและปรับปรุงด้านการตลาดแก่เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายของโครงการทั่วไป คือการปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตรและสภาพความเป็นอยู่ของชาวชนบท โดยกิจกรรมสำเร็จรูปทางเศรษฐกิจที่นำไปพัฒนาชาวบ้าน โดยระบบนำส่ง (Delivery System) ที่จัดให้แก่เกษตรกรรายบุคคล บางครั้งโครงการเหล่านี้ก็เรียกตนเองว่า โครงการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน เนื่องจากมีการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จนั่นเอง

๕. การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานมีวัตถุประสงค์หลายอย่าง เช่น การเพิ่มผลผลิตการว่าจ้างงานที่สูงขึ้น การกระจายรายได้ที่เท่าเทียมกัน ด้วยการผสมผสานชาวนารายย่อย ผู้เช่าที่ดินและแรงงานไร่ที่ทำกินเข้ากับส่วนอื่น ๆ ของชุมชนชนบท โดยให้คนเหล่านี้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตและมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา องค์ประกอบหลักนั้นรวมถึงโครงการสำเร็จรูปต่าง ๆ (Package Program) ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบทและการกระจายการเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรม การทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการมีหลักประกันในการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม โดยเน้นที่การระดมทรัพยากรมนุษย์ สหสัมพันธ์ระหว่างการผลิตทั้งหมด การเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานนั้นกว้างขวางกว่ายุทธศาสตร์แบบอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากเป็นโครงการแบบสหสาขา (Multi Sectoral) ที่รวมกันเพื่อให้บรรลุถึงการผสมผสานทางเศรษฐกิจ สังคมของกลุ่มรายได้ต่างระดับในประเทศการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์นี้ต้องการความคิดสร้างสรรค์ การวางแผนระดับท้องถิ่น รวมทั้งการตอบสนองต่อสถาบันและการบริหารต่าง ๆ ในอีกด้านหนึ่งยุทธศาสตร์นี้ต้องเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนพัฒนาระดับชาติและมีความต้องการความสนับสนุนช่วยเหลือจากการตัดสินใจทางการเมืองเป็นอย่างมาก

ดังนั้นการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานจึงต้องเริ่มจากการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง โดยพิจารณาตามความเกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิต การจ้างงาน นโยบายประชากรและบทบาทสตรี นอกจากนี้การบริหารงานแบบกระจายอำนาจ การวางแผนพัฒนาภูมิภาค กรอบนโยบายในระดับชาติจะต้องเปลี่ยนจุดเน้นไปที่ภาคชนบท อย่างไรก็ตามการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายระดับชาติมีความจำเป็น เพราะการกระจายอำนาจและทรัพยากรไม่อาจจัดทำได้ในระดับท้องถิ่นและต้องการการตัดสินใจจากส่วนกลาง

ด้วยเหตุนี้การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน จึงเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองในการพัฒนาชนบทมากกว่าเป็นวิธีการพัฒนาทางวิชาการ แต่กระนั้นก็มีจุดอ่อน เพราะต้องมีกรอบความคิดเกี่ยวกับสถาบัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นส่วนสนับสนุนเท่านั้น แต่เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นด้วย อันได้แก่ การปฏิรูปทางการเมือง นโยบายราคาและสินเชื่อ องค์การตลาด นโยบายสหกรณ์ การศึกษาที่เหมาะสม (ทั้งในระบบและนอกระบบ) การวิจัย การส่งเสริมบริการต่าง ๆ เทคโนโลยีที่เหมาะสม (โดยเฉพาะการใช้แรงงาน) การปฏิรูปและปรับปรุงระบบการบริหารงาน ยุทธวิธีการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระหว่างประเทศและทวิภาคี จนมีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาชนบทในส่วนภูมิภาค แต่เนื่องจากการแก้ไขปัญหของชนบทมีความซับซ้อนทั้งจากสาเหตุภายนอกและการตัดสินใจทางการเมือง ยุทธศาสตร์นี้จึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบต่อมาภายหลัง

๖. ยุทธศาสตร์ความจำเป็นพื้นฐาน

ยุทธศาสตร์นี้มีจุดกำเนิดในกลางทศวรรษที่ ๑๙๗๐ เป็นวิธีการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการในขั้นต่ำให้แก่คนกลุ่มที่ยากจนที่สุดในชุมชน เน้นการช่วยเหลือและปรับปรุงสถานการณ์ของผู้ว่างงาน ผู้ทำงานระดับต่ำ ผู้ไร้การศึกษา ผู้อ่อนแอและเจ็บป่วย ในแนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐานแบบเสรีนิยมนั้นก็เพื่อต่อสู้กับความยากจน แต่ในทางตรงกันข้ามในทัศนะของความจำเป็นขั้นพื้นฐานแบบก้าวหน้าจะถือว่าปัญหาสำคัญ คือการจัดสรรอำนาจ (Redistributing Power)

ความจำเป็นพื้นฐานในแนวคิดแบบเสรีนิยมเห็นว่า ความยากจนนั้นเป็นสภาพที่จะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงโดยรัฐ ซึ่งจะต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ได้มาจากระบบเศรษฐกิจที่ดี ดังนั้นแนวคิดของความจำเป็นพื้นฐานจึงเป็นความสำคัญลำดับรองของการจัดสรรสินค้าและบริการ นโยบายทางสังคมและการบริหารความยากจน ถ้าตีความตามรูปศัพท์แล้ว แนวคิดนี้จะใช้ได้ในประเทศโลกที่หนึ่งซึ่งเครือข่ายของมาตรการทางสังคมประกันให้ปัจเจกบุคคลมีรายได้ขั้นต่ำอย่างน้อยที่สุด ในกรณีที่เขาถูกกีดกันจากการทำงานไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม

แนวความคิดความจำเป็นพื้นฐานแบบก้าวหน้าหรือแบบโครงสร้างได้ชี้ให้เห็นว่า ความยากจนนั้นเป็นผลของกระบวนการโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้คนจนนั้นดำรงความยากจนอยู่ต่อไป รัฐนั้นมีความมุ่งมั่นเพียงเพื่อทำให้โครงสร้างดำรงอยู่ต่อไป ผลก็คือได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาไม่ใช่ส่วนของการแก้ปัญหา จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจทั้งในระดับการเมืองและเศรษฐกิจ ในการจัดสรรเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยในการผลิตเสียใหม่ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน เงินทุนหรือเทคนิควิทยาการ ซึ่งจะช่วยให้คนยากจนบรรลุความต้องการได้

ยุทธศาสตร์ความจำเป็นขั้นพื้นฐานได้รับการสนับสนุนจากธนาคารโลกและองค์การแรงงานระหว่างประเทศในกลางศตวรรษที่ ๑๙๗๐ หลังจากได้แก้ไขวิกฤติการณ์น้ำมัน จนกระทั่งถึงช่วงที่สภาพเศรษฐกิจฝืดเคืองในปลายทศวรรษที่ ๑๙๗๐ ยุทธศาสตร์นี้จึงเกิดขึ้น โดยมีเงินทุนสำหรับคนยากจนในประเทศโลกที่สาม โดยอุดมการณ์ของยุทธศาสตร์ความจำเป็นพื้นฐานนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญต่อไปนี้

๑. การเจริญเติบโต โดยมองจากการขยายตัวของอาหาร การบริการและสิ่งทำให้เกิดความพอใจอื่น ๆ

๒. ความเป็นธรรม หรือความเป็นธรรมในการแจกจ่าย

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจ การปฏิบัติการ การควบคุมและการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการรับผลพวงแห่งการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

๔. การจ้างงาน เพื่อเป็นหลักประกันในการมีรายได้ขั้นต่ำ

๕. การพึ่งตนเอง หรือการมีทรัพยากรในการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติและระดับนานาชาติ

๖. การพัฒนาระบบนิเวศ หรือการจัดการที่ดีในด้านระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ ยุทธศาสตร์ความจำเป็นพื้นฐานได้ถูกตั้งข้อสังเกตว่า ส่วนใหญ่เป็นแนวทางด้านสวัสดิการเกี่ยวกับความต้องการในด้านวัตถุ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและบริการที่สำคัญบางอย่าง เช่น การศึกษา การสาธารณสุข น้ำดื่ม การสุขภาพ การคมนาคมขนส่ง สำหรับความต้องการที่ไม่อยู่ในรูปของวัตถุ เช่น การจ้างงาน การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ความเสมอภาค การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง ด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เสรีภาพของมนุษย์ ความมั่นคงปลอดภัยและอื่น ๆ นั้นไม่ได้รับการกล่าวถึง อย่างไรก็ตามความต้องการที่ไม่ใช่ในรูปวัตถุนั้นจะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวที่ได้มาซึ่งความต้องการอื่น รัฐบาลกลางแห่งชาติซึ่งได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางอำนาจในระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติมักจะไม่เต็มใจหรือไม่สามารถปฏิบัติตามนโยบายจัดสรรทรัพยากรใหม่ (Redistribution Policy) อย่างแท้จริงได้ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มผู้ยากจนอยู่ในลักษณะเป็นสัดส่วนที่ไม่ได้จัดตั้ง ดังนั้นกลุ่มคนยากจนก็ต้องดำรงความยากจนอยู่ต่อไป และไม่ได้รับโอกาสที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจระดับเศรษฐกิจของชาติเช่นเดิม

จะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาในสังคมไทยได้เน้นการพัฒนาในภาคชนบท โดยใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทด้วยภาวะทันสมัย มีเป้าหมายสูงสุด คือการพัฒนาคนการฟื้นฟูชีวิตชนบทเป็นยุทธศาสตร์ที่คล้ายคลึงกับการพัฒนาชุมชน แต่เนื่องจากมิได้มีหน่วยงานของรัฐรับผิดชอบในการนำยุทธศาสตร์นี้ไปใช้ดำเนินการอย่างจริงจัง จึงมิได้รับการสนับสนุนเท่ายุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน เป็นความพยายามในการพัฒนากองทุนเป็นองค์รวม โดยคำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สำหรับยุทธศาสตร์ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เป็นวิธีการพัฒนาเพื่อสนองตอบความต้องการขั้นต่ำให้แก่คนกลุ่มที่ยากจนที่สุดในชนบท ซึ่งแต่ละยุทธศาสตร์อาจจะเป็นวิธีการการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ใช้ได้ดีเหมาะสมกับช่วงเวลาหนึ่ง แต่ในเวลาต่อมาถ้ามีการเปลี่ยนแปลงของสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของกระแสโลกเกิดขึ้นก็จำเป็นต้องคิดค้นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area – based Approach) ถือเป็นเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของประเทศ โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงจากฐานราก คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม “คน” เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือน ชุมชน ก่อนที่จะขยายไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น การเปลี่ยนมุมมองการพัฒนามาให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่” ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของกระบวนการผลักดันการพัฒนาประเทศ โดยการพัฒนาหรือส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้และสามารถปรับตัวให้ทันต่อการ

เปลี่ยนแปลงใช้ความรู้ในการหาวิธีการหรือแก้ไขปัญหาของตัวเอง คริวเรือน ชุมชน และประเทศได้ อย่างยั่งยืน ในส่วนของการขยายแนวความคิดหรือแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้เป็นการพัฒนาที่มาจากกรณีเริ่มของพื้นที่ (ชุมชน) อย่างแท้จริงนั้น ต้องมีการกำหนดประเด็น ปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่มีการสร้างเครื่องมือในการหาข้อมูล ความรู้ สร้างกลไกความร่วมมือ เพื่อสามารถจัดการกับประเด็นปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่ได้จริง

การบริหารจัดการในแนวใหม่ที่ดำเนินการจากฐานรากขึ้นสู่ข้างบนเป็นส่วนสะท้อนว่า^{๒๑} แนวทางในการให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติราชการของรัฐอย่างแท้จริงนั้นควรเป็นอย่างไร โดยผู้ดำเนินการรับฟังเสียงจากประชาชนและชุมชน ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ทำนายของคนทำงานซึ่งจะต้องแสวงหาวิธีการสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ในมิติต่างๆและเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนโดยใช้"การวิจัยเป็นเครื่องมือ"เพื่อการบูรณาการในระดับชุมชนหรือพื้นที่ (Community/Area-Based Approach)จึงเป็นแนวทางใหม่ที่เรียกได้ว่าเป็นการทำงานแบบ "ฐานรากขึ้นสู่ข้างบน" อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การสกัดความต้องการอันหลากหลายของชุมชนออกมาเป็นงานในระดับที่คณะทำงานมีศักยภาพเพียงพอที่จะตอบสนองได้เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จขั้นต้น บวกกับการชี้แนะให้ชุมชนตั้งอยู่ในวิถีอันควรนั้นเป็นจุดร่วมระหว่างคณะทำงานที่จะต้องตกลงกับชาวบ้านให้เข้าใจว่า เรามิได้สามารถให้ได้ทุกอย่างดังที่พวกเขาเรียกร้อง แต่เราจะให้ได้ในสิ่งที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากชาวชุมชนมาร่วมกันก่อให้เกิด สร้างให้มีขึ้นและรักษาให้ยั่งยืนโดยคนในชุมชน

การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ หรือ area – based approach คือการบริหารจัดการที่ลงไปทำกระบวนการในพื้นที่เป้าหมาย โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาควิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ให้มาร่วมแก้ไขปัญหาในเรื่องใหญ่ที่ทุกคนในพื้นที่เห็น ว่าต้องแก้ไข และจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่ ในลักษณะทำไป ปรับไป เรียนรู้ไป เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการทำงานที่เอื้อต่อการแก้ปัญหา โดยสามารถถอดวิธีการทำงานเป็น ๖ ขั้นตอนคือ

๑. การเตรียมความพร้อม
๒. การพัฒนาเครื่องมือและวิทยาการ
๓. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล
๔. การทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชน
๕. การบูรณาการแผนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
๖. การจัดการความรู้และขยายผล

^{๒๑} ฉันทลักษณ์ อางหาญ, การพัฒนาเชิงพื้นที่ area based, [ออนไลน์] [https://www.gotoknow.org/blog/firsttime/๒๒๙๙๙ \(๙ มีนาคม ๒๕๖๕\)](https://www.gotoknow.org/blog/firsttime/๒๒๙๙๙ (๙ มีนาคม ๒๕๖๕))

การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based Approach) เป็นเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของประเทศ โดยเน้นการเปลี่ยนแปลง จากฐานราก คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม “คน” เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือน /ชุมชน ก่อนที่จะขยายไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น การเปลี่ยนมุมมองการพัฒนาให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่” ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของกระบวนการผลักดันการพัฒนาประเทศ โดยการพัฒนาหรือส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้สามารถปรับตัวให้ทัน ต่อการเปลี่ยนแปลง ใช้ความรู้ในการหาวิธีจัดการหรือแก้ไขปัญหาของ ตัวเอง ครัวเรือน ชุมชน และ ประเทศได้อย่างยั่งยืน ถือเป็นข้อค้นพบสำคัญจากการดำเนินงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) แต่ความสำเร็จดังกล่าวมาจากการจุดประกาย ของหน่วยสนับสนุนทางวิชาการจากภายนอกชุมชนหรือภายนอกพื้นที่ และมาจากความร่วมมือ มือของหลายภาคส่วนในหลายระดับ การขยายแนวความคิดหรือแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้เป็นการพัฒนาที่มาจาก การริเริ่มของพื้นที่ (ชุมชน) อย่างแท้จริง โดยการกาหนดประเด็น ปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่การสร้างเครื่องมือเพื่อหาข้อมูล/ความรู้ การค้นหาและสร้างกลไกความร่วมมือ และการกำหนดแนวทางหรือวิธีการจัดการกับประเด็น ปัญหาหรือความต้องการของพื้นที่

ตุลา มหาพสุธานนท์^{๒๒} ได้กล่าวว่า การบริหารและการจัดการที่คล้ายกันหรือเป็นในลักษณะเดียวกัน คือ องค์กรต่างๆ มักจะมีการใช้คำศัพท์ในการบริหารงานอยู่สองคำ คือ การบริหาร (Administration) และ การจัดการ (Management) สองคำนี้เป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันซึ่งจะแตกต่างกันตรงที่คำว่า การบริหาร ซึ่งมักจะนิยมใช้กับวงการสาธารณะ งานราชการ หรือการจัดการ เกี่ยวกับนโยบาย ในขณะที่การจัดการ จะนิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชนเป็นหลัก คำว่า การ บริหารและการจัดการ ไม่เพียงแต่จะใช้ในกระบวนการบริการงานของภาครัฐและเอกชนเท่านั้น แต่ ยังนำไปใช้กับการกำหนด โครงสร้างของการบริหารงานได้ด้วย โดยคำว่า “Administration” การ บริหาร จะใช้ในการบริหารระดับสูง โดยเน้นที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญ และการกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูง หรือใช้ในหน่วยราชการ และผู้นำองค์กรจะใช้คำว่า “ผู้บริหาร” หมายถึง ผู้บริหาร ที่ทำงานอยู่ในองค์การของรัฐ หรือองค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไร จะมีความหมายต่างจากคำว่า “Management” นิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ ส่วนคำว่า “ผู้จัดการ” หมายถึง บุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและงานกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์การ ทั้งนี้ในการบริหาร จัดการจำเป็นต้องมีทรัพยากร อันเป็นพื้นฐานทางการบริหารจัดการ ประกอบไปด้วย ๔ ประการ ดังนี้

๑) คน (man) เป็นผู้ดำเนินงานกิจกรรมขององค์กร

^{๒๒} ตุลา มหาพสุธานนท์, หลักการจัดการและการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : พ.ศ. พัฒนาจำกัด, ๒๕๔๗).

๒) เงิน (Money) ใช้ในการสนับสนุนการดำเนินงานในองค์กรให้เกิดมีประสิทธิภาพ

๓) วัสดุสิ่งของ (Materials) อุปกรณ์ที่มีความจำเป็นเพื่อเป็นสิ่งสนับสนุนการทำงานให้เกิดความสะดวก

๔) การจัดการ (Management) กระบวนการทำงานเพื่อให้เกิดความสะดวกและคล่องตัวในการดำเนินงานให้บรรลุกับวัตถุประสงค์ของกิจกรรม

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยว

รูปแบบพฤติกรรมนักท่องเที่ยว หรือพฤติกรรมในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ขึ้นมากมาย มีผลทำให้กล่าวได้ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดจากพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในที่นี่จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของสองสิ่งนี้พอสังเขป^{๒๓} ดังนี้

๑. กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบอิสระ หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวที่ไม่เป็นไปตามกำหนดของบริษัทนำเที่ยว นักท่องเที่ยวจะกำหนดรายการนำเที่ยวด้วยตนเองและอาจรวมถึงการเดินทางท่องเที่ยวเองด้วย ซึ่งจะเรียกว่าทัวร์อิสระ การท่องเที่ยวแบบนี้จะเกิดจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ไม่ชอบถูกบังคับหรือถูกกำหนดให้ไปที่นั่นที่นี่ แต่ชอบที่จะทำตามความต้องการของตนเอง จะวางแผนในการใช้เวลา เลือกสถานที่ท่องเที่ยวและมีอิสระในการทำกิจกรรมต่างๆ ในระหว่างท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบนี้อาจมีทั้งที่ไม่มีผู้นำเที่ยวและแบบที่มีผู้นำเที่ยวคอยดูแลให้คำปรึกษา แต่ไม่ได้นำเที่ยวตามรายการที่นำเที่ยว

๒. กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบตามกำหนดหรือมีผู้นำเที่ยว จะอยู่ในรูปแบบการท่องเที่ยวทั่วไป ที่เดินทางท่องเที่ยวตามรายการนำเที่ยวที่เป็นไปตามบริษัทนำเที่ยวกำหนด เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ขอบริการที่มีแบบแผนและตารางกำหนดที่แน่นอน และมีผู้ดูแลเอาใจใส่ อำนวยความสะดวกในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกุ้มนี้อาจเป็นกลุ่มที่เป็นผู้ตามที่ดี จะทำตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ในรายการนำเที่ยว และชอบที่จะได้รับความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวจากผู้รู้จริงหรือผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น และมั่นใจการเดินทางท่องเที่ยวจะเป็นไปอย่างราบรื่น

๓. กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผจญภัย เกิดจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกุ้มนี่ชอบผจญภัยหรือแสวงหาสิ่งแปลกใหม่ และในบางกลุ่มจะเป็นพฤติกรรมที่มีความเสี่ยงหรือท้าทาย ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะมีความหลากหลายของกิจกรรมตั้งแต่เสี่ยงมากไปจนถึงไม่มีความเสี่ยง แต่มีความสนุกและตื่นเต้น โดยนักวิชาการได้แบ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวตามพฤติกรรมแบบผจญภัยออกเป็น ๒

^{๒๓} วิทยาลัยเทคโนโลยีอักษรพัทยา, กิจกรรมการท่องเที่ยวตามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว, [ออนไลน์] http://๖๑.๗.๑๕๑.๒๔๔/moodle/pluginfile.php/๓๖๐๗๔/mod_resource/content/๒/กิจกรรมการท่องเที่ยวตามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว.docx.pdf (๙ มีนาคม ๒๕๖๕)

แบบ คือการผจญภัยอย่างเบา (Soft-Adventure Tourists) กับการผจญภัยอย่างหนัก (Hard-Adventure Tourists)

๑) สำหรับการผจญภัยอย่างเบา จะเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่ทำหาย ตื่นเต้น แต่มีผู้เชี่ยวชาญคอยดูแลอย่างใกล้ชิด เช่น การท่องเที่ยวเดินป่า การเล่นสกีหิมะ การปั่นจักรยาน การล่องแพล่องแก่ง หรือเป็นกิจกรรมที่ใช้สถานที่จำลองเพื่อความปลอดภัยและความสะดวกในการจัดกิจกรรม เช่น การปีนหน้าผาจำลอง

๒) ส่วนการผจญภัยอย่างหนัก จะเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างความตื่นเต้นและทำหายอย่างมาก ซึ่งนักท่องเที่ยวจะต้องมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีทักษะในการเอาตัวรอดได้ดี เนื่องจากมีความเสี่ยงต่ออันตรายสูงมาก จึงต้องเตรียมตัวให้พร้อมก่อนทำกิจกรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบนี้ ได้แก่ การปีนเขา ปีนหน้าผา การกระโดดจากที่สูง หรือบันจี้จัมป์ เครื่องเล่นรุ่มร้อน การพายเรือแคนู เรือคายัค การปั่นจักรยานเสือภูเขา เป็นต้น

๔. กิจกรรมการท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษหรือความชอบ เกิดจากพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเลือกทำกิจกรรมที่ตนชื่นชอบและสนใจรวมถึงความสนใจพิเศษ ทำให้เกิดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ มากมายดังที่ได้พบเห็นทั่วไป พฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบนี้จัดเป็นพฤติกรรมที่มีมากที่สุด ดังจะยกตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

๑) กิจกรรมการท่องเที่ยวชมเมือง ชมภูมิทัศน์ สำหรับผู้ที่ชื่นชอบในการชมเมือง ทิวทัศน์ที่สวยงาม

๒) กิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติสำหรับผู้ที่ชื่นชอบธรรมชาติทั้งการท่องเที่ยวทางทะเล ดำน้ำชมปะการัง ดำน้ำลึก น้ำตื้น การชมสวนป่า สวนดอกไม้หน้าตก เป็นต้น

๓) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น การนวดเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพื่อดูแลฟื้นฟูสุขภาพ การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ สำหรับผู้รักสุขภาพและแสวงหาความสุขในการดูแลสุขภาพ

๔) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศึกษา นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความชอบในการศึกษาค้นคว้า และสัมผัสกับสิ่งต่างๆ ในโลกที่ยังไม่เคยเห็น ไม่รู้จัก จัดเป็นพฤติกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่เกิดขึ้นได้ทั่วไปและมีเป็นจำนวนมากเช่นกัน กิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวศึกษาวิถีชีวิตหรือชาติพันธุ์ของมนุษย์ ศึกษาประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น

๕) กิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบพิเศษ เกิดจากความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยว ในเรื่องต่างๆ เช่น

- นักท่องเที่ยวที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะนิยมกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบรักษ์โลก โดยเดินทางท่องเที่ยวไปในแหล่งท่องเที่ยวที่มีระบบนิเวศ แหล่งท่องเที่ยว

ทางธรรมชาติจะแฝงวิธีการและแนวคิดในการรักษาสิ่งแวดล้อมขณะท่องเที่ยวด้วย ซึ่งเรียกกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบนี้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงอนุรักษ์

- นักท่องเที่ยวที่มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวชอบเดินทางทำบุญ จะนิยมศึกษาเส้นทางศาสนา ก่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบจาริกแสวงบุญ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่พบเห็นกันเป็นประจำเช่น การท่องเที่ยวตามรอยพระศาสดา ตามรอยพระพุทธเจ้าของชาวพุทธที่เดินทางไปท่องเที่ยวยังพุทธคยา กุสินารา พาราณสี ประเทศอินเดีย หรือเดินทางไปยังสังเวชนียสถานต่างๆ ในประเทศเนปาล การเดินทางไปเข้าร่วมพิธีฮัจญ์ ณ กรุงเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบียของชาวมุสลิม หรือเป็นกิจกรรมที่นิยมกันในเมืองไทย คือ การท่องเที่ยวตามโปรแกรมไหว้พระ ๙ วัด การเดินทางไปทอดผ้าป่า ทอดกฐินตามต่างจังหวัดที่เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวพร้อมการทำบุญทางพระพุทธศาสนาไปด้วย

- นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการถ่ายภาพ จะมีพฤติกรรมชอบเก็บภาพความประทับใจหรือถ่ายภาพเพื่อส่งเข้าประกวด ทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการถ่ายภาพ มีมัคคุเทศก์ที่มีความเชี่ยวชาญในการหาสถานที่ท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการถ่ายภาพและมีความชำนาญในการใช้กล้อง

- นักท่องเที่ยวที่มีความประทับใจในภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ ทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามรอยภาพยนตร์ โดยเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่ที่ถ่ายทำภาพยนตร์หรือละครนั้นๆ ทั้งที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวจริงและสตูดิโอสำหรับถ่ายทำภาพยนตร์หรือถ่ายละคร เช่น ตามรอยละครดั่งเกาหลี่เรื่อง “Winter Sonata” ที่เกาะนามิ ประเทศเกาหลี เดินทางท่องเที่ยวในโรงถ่ายยูนิเวอร์แซล หรือเดินทางไปยังปราสาทแอนวิก (Alnwick Castle) ประเทศอังกฤษซึ่งเป็นสถานที่ถ่ายทำเป็นโรงเรียนฮอกวอร์ดในภาพยนตร์เรื่อง “Harry Potter” หรือการเดินทางมาท่องเที่ยวเมืองไทยของชาวจีนเพื่อมาชมสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง “Lost in Thailand” ทั้งที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่กำลังเป็นกระแสในปัจจุบันและจำเป็นต่อการพัฒนาและแก้ปัญหาหลายอย่าง ในอนาคตจนกลายเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ นั่นก็คือการท่องเที่ยวสีเขียว (Green Tourism) เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ดูแลฟื้นฟูป่าไม้ ปลูกต้นไม้ อนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธาร ดูแลมลพิษทางอากาศ ซึ่งการท่องเที่ยวแบบนี้จะช่วยลดโลกร้อน เพิ่มออกซิเจนในอากาศ จนเกิดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบที่ถูกนำมาใช้กันมากขึ้นเรื่อย ๆ ในหลายๆ แห่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวคาร์บอนต่ำที่ช่วยลดแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยไม่ใช้รถยนต์หรือนำพาหนะที่มีเครื่องยนต์เข้าไปในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ และการท่องเที่ยวเชิงสังคม (Social Tourism) ที่มีกิจกรรมช่วยเหลือสังคมไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวไปในแหล่งทุรกันดาร และนำสิ่งของจำเป็นในชีวิตประจำวันไปแจก หรือการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวร่วมกับผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ทั้งนี้กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น

พบว่ามียุทธวิธีมาจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และมีแนวโน้มที่จะเกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ ตามรูปแบบพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่พัฒนาตามความนิยม ตามยุคสมัย ซึ่งต้องทำการศึกษาและติดตามความเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ต่อไปในอนาคต

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การเดินทางเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับมนุษย์ มนุษย์จำเป็นต้องเคลื่อนที่ โยกย้ายไปตามที่ต่างๆ ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน ตามรอยสัตว์ แหล่งธัญญาหาร ก่อนที่จะตั้งถิ่นฐานและสร้างชุมชนและเมืองขึ้นมา การเดินทางในยุคดั้งเดิม เป็นการเดินทางที่ยากลำบากและแฝงไว้ด้วยอันตราย เพื่อแสวงหาอาหาร สงครามการค้า การแสวงบุญ หรือเพื่อการศึกษาและการปกครอง เช่นรูปแบบการเดินทางของกลุ่มบุตรหลานขุนนางที่มั่งคั่งของยุโรปนับตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ ๑๗ ที่ใช้ระยะเวลาเดินทางยาวนานนับเดือนถึงหลายปีไปยังดินแดนต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรม (Grand Tour) โดยการเดินทางในลักษณะเช่นนี้นอกจากจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาแล้วยังเป็นวิธีการของการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อผลประโยชน์ในทางการค้าและการต่อไป ซึ่งต่อมา ความนิยมในการเดินทางเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเรียนรู้และสร้างเครือข่ายทางสังคมนี้ ได้ขยายไปในหมู่ของบุตรหลานพ่อค้าผู้ร่ำรวย ซึ่งมีความจำเพาะเจาะจงโดยมีเส้นทางและระยะเวลาจำกัดกว่า (Petite Tour) การเดินทางและท่องเที่ยว (Tourism) อย่างที่รู้จักและคุ้นเคยกันในปัจจุบันนั้น ถือเป็นประสบการณ์ใหม่ของมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของการ “พักผ่อนหย่อนใจ” ที่เกิดขึ้นเมื่อนานมานี้ อันเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ที่เริ่มต้นจากประเทศตะวันตก ภายหลังจากปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

“การท่องเที่ยวซึ่งมอบโอกาสให้กับผู้เดินทางในการพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง ที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว”

(“tourism which offer visitors the opportunities to develop their creative potential through active participation in courses and learning experiences which are characteristic of the holiday destination where they are undertaken”)^{๒๔}

โดยเรย์มอนด์ กล่าวว่าแนวความคิดดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นมาจากแรงบันดาลใจหลังจากที่ได้ฟังบรรยายเกี่ยวกับปัญหาของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ในยุโรปที่มักให้ข้อมูลประเภทประวัติหรือวันเดือนปีของสถานที่สำคัญและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ซึ่งไม่น่าสนใจ

^{๒๔} Richards, G. and Raymond, C, Creative tourism. *ATLAS News*, (2000), 23 : pp. 16-20.

กับนักท่องเที่ยวเอเชียเลย (เช่น ห้องที่เข้าชมอยู่นี้ เป็นห้องที่ขุนนางเจ้าของสถานที่จัดงานแต่งงานขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม ในปี ๑๖๓๗)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ควรที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวได้ “สร้างสรรค์” กว่านี้ผนวกกับที่ได้ยินเรื่องเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์อันน่าประทับใจที่ได้รับจากนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่เดินทางท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือประเทศไทย อินโดนีเซีย และออสเตรเลียโดยเข้าเรียนการนวดแผนไทยที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลาหลายสัปดาห์ ก่อนจะเดินทางไปท่องเที่ยวต่อที่เกาะบาหลิ ประเทศอินโดนีเซีย และเข้าไปมีส่วนร่วมฝึกหัดการทำอาหารมังสวิริติ จากนั้นเดินทางต่อไปเรียนรู้ช่วงสั้น ๆ ในการเป็นผู้ดูแลฝูงแกะและปศุสัตว์ (Jillaroo) ในฟาร์มที่ประเทศออสเตรเลีย

เกร็ก ริชาร์ด และ คริสปิน เรย์มอนด์ มองว่าน่าจะมีชื่อใหม่เพื่อที่จะใช้เรียกการท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมของพื้นที่ ที่ตนเองได้ท่องเที่ยว ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวนอกจากจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ทำความเข้าใจผ่านประสบการณ์ด้วยตนเองแล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถที่จะใช้ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ใหม่นั้นมาใช้กับชีวิตหรือการทำงานของตนภายหลังที่กลับมาจากการท่องเที่ยวแล้วด้วย และในที่สุดทั้ง เกร็ก ริชาร์ด และ คริสปิน เรย์มอนด์ ก็พบว่าคำ Creative Tourism มีความหมายเหมาะสมที่จะใช้เรียกการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว^{๒๔}

ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ออกคำประกาศว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (The UNESCO Universal Declaration of Cultural Diversity) เพื่อยอมรับให้มีการกำหนดมาตรฐานนานาชาติเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพิทักษ์รักษาและส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการสนทนาระหว่างวัฒนธรรมและได้ริเริ่มโครงการพันธมิตรนานาชาติเพื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Global Alliance for Cultural Diversity) เพื่อให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นจริงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเพื่อดำเนินการสนับสนุนนโยบายส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของโลก ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ UNESCO จึงเสนอโครงการ “เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์” (The Creative Cities Network) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จะนำไปสู่รูปแบบใหม่ของความร่วมมือในระดับนานาชาติ ในภาคประชาชนเอกชน สาธารณะและประชาคม

ในโครงการเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของ UNESCO นอกจากจะมีเป้าหมายที่จะสนับสนุนความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาในระดับนานาชาติและเพื่อตั้งหลักตอบรับกับ

^{๒๔} Raymond, C, “Creative tourism New Zealand.” In *Tourism, creativity and development*, (London: Routledge, 2007), p. 145-148.

ผลกระทบในระดับโลกโดยความพยายามที่จะเชื่อมโยงเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกันแล้ว ยังได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ในการสร้าง การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ (Creating New Tourism Opportunities) ที่นักท่องเที่ยวจะสามารถรับและเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเมืองนั้น ๆ ทั้งวัฒนธรรมในลักษณะที่จับต้องได้และที่เป็นนามธรรม (Tangible and Intangible Cultural) โดยผ่านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเอง

โครงการเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวแนวใหม่ของ UNESCO จึงเน้นถึงความผูกพัน (Engaged) ความจริงแท้ผ่านประสบการณ์ (Authentic Experience) ซึ่งเป็นการส่งเสริมกิจกรรมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในลักษณะทางวัฒนธรรมของเมืองที่ไปเยือน (Active understanding of the specific cultural features of a place) โครงการเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ จึงสนับสนุนให้มีรูปแบบของการท่องเที่ยวใหม่ ที่เน้นความผูกพันระหว่างผู้มาเยือนและเจ้าของบ้าน โดยผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในทางศิลปะและวัฒนธรรมของเมืองที่ไปเยือน เพื่อที่จะนำไปสู่ความเข้าใจอย่างแท้จริงในพื้นที่ท่องเที่ยว ซึ่งมีความสอดคล้องกับทิศทางทางการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์”

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้กำหนดนิยามของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไว้ว่า

“การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ คือการเดินทางที่มุ่งไปสู่ความผูกพันและประสบการณ์จริงแท้ที่เกิดจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ศิลปะ มรดกทางวัฒนธรรมหรือคุณลักษณะพิเศษของพื้นที่นั้น และนำมาซึ่งความเชื่อมโยงกับผู้คนซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่และเป็นผู้รังสรรค์วัฒนธรรมที่มีชีวิตนั้น” (Creative Tourism is travel directed toward an engaged and authentic experience, with participative learning in the arts, heritage, or special character of a place, and it provides a connection with those who reside in this place and create this living culture^{๒๖})

ในการประชุม Creative Cities Network ซึ่งจัดขึ้นในเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๙ โดยมีจุดประสงค์เพื่อวางแผนเตรียมการประชุม Santa Fe International Conference on Creative Tourism ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้มีการหารือถึงคำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการวางรูปแบบของการประชุมดังกล่าวซึ่งให้ความสำคัญกับการนำเสนอประสบการณ์และการมีส่วนร่วม โดยคณะกรรมการวางแผนการประชุมได้ร่วมกันพัฒนานิยามความหมายให้กับ Creative Tourism ขึ้นใหม่ ว่า “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งไปสู่ความผูกพันและประสบการณ์อัน

^{๒๖} UNESCO, Towards sustainable strategies for creative tourism discussion report of the planning meeting for ๒๐๐๘. **International Conference on Creative Tourism**, (New Mexico: Sunstone Press, 2008).

แท้จริงซึ่งได้มาจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้านศิลปะ มรดกทางวัฒนธรรมหรือคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่” (Creative Tourism is a tourism directed toward an engaged and authentic experience, with participative learning in the arts, heritage or special character of a place.)^{๒๗}

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๕๐ ภายหลังจากที่คริสปิน เรย์มอนด์ ได้มีประสบการณ์การนำแนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไปดำเนินงานกับโครงการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศนิวซีแลนด์ ได้ปรับนิยามของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ “คือรูปแบบอันยั่งยืนของการท่องเที่ยวซึ่งมอบความรู้สึที่แท้จริงของวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการลงมือปฏิบัติและประสบการณ์เชิงสร้างสรรค์อย่างไม่เป็นทางการ โดยการลงมือปฏิบัตินั้นเกิดขึ้นในกลุ่มขนาดเล็กที่บ้านหรือสถานที่ทำงานของผู้สอน โดยพวกเขายินยอมที่จะให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ความสามารถเชิงสร้างสรรค์ของตนเองไปพร้อมๆไปกับได้ใกล้ชิดกับผู้คนในท้องถิ่นที่ได้มาเยือน”

(“A more sustainable form of tourism that provides an authentic feel for a local culture through informal, hands-on workshops and creative experiences. Workshops take place in small groups at tutors’ homes and places of work; they allow visitors to explore their creativity while getting closer to local people.”)^{๒๘}

เมื่อพิจารณาจากนิยามดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ตอบโต้กับ “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” (Cultural Tourism) ที่เคยมีบทบาทสำคัญในกระแสการท่องเที่ยวแบบเดิมซึ่งเผชิญกับข้อจำกัดสำคัญที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการใหม่ของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ได้อย่างเต็มที่ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” มีฐานความคิดที่แตกต่างไปจาก “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” ที่นักท่องเที่ยวเป็นเพียงแต่ผู้เฝ้าชมอยู่ห่างๆ แต่ไม่ได้ลงไปเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง

นิยามของ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมในประสบการณ์ทางวัฒนธรรมอันเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีความจดจำประทับใจและในท้ายที่สุดจะมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ที่ได้ท่องเที่ยว ในนิยามขององค์กรยูเนสโก ได้เน้นย้ำถึงความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของบ้าน (Hosts and Guests)

^{๒๗} Wurzbarger, R., Aagesen, T., Pattakos, A., & Pratt, S. Creative Tourism: A Global Conversation: How to Provide Unique Creative Experiences for Travelers Worldwide. Paper Presented at the 2008, **International Conference on Creative Tourism**, (New Mexico: Sunstone Press, 2009).

^{๒๘} Raymond, C, “Creative tourism New Zealand.” In **Tourism, creativity and development**, (London: Routledge2007), p. 128-130

ผ่านประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่แท้จริง โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ศิลปะ และมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง อันเป็นการสนับสนุนส่งเสริมการสนทนาระหว่างวัฒนธรรมซึ่งจะช่วยพิทักษ์รักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้สืบเนื่องต่อไป

คำ Creative Tourism ได้มีการอ้างอิงถึงเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๕๓๖ โดย เพอร์ชและบัทเลอร์ ในหนังสือ *Tourism Research : Critiques and Challenges*.^{๒๙} ในฐานะที่เป็นการรูปแบบการท่องเที่ยวแบบหนึ่งที่มีศักยภาพ แต่ไม่ได้มีการให้คำนิยามไว้ ต่อมาในช่วงพ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๔๒ (ทศวรรษที่ ๑๙๙๐) เกิดความสนใจว่า “ความสร้างสรรค์” น่าจะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงหัตถกรรม (Crafts Tourism) ไม่ว่าจะเป็นในเขตเมืองหรือชนบท ตัวอย่างเช่น EUROTEX Project ในกลุ่มประเทศฟินแลนด์ กรีซและโปรตุเกสที่ชี้ให้เห็นว่านักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสนใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านและมีความประสงค์ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในประสบการณ์การเรียนรู้ที่สร้างสรรค์หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ คริสปิน เรย์มอน และ เกร็ก ริชาร์ด จึงได้ร่วมกันกำหนดคำนิยาม Creative Tourism ขึ้นเป็นครั้งแรกว่า

“การท่องเที่ยวซึ่งมอบโอกาสให้กับผู้เดินทางในการพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง ที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว” (“tourism which offer visitors the opportunities to develop their creative potential through active participation in courses and learning experiences which are characteristic of the holiday destination where they are undertaken”)^{๓๐}

ก่อนที่องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และหน่วยงานอื่นๆจะได้ปรับคำนิยามให้เฉพาะเจาะจงไปตามเป้าหมายการทำงานและบริบทของตนเอง

“การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งไปสู่ความผูกพันและประสบการณ์อันแท้จริงซึ่งได้มาจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้านศิลปะ มรดกทางวัฒนธรรมหรือคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่และนำมาซึ่งความเชื่อมโยงกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และเป็นผู้รังสรรค์วัฒนธรรมที่มีชีวิตนั้น”

(Creative Tourism is a tourism directed toward an engaged and authentic experience, with participative learning in the arts, heritage or special character of a

^{๒๙} Richards, Creativity and tourism: the state of the art. *Annals of Tourism Research*, (2011).

^{๓๐} Richards, G. and Wilson, J, Developing creativity in tourist experiences: a solution to the serial reproduction of culture?, *Tourism Management*, (2006).

place, and it provide a connectiom with those who reside in this placew and creat this living culture)^{๓๑}

“การท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของพื้นที่การท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง โดยผ่านประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของวัฒนธรรม”^{๓๑}

กล่าวได้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” จึงเป็นพัฒนาการของ “การท่องเที่ยววัฒนธรรม” (Cultural Tourism) ในอีกรูปแบบหนึ่งนั่นเองในขณะที่การท่องเที่ยววัฒนธรรมเกี่ยวพันกับการ “เที่ยวชม” (Viewing) “มองดู” (Seeing) “คิดใคร่ครวญ” (Contemplating) เช่น การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ งานศิลปะ การแสดง โบราณสถาน แต่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ วางอยู่บนพื้นฐานของ “การมีประสบการณ์” (Experiencing) “การเข้าไปมีส่วนร่วม” (Participating) และ “การเรียนรู้” (Learning) ไม่ใช่เป็นเพียงการไปเยี่ยมชมการวาดภาพของช่างพื้นบ้าน แต่ลงไปเรียนรู้และลงมือวาดภาพพื้นเมืองด้วยตนเอง ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้ร่วมเรียนรู้ในพื้นที่ที่ได้ท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วมในมรดกวัฒนธรรม ทักษะและคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่ได้เยี่ยมชม นักท่องเที่ยวจะได้รับความพึงพอใจอันประณีต ผ่านการตระหนักรู้ตนเอง (self-actualisation) ในกระบวนการของการพัฒนาทักษะและการสร้างสรรค์ร่วมกับเจ้าของพื้นที่^{๓๒}

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงไม่เพียงแต่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เข้าใจในพื้นที่ท่องเที่ยวและช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้ท่องเที่ยวให้เพิ่มขึ้นเท่านั้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้มีส่วนในการสร้างสรรค์และพัฒนาพื้นที่เป้าหมายปลายทางของการท่องเที่ยวอีกด้วย

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ถือเป็น กระบวนทัศน์ใหม่ของการท่องเที่ยว (New travel paradigm) ที่ตอบสนองกับความต้องการอย่างใหม่ของนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน ในกระบวนทัศน์การท่องเที่ยวแบบเดิมแม้ว่าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีสัดส่วนใหญ่ที่สุดของการท่องเที่ยวโดยรวมและดูเป็นความหวังใหม่ของการท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็เผชิญกับทางตันและวงจรอุบาทว์ในแง่ที่ว่า มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆในพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียง จนล้นเกินความสามารถในการรองรับของพื้นที่นั้นๆ ส่งผลให้เกิดปัญหาในทางสภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมในพื้นที่นั้นๆ และเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหา

^{๓๑} UNESCO, Towards sustainable strategies for creative tourism discussion report of the planning meeting for 2006. **International Conference on Creative Tourism**, (New Mexico: Sunstone Press, 2006).

^{๓๒} Ohridska-Olson, R. and Lvanov, S. **Creative tourism business model and its application in Bulgaria**. [Online]. Retrieved June 10, 2021. From http://culturalrealms.typepad.com/files/creativetourismbm_article_1_lr.pdf.

ดังกล่าว นำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยการแสวงหาพื้นที่ใหม่ๆเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และในที่สุดพื้นที่ดังกล่าวก็ต้องมาเผชิญกับปัญหาซ้ำซากเช่นเดิม ในท้ายที่สุด พื้นที่ท่องเที่ยวในแต่ละที่พัฒนาไปสู่มีความละม้ายคล้ายคลึงกัน (เช่น ตลาดน้ำ ถนนคนเดิน)

จากการศึกษาในโครงการวิจัยการท่องเที่ยววัฒนธรรมโดย ATLAS ในปี พ.ศ.๒๕๕๒^{๓๓} ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบประสบการณ์โดยนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ชื่นชอบมากที่สุด กลับเป็นเรื่องราวเล็กๆ ไปเยือนสถานที่ไม่มากนักแต่เป็นสถานที่ที่เอื้อให้สัมผัสกับ “ความเป็นท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่แท้ (local or authentic culture) นักท่องเที่ยวต้องการที่ได้ “กินอยู่” แบบท้องถิ่น และค้นพบอัตลักษณ์ที่แท้จริงของพื้นที่ที่เขาไปเยี่ยมชมเยือน ทิศทางและแนวโน้มของความต้องการ “สินค้าและบริการ” ในลักษณะเช่นนี้สำหรับคนรุ่นใหม่ สอดคล้องกับการศึกษาและข้อเสนอของอัลวิน ทอฟเฟลอร์ในหนังสือที่มีชื่อเสียงของเขา “คลื่นลูกที่สาม”^{๓๔} คาดการณ์ไว้ว่า ในสังคมยุคหลังอุตสาหกรรม “สินค้าและบริการ” ของผู้บริโภคยุคใหม่จะเปลี่ยนโฉมไปจากเดิม ผู้บริโภค (Consumers) จะผันมาเป็น ผู้ร่วมผลิต (Prosumers) ในสินค้าและบริการที่จะบริโภคและการเติบโตของการร่วมผลิต (Presumption) นั้นจะเป็นกระบวนการที่ ผู้บริโภคกลายมาเป็นผู้ผลิตในสินค้าและประสบการณ์ที่เขาบริโภคซึ่งในการคาดการณ์นี้สอดคล้องกับการเกิดขึ้นของนักท่องเที่ยวสายเลือดใหม่ที่ต้องการสร้างสินค้าและประสบการณ์ด้วยตนเองในพื้นที่ที่ตนท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวสายพันธุ์ใหม่ คือผู้บริโภคผู้จัดเจนและมีความชัดเจนในสิ่งที่เขาต้องการจะบริโภคพวกเขามีโครงสร้างของประสบการณ์ที่เขาต้องการที่จะพบเห็น ที่จะเรียนรู้และอาจจะมีความรอบรู้ในประสบการณ์ที่ต้องการจะเรียนรู้มากกว่าอย่างที่เคยถูกจัดเตรียมไว้ให้ในการท่องเที่ยวรูปแบบเดิม นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ จะตัดสินใจจัดวางเป้าหมาย เส้นทางท่องเที่ยว และกำหนดวันเวลาด้วยตนเอง โดยอาศัยเครือข่ายข้อมูลสมัยใหม่เพื่อนฝูง พวกเขาจัดแจงเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวตามรสนิยมส่วนตัวและคาดหวังกิจกรรมที่มุ่งจะเพิ่มพูนศักยภาพและความรู้เดิมของตนเองจากเส้นทางและผู้คนในพื้นที่ท่องเที่ยวรูปแบบความต้องการเช่นนี้ คือ กระบวนการที่ผู้บริโภคกลายมาเป็นผู้ผลิต (consumer becomes a producer) ผลิตภัณฑ์และประสบการณ์ที่เขาบริโภคเอง

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบทางเศรษฐกิจใหม่ของโลก โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของแนวความคิดอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จัดให้ “การท่องเที่ยว” เป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม (Cultural industries)/ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์รวมถึงความต้องการที่จะใช้ “การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่” ที่ส่งเสริมให้

^{๓๓} Richards, Creativity and tourism : the state of the art, *Annals of Tourism Research*, (2009).

^{๓๔} Tan, S. K., A Model of creative example in creative tourism, *Annals of Tourism Research*, (2013), p. 158-159.

นักท่องเที่ยวได้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองผ่านการเรียนรู้และมีประสบการณ์ในมรดกวัฒนธรรมของเมือง ในเครือข่ายของเมืองสร้างสรรค์ (Creative cities network) โดยการส่งเสริมและสนับสนุนโดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO

แนวความคิดของ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” มีนัยเกี่ยวข้องกับ “การสร้างสรรคร่วม” (cocreation หรือ co-makership) ระหว่างนักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่น การสร้างสรรค์ร่วมผนวกรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีทางของผลิตภัณฑ์ การบริการ และประสบการณ์รวมเป็นหนึ่งเดียวกันในนามของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความรู้เกี่ยวกับสินค้าจากผู้บริโภคมาพัฒนาและจัดหาเตรียมการไว้ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคเอง อีกด้านหนึ่ง ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้มาเยือนและเจ้าของบ้าน (Hosts and Guests) นั้น “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” ได้ปรับความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของพื้นที่เสียใหม่ จากเดิมที่เป็นเพียงผู้ให้บริการสินค้าและบริการให้กลายเป็นผู้สอน ผู้แนะนำและส่งต่อความหมายและทักษะบางประการให้กับนักท่องเที่ยว

ริชาร์ดและวิลสัน (Richards and Wilson)^{๓๕} ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มหลายประการของการบริโภคที่แสดงถึงบทบาทสำคัญของการสร้างสรรค์ที่เพิ่มมากขึ้นในการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่

- ความไม่พึงพอใจต่อรูปแบบของการบริโภคในปัจจุบัน
- การแบ่งแยกที่เริ่มพร่าเลือนของการทำงาน (work) และการพักผ่อนหย่อนใจ (Leisure) (เช่น ในการใช้ชีวิตของผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่สามารถทำงานในขณะที่ท่องเที่ยว ไม่ต้องเข้าทำงานประจำหรือสังกัดในทีใดทีหนึ่ง หรือทำกิจกรรมการพักผ่อนอย่างเอาจริงเอาจัง)
- การเพิ่มขึ้นของความปรารถนาที่จะพัฒนาตนเอง และการฝึกฝนทักษะบางอย่าง
- ความกระหายประสบการณ์ของผู้บริโภคสมัยใหม่ (post-modern consumer)
- ความต้องการที่จะประกอบสร้างเรื่องเล่า (Building narrative) ผ่านชีวประวัติและอัตลักษณ์ของตนเอง
- ความน่าสนใจของการสร้างสรรค์ในฐานะรูปแบบของการแสดงออก

ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวนี้ก่อตัวมาจากพัฒนาการของสังคมยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern, postmaterialist society) ที่การบริโภคเป็นรากฐานของอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของผู้บริโภค พวกเขาต้องการสร้างความแตกต่างของตัวเองกับผู้อื่น ผ่านทางสัญลักษณ์ ค่านิยมที่ผูกอยู่กับวิถีการบริโภคของตนเอง^{๓๖}

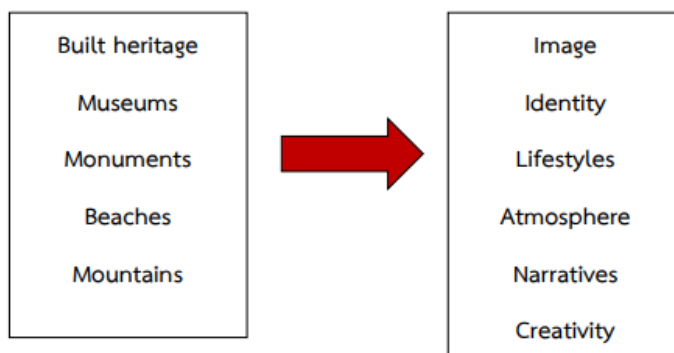
^{๓๕} Richards, Creativity and tourism: the state of the art. *Annals of Tourism Research*, (๒๐๑๑).

^{๓๖} Bagwell, S., Creative clusters and city growth, *Creative Industries Journal*, (2009), pp. 39-46.

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากการท่องเที่ยววัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งตอบสนองกับความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนกลุ่มใหม่ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับความผูกพัน (Engaged) ของนักท่องเที่ยว (Guest) กับผู้ถูกท่องเที่ยว (Host) ส่งเสริมการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ผ่านประสบการณ์ที่มาจากการเรียนรู้ในพื้นที่ท่องเที่ยว (Authentic-active Participation) ซึ่งรูปแบบและลักษณะของการท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ จะเปิดโอกาสให้กับนักท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตนไปร่วมกันซึ่งจะก่อให้เกิดความจดจำ-ประทับใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ของการท่องเที่ยว (Understanding Specific Cultural of the Place/Spirit of Place) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้ ให้คำตอบใหม่ที่สอดคล้องกับบรรณนิมของนักท่องเที่ยวปัจจุบัน ที่ไม่เพียงแต่ต้องการ “มองดู” (Seeing) สังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตน แต่มีความประสงค์ที่จะ “ลงมือทำ” (Doing) เพื่อเรียนรู้ ทำความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง พร้อม ๆ กันกับพัฒนาศักยภาพของตนผ่านการปฏิบัติ (Practice) กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว และเพื่อที่จะได้รับแรงบันดาลใจใหม่ ๆ ภายหลังจากกลับไปดำเนินชีวิตปกติ

รูปแบบและแนวความคิดของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

เกร็ก ริชาร์ด หนึ่งในผู้ก่อตั้งแนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” (Creative Tourism) แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ในภาพรวม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีความสนใจเลื่อนไปจากเดิมคือ จากวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Resources) ไปสู่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Resources)

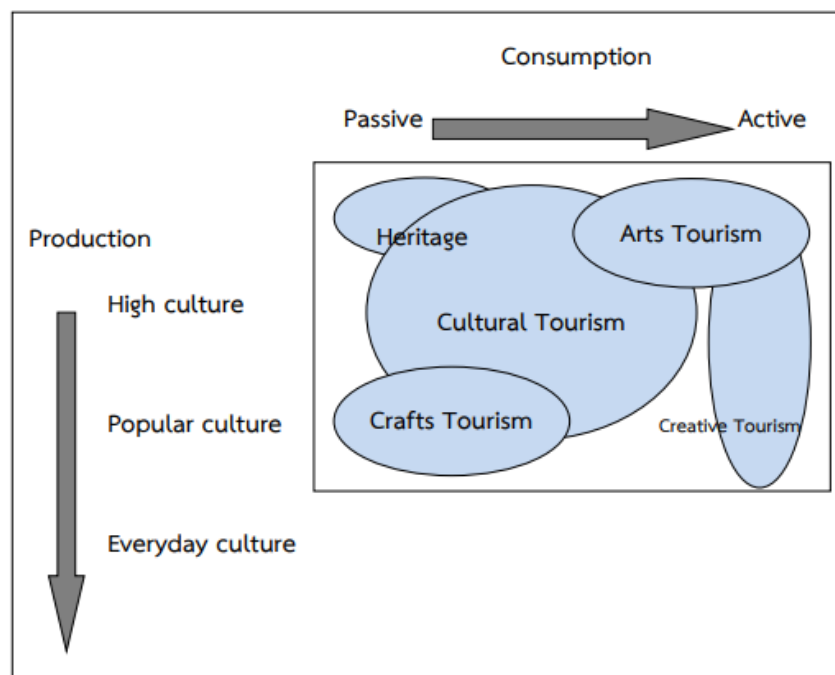
ภาพที่ ๒.๑ การเคลื่อนของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวจากแบบเดิมสู่แบบใหม่

(ที่มา : Richards, 2010)

นักท่องเที่ยวที่เคยสนใจการเยี่ยมชมสิ่งก่อสร้างมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ อนุสรณ์สถาน พักผ่อนตามหาดทรายหรือป็นภูเขา ในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวจำนวนมากหันไปให้ความสนใจกับการท่องเที่ยว ภาพลักษณ์ (Image) อัตลักษณ์ (Identity) วิถีชีวิต (Lifestyles) บรรยากาศ (Atmosphere) เรื่องเล่า (Narratives) การสร้างสรรค์ (Creativity) และสื่อ (Media) นอกจากนี้ ความสนใจเดิมนักท่องเที่ยวมักให้ความสำคัญกับคุณค่าของวัฒนธรรมชนชั้นสูง (High Culture) เช่น ปราสาท ราชวัง หอศิลป์ พิพิธภัณฑสถาน ก็ปรับเปลี่ยนมาเป็นให้ความสนใจกับวิถีชีวิตสามัญ (Everyday Culture) เพิ่มมากขึ้น เช่น ร้านอาหารพื้นถิ่น ตลาด บ้านเรือน วิถีชีวิตชุมชนที่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวได้พบและมีส่วนร่วมใน “ชีวิตจริง” ของผู้คนจากเดิมที่เคยเป็นแต่ผู้ชม ยิ่งไปกว่านั้น นักท่องเที่ยวเรียกร้องที่จะมีกิจกรรมในสถานที่ที่ตนเองท่องเที่ยวในระยะเวลายาวนานขึ้นและโดยทิศทางดังกล่าวนี้ จึงทำให้ “การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Creative Tourism) สอดคล้องกับทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และขณะเดียวกัน “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งเสริมให้ นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในลักษณะทางวัฒนธรรมของเมืองที่ไปเยือน (Active understanding of the specific cultural features of a place) ตามเจตนารมณ์ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก ที่ต้องการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมความหลากหลาย และการสนทนาระหว่างวัฒนธรรม

การเปลี่ยนผ่านสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แตกต่างไปจากการท่องเที่ยวทางศิลปะหัตถกรรม (Crafts Tourism) หรือการท่องเที่ยวทางมรดกทางวัฒนธรรม (Heritage Tourism) แบบเดิมที่นักท่องเที่ยวเป็นเพียงแต่ผู้ชมอยู่ห่างๆ ถ่ายภาพ ซื้อของที่ระลึกเท่านั้น แต่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หรือการท่องเที่ยว (เยี่ยมชม) ศิลปะ (Arts Tourism) แบบเดิม ที่เป็นการท่องเที่ยวแบบตั้งรับ (Passive) คือการเยี่ยมชม (Viewing) การครุ่นคิดใคร่ครวญ (Contemplating) ไปสู่การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างกระตือรือร้น (Active) ผ่าน การมีประสบการณ์ (Experiencing) การเข้าไปมีส่วนร่วม (Participating) และการเรียนรู้ (Learning) ด้วยความมุ่งหมายว่าการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ผ่านประสบการณ์จริงจะมีส่วนในการสร้างเสริมศักยภาพในการเรียนรู้และสร้างสรรค์ของตนเองและสามารถนำกลับมาใช้ในชีวิตประจำวันหรือหน้าที่การงานของตนเมื่อกลับไป และในขณะเดียวกันก็เป็นการร่วมสร้างสินค้าและบริการให้ตรงตามความต้องการของตนเอง (Prosumer) อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ตนเอง (Self-actualized) การแสดงตัวตน (Self-expression) และอัตลักษณ์เฉพาะตนให้มีแตกต่างออกไปจากผู้อื่นในโลกสมัยใหม่

ภาพที่ ๒.๒ การเปลี่ยนผ่านจากการท่องเที่ยววัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
(ที่มา : Richard, 2010)

โอริดสกา-ออลสันและอิวานอฟ (Ohridska-Olson & Ivanov)^{๓๗} ได้ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างรูปแบบทางธุรกิจของการท่องเที่ยววัฒนธรรม (Cultural Tourism)กับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)ไว้ ๔ ประเด็น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และ“การสร้างสรรค์” (Creativity)ได้ช่วยเปิดทางตันของการท่องเที่ยววัฒนธรรมให้มีความยั่งยืนและตอบรับกับแนวทางใหม่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ต้องคำนึงถึงความสมดุลในทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม

เกร็ก ริชาร์ด^{๓๘} ได้เสนอรูปแบบของการสร้างสรรค์อันเป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Basic Modes of Implementation of Creative Tourism) ในสองลักษณะคือ

๑. ใช้การสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมของนักท่องเที่ยว (Using creativity as a tourist activity)

^{๓๗} Ohridska-Olson, R. and Lvanov, S., **Creative tourism business model and its application in Bulgaria**, [Online], Retrieved June 1 0 , 2021, From http://culturalrealms.typepad.com/files/creativetourismbm_article_1_lr.pdf

^{๓๘} Richards C, Creativity and tourism: the state of the art, **Annals of Tourism Research**, (2011).

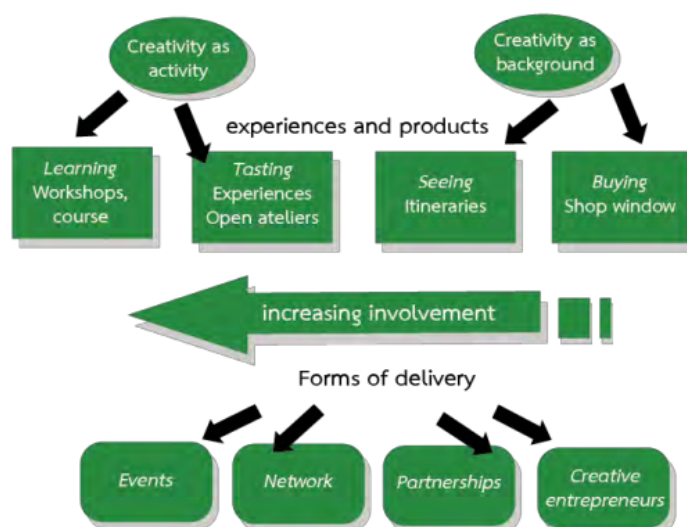
๒. ใช้การสร้างสรรค์เป็นฉากหลังของการท่องเที่ยว (Using creativity as backdrop for tourism)

ในรูปแบบแรกจะเป็นสิ่งที่ได้รับการปฏิบัติอยู่แล้วในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ แต่ปัจจุบันการนำเอาการสร้างสรรค์มาเป็นฉากหลังของการท่องเที่ยว หรือการสร้าง “บรรยากาศ” ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ นั้นได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้สถานที่ท่องเที่ยวที่มี “เสน่ห์” เพิ่มขึ้น ตัวอย่างเช่นการจัดกิจกรรมต่างๆ ของเมือง ซานตา เฟ เมืองซึ่งได้รับการประกาศโดยยูเนสโก ให้เป็น เมืองสร้างสรรค์ด้านศิลปหัตถกรรม โดยจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับการเรียนรู้ อบรมเรื่องเกี่ยวกับการปั้น หม้อดินเผา (งานศิลปะของเผ่าเพลโบ (Pueblo) ในเขตนี้ มีชื่อเสียงมาแต่เดิม) หลักสูตรการทำอาหารพื้นเมือง หรือการทำเครื่องรางพื้นเมือง ที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะพื้นเมืองมีความหลากหลายของรูปแบบประสบการณ์ที่จะนำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่จะเข้าร่วมนับตั้งแต่การซื้อผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ในพื้นที่ไปจนถึงการเข้าชม-ชิม หรือเรียนรู้ทักษะบางด้านในพื้นที่ท่องเที่ยว

รูปแบบของประสบการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีความหลากหลายรูปแบบ เช่นในกิจกรรมการเรียนรู้ (Learning) เช่นการปั้นเครื่องสังคโลก, ทอผ้า ก็สามารถใช้อุปกรณ์ของกิจกรรมในการจัดการอบรมปฏิบัติการ (Workshops) การชิม (Testing) อาหารท้องถิ่น ขนม หรือการทำเหล้าองุ่น, เหล้าพื้นบ้านก็สามารถจัดให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ผ่าน การเข้าร่วมการชิมไวน์/เหล้าพื้นบ้าน/ขนม พร้อมกับให้ความรู้ไปพร้อมๆ กับการลงมือปฏิบัติ (Experience/open ateliers) การเยี่ยมชม (Seeing) แทนที่จะเป็นการเดินทางเข้าไปชมเฉพาะจุด ก็จัดให้เป็นการเยี่ยมชมตามเส้นทาง เช่น เส้นทางเที่ยวสวน/เส้นทางชนบททางตอนใต้ของฝรั่งเศส การซื้อของ (Buying) ก็สามารถปรับกิจกรรมดังกล่าวไปสู่รูปแบบประสบการณ์ของการเดินตามแกลเลอรี หรือการเยี่ยมชมตามห้างสรรพสินค้าชั้นนำ (Galleries/Shop window)

ต่อมาริชาร์ด (Richards) ได้จัดทำปรับเปลี่ยนแผนผังของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้ชัดเจนขึ้น โดยแสดงถึงรูปแบบของประสบการณ์และผลิตภัณฑ์ (experiences and products) อันเป็นผลจากการที่ใช้การสร้างสรรค์ในฐานะเป็นฉากหลัง (creativity as background) และในฐานะเป็นกิจกรรม (creativity as activity) ที่มีขอบเขตกว้างขวางซึ่งเรียกร้องการเข้าร่วมเพิ่มมากขึ้น (increasing involvement) นับตั้งแต่ ผลิตภัณฑ์เพื่อการซื้อขาย ไปจนถึงเส้นทางท่องเที่ยว (Itineraries) การทดลองมีประสบการณ์ร่วม (testing) ไปจนถึงการลงมือเรียนรู้ (learning) โดยมีตัวพาหะของความคิดสร้างสรรค์ (Carriers of creativity) ใน ๔ แบบ คือ ผลิตภัณฑ์ (products) กระบวนการ (processes) ผู้คน (people) และสภาพแวดล้อม (environment)

Models of creative tourism

ภาพที่ ๒.๓ แผนผังวิธีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

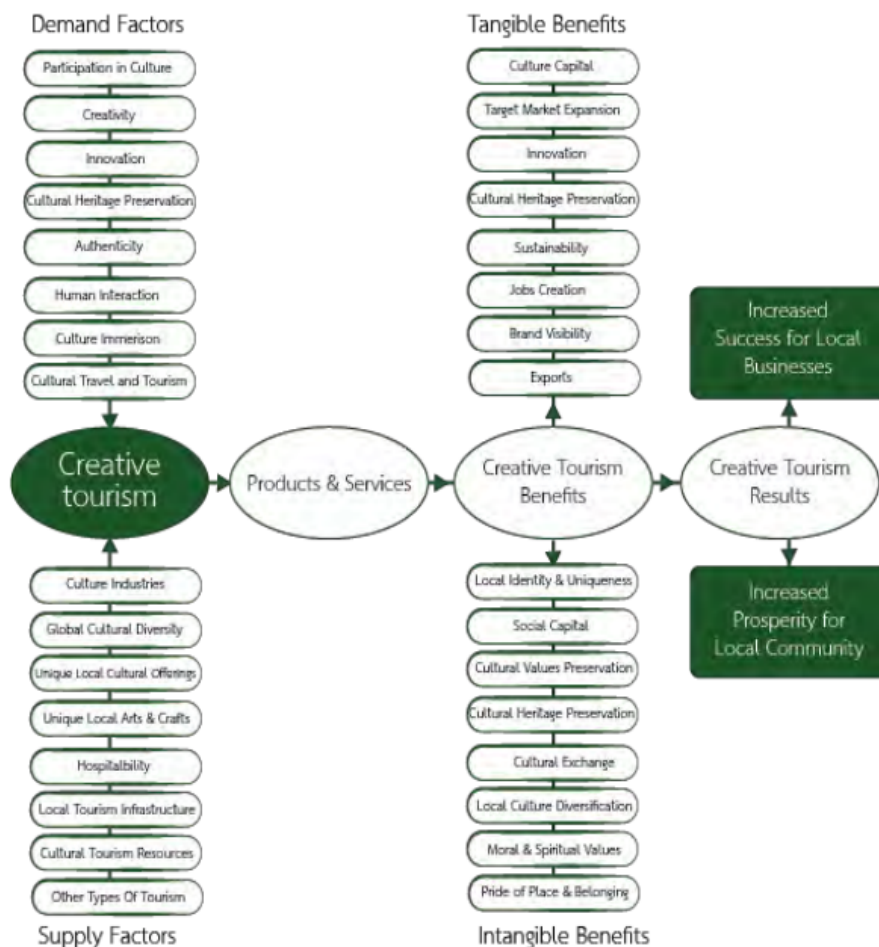
(ที่มา : Richard, 2010)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงเปิดโอกาสใหม่ให้กับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่กำลังอยู่ในวังวนของวงจรอุบาทว์ที่ทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวมีความคล้ายคลึงกันการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีศักยภาพในการที่จะตอบรับกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ ที่มีแนวโน้มความต้องการตอบสนองที่มีลักษณะเฉพาะตัวแสวงหาความหมาย (Search for meaning) ต้องการประสบการณ์ใหม่เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพของตนเองนอกจากนั้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับทั้งมรดกทางวัฒนธรรมในรูปวัตถุ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)

โอริดสกา-อลสันและอิวานอฟ (Ohridska-Olson & Ivanov)^{๓๙} ได้จัดทำแผนผังแจกแจงรูปแบบธุรกิจของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism Business Model) ว่าประกอบไปด้วยทั้งปัจจัยด้านความต้องการ (Demand Factors) และปัจจัยสนับสนุน (Supply Factors) นำมาซึ่งผลประโยชน์ทั้งในด้านของธุรกิจท้องถิ่น (Success for Local Business) และความรุ่มรวยของชุมชน (Prosperity for Local Community)

^{๓๙} Ohridska-Olson, R. and Lvanov, S. **Creative tourism business model and its application in Bulgaria.** [Online]. Retrieved June 10, 2021. From http://culturalrealms.typepad.com/files/creativetourismbm_article_1_lr.pdf.

Creative Tourism Business Model

ภาพที่ ๒.๔ แผนผังรูปแบบธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

(ที่มา : Ohridska-Olson & Ivanov, 2010)

ความน่าสนใจของตัวอย่างรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากรางข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีความหลากหลายและสามารถปรับเปลี่ยนผันแปรไปตามกิจกรรมที่จะคิดสร้างสรรค์ขึ้นภายใต้พื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรม (Cultural assets) ที่มีอยู่และเกี่ยวพันอยู่กับพื้นที่และเชื่อมโยงกับชุมชน โดยเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อยู่ที่ประสบการณ์ที่ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวจะได้รับ บางกิจกรรม “ประกาศ” ความสำคัญของพื้นที่ที่ผู้ไปอยู่อยู่กับกิจกรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ซึ่งไม่อาจหาได้จากที่อื่น (เช่น กราสส์เมืองหลวงแห่งน้ำหอม) บางกิจกรรมผู้ไปเองตนเองเข้ากับชื่อเสียงในอดีตที่หยาบยกขึ้นมา (เช่น เคยเป็นแรง

บันดาลใจให้ศิลปินของโลกได้สร้างสรรค์งานศิลปะขึ้น กรณีของปีศาจและมาติสที่เซรามิคแห่งวาโรรี เมืองลิโมจ) บางแห่งเลือกใช้ชื่อเสียงของนักออกแบบเพื่อยกระดับหัตถกรรมดั้งเดิมของตนให้เป็นที่รู้จักในระดับโลก กิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผู้เฝ้ายอย่างสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน และในหลายกรณีเป็นชุมชนชาติพันธุ์ย่อย เช่นการทำอาหารแบบคาตาลันในสเปน เมารีในนิวซีแลนด์หรือการเต้นรำ ในรูปแบบต่างๆ โดยแต่ละกิจกรรมให้ความสำคัญกับบรรยากาศที่ “แท้และดั้งเดิม” อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มิได้ผูกติดอยู่กับความเป็นประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมเท่านั้น เพราะในหลายกรณีสามารถนำเอากิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมสมัยใหม่มาใช้เป็น “กิจกรรมสร้างสรรค์” ในพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้ (กรณีของการใช้แรงบันดาลใจจากธรรมชาติของเมืองออนตารีโอ ในการคิดกิจกรรมร่วมสมัยที่จะสร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยวมาเยือน เช่นการถ่ายภาพ หรือนวัตกรรมใหม่ของการเต้นแบบต่างๆ

นอกจากนั้น กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังอาจใช้ชุมชนเป็นฐานของการท่องเที่ยว โดยผ่านการจัด “เทศกาล” เช่นเทศกาลดนตรีพื้นบ้านของเม็กซิโก ที่เชื่อเชิญให้นักดนตรีจากทั่วโลกได้มามีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ซึ่งไม่เพียงแต่จะสร้างรายได้ให้กับชุมชนเท่านั้น แต่ยังสามารถช่วยให้เกิดการ “สนทนาระหว่างวัฒนธรรม” และจะเป็นการพัฒนาศักยภาพทั้งของชุมชนและผู้มาเยือนให้ก้าวหน้าขึ้นได้โดยเฉพาะความรู้และทักษะทางด้านดนตรี

Murphy ได้มีการเขียนและตีพิมพ์หนังสือเรื่อง Tourism: A Community Approach ซึ่งถือเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว และเป็นแนวทางปฏิบัติที่กล่าวถึงกันมากในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เรื่องของประโยชน์ที่จะกระจายสู่ชุมชนอย่างแท้จริง เน้นในเรื่องการเข้ามามีส่วนร่วมและมีส่วนในการตัดสินใจ กระบวนการนี้มีความสำคัญที่จะต้องมีการขับเคลื่อนอยู่อย่างสม่ำเสมอ และจะทำให้การเติบโตหรือการเปลี่ยนแปลงที่การท่องเที่ยวจะนำมาสู่ชุมชนให้ดำเนินไปในทิศทางที่ดีชุมชนเองก็พอใจ เรื่องนี้ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ความยั่งยืน เป็นแนวคิดของการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

การส่งเสริมการท่องเที่ยวมิใช่แค่มุ่งเน้นการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การขาย เพื่อเป้าหมายการขายตลาดอย่างรวดเร็วเท่านั้น แต่หากการบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและอยู่ได้อย่างยั่งยืน จะก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงควรสนใจเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นกับการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งจะต้องมีแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนอยู่ในทุกระดับ ทั้งในส่วนบุคคลและส่วนที่เป็นนามธรรมด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การรักษาและเสริมสร้างให้ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอยู่ในสภาพที่ดี คงความสวยงาม คงคุณค่าแก่ท้องถิ่นตลอดไป อันจะก่อประโยชน์ให้

เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากในระยะยาวทั้งนี้จำเป็นต้องมีนโยบายกำหนดไว้ และนำสู่แนวทางการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง คือ

๑. รักษาสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวให้คงความสมบูรณ์มากที่สุด
๒. รักษาความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่สาธารณะให้ถูกสุขลักษณะ
๓. ช่วยกันส่งเสริมรักษาและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์
๔. ขโมย ไม่ทำลาย รื้อถอน บุกรุก เขตพื้นที่โบราณสถานหรือพื้นที่ของราชการ
๕. ปรับปรุง ส่งเสริมสิ่งสาธารณูปโภคในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม

คุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Properties of Creative Tourism)

ธีระ สนิเดชารักษ์ และนาฬิกาอติภักดิ์ แสงสนิท^{๔๐} ผู้อำนวยการองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ได้กำหนดนโยบายและแนวทางการปฏิบัติงานเกี่ยวกับ "การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)" ว่าหมายถึง "การท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์สถานที่ โดยนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม และมีโอกาสได้ใช้ชีวิตร่วมกันกับเจ้าของสถานที่ และเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์ของสถานที่ไม่ใช่กิจกรรมที่เน้นรายได้ของชุมชน แต่เป็นกิจกรรมที่เน้นคุณค่าของชุมชนเท่านั้น" โดยให้หลักการของคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดังนี้ คือ

๑. ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน (Each engaging the other)
๒. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Cross - cultural engagement/ Cultural experience)
๓. มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว (Spirit of place/ deep meaning/understanding of the specific cultural of the place)
๔. ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม (Hands - on experience)
๕. มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน/ ส่งผ่าน - ส่งต่อประสบการณ์ (Exchange information/transformation and transformative experiences)
๖. เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม (More participate than observe)

^{๔๐} ธีระ สนิเดชารักษ์ และ นาฬิกาอติภักดิ์ แสงสนิท, การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: การรับรู้ของนักท่องเที่ยวความพร้อมของเจ้าของกิจกรรมและความเป็นไปได้ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.dasta.or.th>. [๑๖ มีนาคม ๒๕๖๕].

๗. นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Co -creating tourism experience)

๘. ความจริงแท้ทั้งในกระบวนการการผลิตและผลิตภัณฑ์, ประสบการณ์จริง (Authentic both process and product/ genuine experience)

๙. จดจำประทับใจ, เข้าใจ (Memorable/ I hear and I forget, I see and I remember, I do and I understand)

๑๐. การท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง (Traitor - made approach)

หลักการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Principle of Creative Tourism)

๑. เป็นความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่ได้เลียนแบบใคร เป็นต้นแบบอย่างแท้จริง (Originality) มีความแท้ดั้งเดิม (Authenticity)

๒. มีจินตนาการ (Imagination) จรรโลงใจ (Inspiration)

๓. มีองค์ความรู้ (Knowledge) มีศิลปะ (Art) และมีกลิ่นไอท้องถิ่น

๔. เกิดจากการฉลาดคิด (Ingenuity) กลายเป็นประดิษฐ์กรรม (Inventiveness)

๕. เป็นทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Assets)

ประเภทการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

๑. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

๒. ศิลปะ (Arts)

๓. วิถีชีวิต (Lifestyles)

๔. สื่อ (Media)

๕. การตอบสนองความต้องการของลูกค้า (Functional Creation)

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว มี ๒ ประการ คือ

๑. สภาพเอื้อต่อการท่องเที่ยว เป็นเงื่อนไขที่จะทำให้ผู้คนสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ ได้แก่ เวลา และรายได้

๒. แรงจูงใจเพื่อการท่องเที่ยว เป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ที่สำคัญ คือการจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมต่างๆ

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)^{๔๑} ได้ระบุไว้ในเนื้อหาบางส่วนว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) คือการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความได้เปรียบด้วยการสร้างมูลค่า (Value Creation) ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานแห่งความเป็นไทย (Thainess) วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นต้นทุนการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยเรามีอยู่แล้ว และไม่ว่าจะใช้มากเท่าไรก็ไม่ทำให้ต้นทุนนี้หมดไป แต่กลับเป็นผลดีที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ ปัจจุบัน อพท. มีกิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ๑๓ กิจกรรม ในพื้นที่พิเศษทั้ง ๖ พื้นที่ โดยกิจกรรมที่ถูกคัดเลือกนั้น มีความเหมาะสมที่จะนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างแท้จริง เพราะสามารถสร้างความผูกพัน สร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทั้งยังเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ได้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของพื้นที่ผ่านการลงมือปฏิบัติ อันจะนำไปสู่ความชื่นชม และเข้าใจในจิตวิญญาณของพื้นที่ และในขณะเดียวกันก็ได้พัฒนาศักยภาพของตัวเองไปพร้อมกัน ทั้งนี้ เป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานคือ ‘ความสุขที่แท้จริงของชุมชนบนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน’

อีกมิติของการท่องเที่ยวซึ่งมีความหลากหลาย และมีการกำหนดแนวทางสำหรับการท่องเที่ยวซึ่งสามารถระบุได้ดังนี้

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งผลักดันให้เกิดกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการสร้างระบบและกลไกให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว พื้นฟูศิลปวัฒนธรรม คงรักษาเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเองไว้ โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม สำหรับความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้มีนักวิชาการและนักปฏิบัติจากหลากหลายแหล่งได้นิยามไว้ดังเช่น การท่องเที่ยวคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน^{๔๒} ให้ความหมายเชิงปฏิบัติการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าหมายถึง "ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามากำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและ

^{๔๑} องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism), [ออนไลน์] : <https://tis.dasta.or.th/stisdasta/creative-tourism> (๖ มีนาคม ๒๕๖๕)

^{๔๒} พจนา สวนศรี, คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๕๖).

เป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว^{๔๓} โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคน ในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปทบทวน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิด ประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ" โดย องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีทั้งหมด ๔ ด้าน คือ ทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรม องค์กรชุมชน การจัดการ และการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการทั้ง ๔ องค์ประกอบให้เกิดความสมดุล เนื่องจากในแต่ละชุมชนจะมีเอกลักษณ์ ความโดดเด่น และอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้มีการนำ กระบวนทัศน์ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เข้ามาเป็นทางเลือกใหม่ทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้ทั้งนั้น นิยามของ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ถูกกำหนดโดยนักวิชาการหลากหลาย Crispin Raymond และ Greg Richards เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดดังกล่าวและนิยามการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้เดินทางมาเยือนได้พัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วม ใน กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ ท่องเที่ยว (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์และคณะ, ๒๕๕๔ : ๓๗) กิจกรรมมีหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการทดลอง ทำอาหาร การทดลองทำศิลปะหัตถกรรม การทดลองใช้ชีวิตตามแบบอย่างผู้คนในชุมชน เพื่อให้เข้าใจ ถึง วัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์ของผู้คนและสถานที่นั้น ๆ ผ่านประสบการณ์ตรง นอกจากนี้ ยังมี หน่วยงาน และนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศอีกหลายท่านได้นิยามคำว่าการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์ สำหรับทัศนะผู้เขียนเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยวซึ่งนำ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของพื้นที่นั้น ๆ มาต่อยอดและสร้างมูลค่าเพื่อ สร้างสรรค์ประสบการณ์การ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้แก่นักท่องเที่ยวผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคน ในพื้นที่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวของโลก ปัจจุบันที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมและเชื่อว่าจะช่วยให้การ ท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของความหลากหลายในวัฒนธรรม ซึ่ง นอกจากจะเป็นการเสริมแรงให้กับการ ตระหนักรู้ในคุณค่าของชุมชนของตนเองแล้ว ขณะเดียวกันก็

^{๔๓} ลินด์ สโรบล, การท่องเที่ยวโดยชุมชนแนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ, โครงการประสาน งานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวและชุมชน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (เชียงใหม่ : วนิดา เพรส, ๒๕๕๖).

เป็นการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของการ สร้างสรรค์ให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อนำประสบการณ์ที่ได้จากการท่องเที่ยวไปใช้ในวิถีชีวิตของตนเอง

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์(Creative Community Based Tourism: C-CBT) เป็นการผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว เพิ่มคุณค่า หาความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์ และแบ่งปันชุมชน โดยยึดหลักการกระจายอำนาจและมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างระบบและกลไกให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม อนุรักษ์เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเองไว้ โดยมีการแบ่งสรรปันส่วนผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ซึ่งกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม (Active Participation) ต้องมีความสร้างสรรค์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างมีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนโดยเป็นการสร้างประสบการณ์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมอันเสริมสร้างผลลัพธ์เชิงบวกให้แก่ทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นจิตสานึกอนุรักษ์ ความประทับใจในประสบการณ์การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ เป็นต้น นอกจากนี้ แล้วยังช่วยสร้างสมดุลให้แก่ชุมชนทั้ง ๓ ด้าน อันได้แก่ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๓.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

๑. ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นรูปแบบหนึ่งของกิจกรรมนันทนาการ และการเดินทางไม่ใช่การท่องเที่ยวเสมอไป จากการประชุมของสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องของการเดินทางและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และได้ยอมรับข้อเสนอเกี่ยวกับคำจำกัดความของการท่องเที่ยวจากนักวิชาการจากองค์การการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (WTO) ว่าการเดินทางที่จัดเป็นการท่องเที่ยวต้องมีลักษณะดังนี้

- ๑) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- ๒) เดินทางด้วยความสมัครใจ
- ๓) ไม่ใช่เดินทางเพื่อไปประกอบอาชีพและการหารายได้^{๔๔}

การจำแนกประเภทของผู้มาเยือน การแบ่งตามช่วงเวลาที่ใช้ในการไปเยือนและมีการพักค้างคืน ณ สถานที่ที่ไปเยือนนั้น แบ่งออกเป็น

- ๑) นักท่องเที่ยว (Tourist) หมายถึง ผู้ที่มาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ ณ สถานที่ที่ไปเยือนอย่างน้อย ๒๔ ชั่วโมง และมีการพักค้างคืนอย่างน้อย ๑ คืน แต่ไม่เกิน ๑ ปี ได้แก่

^{๔๔} การท่องเที่ยว, [ออนไลน์], <https://tourismatbuu.wordpress.com>, สืบค้นเมื่อ มีนาคม ๒๕๖๕

- ผู้ที่ไม่มีถิ่นพำนักอยู่ในสถานที่ที่ไปเยือน
 - ผู้ที่มีสัญชาติของประเทศนั้นหรือเดิมเป็นคนในถิ่นนั้น แต่ปัจจุบันไม่ได้มีถิ่นพำนัก
 ในสถานที่ที่ไปเยือนแล้ว

- ผู้ที่เป็นลูกเรือ ซึ่งไม่มีถิ่นพำนัก ณ สถานที่ที่ไปเยือน ล้มการค้างคืน ณ สถานที่ที่
 ไปเยือน

๒) นักทัศนจร (Excursionist) หมายถึง ผู้มาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ ณ สถานที่นั้น
 น้อยกว่า ๒๔ ชั่วโมง และไม่พักค้างคืน ได้แก่

- ผู้โดยสารเรือสำราญหรือเรือเดินมหาสมุทร ซึ่งมาแวะพักชั่วคราว ไม่พักค้างคืน
 - ผู้ที่มาเยือนและจากสถานที่นั้นภายในวันเดียว (Same-day visitor)
 - ลูกเรือ ที่ได้มีถิ่นอยู่อาศัย ณ สถานที่นั้นๆ และแวะพักเพียงชั่วคราว ไม่เกิน ๒๔
 ชั่วโมง แบ่งออกเป็น

- ผู้มาเยือนขาเข้า (Inbound visitor) คือผู้ที่มีถิ่นพำนักในต่างประเทศและเดินทาง
 มาท่องเที่ยวในประเทศอีกครั้งหนึ่ง

- ผู้มาเยือนขาออก (Outbound visitor) คือผู้ที่มีถิ่นพำนักอยู่ในประเทศหนึ่งและ
 เดินทางไปท่องเที่ยวที่ต่างประเทศ

- ผู้มาเยือนภายในประเทศ (Domestic visitor) คือผู้ที่เดินทางท่องเที่ยว
 ภายในประเทศที่ตนมีถิ่นพำนักอยู่

การท่องเที่ยว (Tourism) กับการเดินทาง (Travel) มีความหมายใกล้เคียงกัน บางตำราของ
 นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของทั้งสองคำเป็นแบบเดียวกัน แต่หากพิจารณาในเรื่อง
 ความหมายและพฤติกรรมของทั้งสองคำนั้น มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง พจนานุกรมการท่องเที่ยว
 (The Dictionary of Tourism) ให้ความหมายของคำว่า “การเดินทาง” คือ “การเดินทางจาก
 สถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่ง โดยใช้วิธีการและวัตถุประสงค์ในการเดินทางต่าง ๆ กัน หรือบางครั้งเมื่อ
 เดินทางแล้วไม่กลับมายังสถานที่เดิม”^{๔๔} เช่น การเดินทางออกจากบ้านตามปกติและการเดินทางเพื่อ
 ไปอาศัยที่อื่น^{๔๖} เป็นต้น

แต่สำหรับความหมายของการท่องเที่ยวนั้น ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวมิได้ให้คำนิยามของ
 การท่องเที่ยวไว้อย่างชัดเจน อาจกล่าวโดยภาพรวมคือ ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและองค์ประกอบของ
 กิจกรรมนั้นๆ เช่น กิจกรรมที่เน้นในเชิงการอนุรักษ์หรือพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น หากแต่เมื่อเป็น

^{๔๔} Stevens, Laurence, **Guide to Starting and Operating a Successful Travel Avenue**,
 (New York: Van NostsandRrinheld, ๑๙๙๐) p ๓.

^{๔๖} Gee, Chuck Y., Dexter J. L. Choy and James C. Makens, **The travel industry**. (Westport
 Connecticut: AVI Publishing, ๑๙๘๔), p ๔.

การท่องเที่ยว จะต้องเป็นกิจกรรมที่สร้างความเพลิดเพลินให้กับมนุษย์และเกิดความพึงพอใจในการทำกิจกรรมนั้นๆ การท่องเที่ยวจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานดังกล่าวแล้วที่มีต่อการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การอธิบายความหมายของการท่องเที่ยวสามารถแยกแยะได้ดังนี้

Holloway ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว คือ การเดินออกจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เช่น การเดินทางออกจากบ้านไปยังโรงเรียน หากแต่เมื่อออกเดินทางไปยังสถานที่นั้นๆแล้ว จะต้องมิกิจกรรมที่ทำร่วมกันกับผู้คนเหล่านั้นในสถานที่ดังกล่าว^{๔๗}

Mill ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสร้างความประทับใจและความพึงพอใจในการบริการให้กับผู้ชมหรือนักท่องเที่ยวที่ได้มาใช้บริการในสถานที่นั้นๆ^{๔๘}

Pond ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องการจัดการบริการและการอำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดความสบายในการเดินทาง^{๔๙}

Davidson ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า การเดินทางออกจากบ้านพักเป็นการชั่วคราว ระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อไปเยี่ยมญาติมิตร หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ ทางด้านการท่องเที่ยว เช่น การพักผ่อน เล่นกีฬา การประชุม สัมมนา^{๕๐}

Lumsdon ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ติดต่อและสัมพันธ์กับกิจกรรมของบุคคล โดยสามารถเกิดขึ้นจากการที่เดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนและการติดต่อธุรกิจ ซึ่งเอาเหตุผลกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการเดินทางและการท่องเที่ยว^{๕๑}

นิตา ชัชกุล ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า เป็นกิจกรรมการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ซึ่งนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นถึงปลายทางจะต้องประกอบด้วยปัจจัย ๓ ประการเป็นอย่างน้อย คือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการกินอาหารนอกบ้าน^{๕๒}

^{๔๗} Holloway C., *The Business of tourism*, (Plymouth: Macdonald and Evens Ltd., ๑๙๙๐), p ๓.

^{๔๘} Mill, C., *Tourism the international business*, (New jersey: prentice Hall, ๑๙๙๐), p ๓๕๙.

^{๔๙} Pond, Kathleen Lingle, *The professional guide: dynamic of tour guiding*, (New York: van Nosts and Rinheld, ๑๙๙๓), p ๓๕.

^{๕๐} Daridson, R., *Tourism*, ๒nd ed, (Singapore: Longman, ๑๙๙๓), p ๒.

^{๕๑} Lumsdon, *Motivation and Personality*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๕๒} นิตา ชัชกุล, *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

เศกสรรค ยวงวิชัย ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง การเดินทางมาจากที่ อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว ด้วยความสมัครใจตามวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้ ที่ไม่ใช่เพื่อ ประกอบอาชีพหรือรายได้^{๕๓}

ปรีชา แดงโรจน์ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่าง หนึ่งของมนุษย์ ซึ่งกระทำ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจกรรงานประจำ โดยปกติจะเดินทาง จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกลและการเดินทางนั้นจะมีการค้าง แรมหรือไม่^{๕๔}

ฐิติชญา มณีเนตร ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของมนุษย์จาก สถานที่ใดสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง หรือการเดินทางจากถิ่นพำนักที่อาศัยไปยังสถานที่อื่นเป็น การชั่วคราวด้วยความสมัครใจไปและเป็นการเดินทางด้วยเหตุผลของการท่องเที่ยวมิใช่ เพื่อประกอบ อาชีพหรือหารายได้ เช่น การเดินทางเพื่อการพักผ่อน การเดินทางเพื่อไปชมการแข่งขันกีฬา การ เดินทางเพื่อการศึกษา การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนาการเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้องหรือเพื่อน การเดินทางเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น^{๕๕}

รัชพร จันทร์สว่าง ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการ เคลื่อนไหว การโยกย้ายของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้^{๕๖}

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว ว่าเป็นเรื่องของการเดินทางที่เป็น การชั่วคราวด้วยความสมัครใจ มิใช่ถูกบังคับหรือเพื่อไปจ้าง แต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น เพื่อการ พักผ่อนหย่อนใจความสนุกสนานเพลิดเพลิน การศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจการ ประชุมสัมมนา เป็นต้น มิฉะนั้นก็จะเป็นการเดินทางที่ไม่ใช่การท่องเที่ยว^{๕๗}

จากความหมายของการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การ เดินทางไปยังอีกสถานที่หนึ่งของบุคคลที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะด้วยความสมัครใจเป็นการชั่วคราว การ

^{๕๓} เศกสรรค ยวงวิชัย, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ขอนแก่น : ภาควิชา สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ๓๒.

^{๕๔} ปรีชา แดงโรจน์, อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ ๒๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โฟร์ แอนด์ โฟร์ พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔.

^{๕๕} ฐิติชญา มณีเนตร, ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^{๕๖} รัชพร จันทร์สว่าง, ความหมายของนักท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (ภาควิชา รัฐศาสตรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

^{๕๗} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : เพรส แอนด์ ดีไซน์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

ท่องเที่ยวเกิดจากกระบวนการจัดการต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบทำให้การท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของบุคคลและคณะบุคคล การท่องเที่ยวเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเป็นการชั่วคราว เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เยี่ยมญาติหรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ แต่มิใช่การประกอบอาชีพ และตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวร และแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพนั้นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ องค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ องค์ประกอบด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และ องค์ประกอบด้านคมนาคมขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ เพื่อช่วยสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งที่ท่องเที่ยวอย่างสะดวกสบาย และมีความสุข

๒. แนวคิดและหลักการท่องเที่ยว

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้กล่าวถึงแนวคิดของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่เป็นวิถีและกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงเน้นความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาภูมิปัญญาอย่างสร้างสรรค์ เคารพและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและวิถีชีวิตของกลุ่มชนนั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้ทักษะและความสามารถของผู้อื่น และนำมาปรับใช้กับตัวเองอย่างเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเราได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องตามแบบฉบับที่เป็นอยู่^{๕๘}

เขนทร์ วิวัฒน์บวรวงศ์ (๒๕๔๓: ๑๙) กล่าวว่า การส่งเสริมชุมชนให้พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะต้องให้ความสำคัญในการให้ชุมชนเป็นแกนกลางในการพัฒนาหรือส่งเสริมในสิ่งที่เป็ของท้องถิ่นนั้น ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและสิ่งที่เป็นรูปธรรม โดยดึงผู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย เพื่อช่วยในการอนุรักษ์การท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรม โดยมีหน่วยงานของรัฐช่วยสนับสนุน

จากแนวความคิดที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว การแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญทางการท่องเที่ยวทั้งยังกระตุ้นให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น ช่วยให้กลุ่มคนต่างถิ่นเดินทางมาเยือน เพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่ใช่ในท้องถิ่นของตน จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นกับ การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์

^{๕๘} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, วิถีไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีทรรศน์, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๑๐.

และเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวได้ใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้าน การสร้างรายได้ การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัย 5A ที่แสดงถึงความต้องการที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จสิ่งดึงดูดใจ (Attractions)

Dickman (๑๙๙๖) กล่าวว่าสิ่งที่ดึงดูดใจ จัดเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่จูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น ซึ่งสามารถแบ่งแยกเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา หาดทราย ชายหาด ภูเขา อุทยานแห่งชาติ เทศกาลต่างๆหรือสถานที่ที่มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์และเป็นที่โด่งดัง และโดยทั่วไป สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมักจะมีสิ่งดึงดูดใจมากกว่า หนึ่งอย่าง อาทิ อุทยานประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่า เช่นสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ ความเป็นมา ประวัติศาสตร์ ฯลฯ

๒.๑ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เช่น

- สิ่งดึงดูดใจเชิงธรรมชาติ (Natural attractions)
- สิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built attractions) รวมถึงกิจกรรมที่มนุษย์จัดขึ้น

ซึ่งเป็นสาเหตุให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว เช่น สวนสนุก และกิจกรรมการประชุม (Meeting, Incentive, Exhibition, Convention (MICE))

- สิ่งดึงดูดใจเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural attractions)
- สิ่งดึงดูดใจเชิงชุมชนสัมพันธ์ (Social attractions)

๒.๒ กิจกรรม (Activities)

สถานที่ท่องเที่ยวควรจัดให้มีกิจกรรมต่างๆ (Activities) ที่นักท่องเที่ยวสามารถทำในช่วงเวลาที่พำนักและ ท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น เพื่อเพิ่มความน่าสนใจของการท่องเที่ยวและช่วงเวลาที่พักผ่อนของนักท่องเที่ยว กิจกรรมต่างๆ ควรมีความหลากหลายและตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวด้วย อาทิ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการจับจ่ายใช้สอย กิจกรรมทางทะเล เช่น ดำน้ำว่ายนน้ำ เป็นต้น (Dickman, 1996)

กิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว เช่น

- กิจกรรมเดินป่า
- กิจกรรมดูนก
- กิจกรรมส่องสัตว์
- กิจกรรมแสง สี เสียง ในสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ เป็นต้น

๒.๓ การเข้าถึง (Access)

สภาพการเข้าถึง (เส้นทางคมนาคม) หมายถึง สภาพการคมนาคมไปสู่แหล่งท่องเที่ยววันนั้น ๆ มีความสะดวกสบาย เหมาะต่อการเดินทางท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใดโดยพิจารณาจากระยะทางจากจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวมาสู่แหล่งท่องเที่ยว เช่น ระยะทางจากตัวเมือง ซึ่งจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น เป็นต้น พิจารณาจากลักษณะการเดินทางว่าเป็นอย่างไร เช่น โดยรถยนต์ เรือ หรือการเดินทางเท้า สภาพของเส้นทางเอื้ออำนวยต่อการเดินทางมากน้อยเพียงใดมีสภาพเป็นถนนคอนกรีต ลาดยาง ลูกกรัง หรือถนนดิน ถ้าเป็นแม่น้ำลำคลอง ต้องใช้เรือหรือแพมีสิ่งกีดขวางหรือไม่ และถ้าเป็นทางเท้า สภาพทางเดินดีหรือไม่ ระยะทางเดินเหมาะกับนักท่องเที่ยวเพียงใด การจัดหาพาหนะสะดวกหรือยาก และค่าว่าจ้างแพหรือลูก เป็นต้น ดังนั้นตัวแปรที่ใช้ในการประเมินสภาพการเข้าถึง อาจพิจารณาได้จาก ความสะดวก อุปสรรคหรือสิ่งกีดขวางการเดินทาง ลักษณะการเดินทาง และสภาพถนน

การคมนาคมขนส่งและความสะดวกในการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว (Access) เช่น

- เทียบบิน
- การตรวจคนเข้าเมือง
- รถโดยสารสาธารณะ
- สภาพถนนหนทาง

นอกจากนี้การเข้าถึงในแหล่งท่องเที่ยวยังหมายถึงสิ่งที่สามารถ ทำให้ให้นักท่องเที่ยวรู้จักและทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยววันนั้นได้ง่ายขึ้น เช่น การลงเว็บไซต์ เป็นต้น

๒.๔ สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)

สิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง สิ่งบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว และระบบสาธารณูปการ ซึ่งมีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยววันนั้น ๆ ที่นักท่องเที่ยวสามารถจะใช้ได้อย่างสะดวกสบายมากน้อยเพียงใด เช่น ที่พักแรม ร้านอาหารและเครื่องดื่ม สถานบริการอื่น ๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานรักษาพยาบาล สถานีตำรวจ หรือระบบรักษาความปลอดภัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะพิจารณาทั้งปริมาณและคุณภาพควบคู่กันไปและถ้าหากในบริเวณแหล่งเที่ยวนั้นไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ก็จะพิจารณาถึงความสะดวกและความใกล้เคียงที่จะไปอาศัยใช้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกจากแหล่งชุมชนข้างเคียงได้ยากง่ายเพียงใด ดังนั้น ตัวแปรที่ใช้ในการประเมินสิ่งอำนวยความสะดวก อาจพิจารณาได้จาก ระบบสาธารณูปโภค / สาธารณูปการ การให้บริการบ้านพัก สถานบริการต่าง ๆ ระบบสื่อความหมายและระบบการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ณ แหล่งท่องเที่ยว (Destination amenities) เช่น

- ร้านอาหาร
- ร้านค้าต่างๆ เช่น ร้านขายของ บริษัทบริการการท่องเที่ยว ร้านของที่ระลึก

- การบริการอื่นๆ อาทิ ร้านตัดผม การบริการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ร้านเช่ารถ
- ระบบสาธารณูปโภค
- ตู้เอทีเอ็ม
- สถานีตำรวจ โรงพยาบาล ฯลฯ

๒.๕ ที่พัก (Accommodation)

สถานที่ท่องเที่ยวควรมีจำนวนที่พักที่เพียงพอ พร้อมทั้งมีความหลากหลายด้านราคาและการบริการและมีความเหมาะสมต่อสถานที่ และที่พักควรอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวมากนักทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวได้ง่ายและมีความปลอดภัยที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodation) เช่น

- โรงแรม
- รีสอร์ท
- บังกะโล
- เกสต์เฮาส์
- อพาร์ทเมน ฯลฯ

พยอม ธรรมบุตร (๒๕๔๙) ได้แบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

๑) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ได้แก่ การมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น ระบบคมนาคม สนามบิน ตลอดจนบริการด้านอุตสาหกรรมขนส่ง เช่น การขนส่งทางอากาศ ทางบก และทางน้ำ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปถึงจุดหมายปลายทาง (Destination) หรือแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)

๒) การมีที่พักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว (Accommodation) ที่ต้องการค้างคืนได้แก่ ที่พักประเภทต่างๆ เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ โฮมสเตย์ ที่พักแรมประเภทต่างๆจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกในระดับต่างๆกัน ซึ่งจะทำให้มีราคาและบริการในระดับต่างๆกัน ได้แก่ภัตตาคาร สระว่ายน้ำ ฟิตเนสเซ็นเตอร์ ชาน้ำ ศูนย์กลางธุรกิจและสิ่งอำนวยความสะดวก

๓) แหล่งท่องเที่ยว (Attraction) นับเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญสูงสุดของการเดินทาง เพราะเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวอาจเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความโดดเด่น เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง แสดงถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรขอม การท่องเที่ยวชนบทเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้านเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถานยุคเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ เช่น วัฒนธรรมบ้านเชียง เป็นต้น

๔) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และกิจกรรมนันทนาการ (Tourist activities และ Recreational activities) นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในยุคปัจจุบันเพราะการท่องเที่ยวได้หมายถึง เพียงแค่การเดินทางไปชมโบราณสถาน อนุสาวรีย์ ความงดงามของธรรมชาติเท่านั้นแต่เป็น

การที่นักท่องเที่ยวได้มี โอกาสทำกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การเดินป่า การล่องแก่งในแม่น้ำ การปีนหน้าผา การดำน้ำ การตกปลาหมึกในทะเลลึก ตลอดจนการร่วมกิจกรรมกับชุมชนเจ้าบ้าน เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว การร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดจะเป็นประสบการณ์ที่อยู่ในความทรงจำของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมดังกล่าวมักก่อให้เกิดการกระจายรายได้

๕) บริการเบ็ดเตล็ดทั้งหมดที่มีให้นักท่องเที่ยว (Ancillary) อาทิเช่น บริการด้านร้านอาหาร โรงพยาบาล ไปรษณีย์ สถานีบริการน้ำมัน ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา เป็นต้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยว (๕A) คือสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) กิจกรรม (Activities) การเข้าถึง (Access) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ที่พัก (Accommodation) ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจในการนำแนวความคิดมาใช้ในการศึกษาเรื่องพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทย ในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา พระธาตุประจำวันเกิด จังหวัดนครพนม

๓. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรจรชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองการพัฒนา เพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิมเพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังมีเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย (กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๓)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้ พื้นบ้าน (Keyes, 1989) ได้ให้ความหมายของ ระบบความรู้พื้นบ้านว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจเจตคติ ที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้พื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคมกลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพลังต่าง ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเองความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า "วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์" (Ethno Science)

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ของมนุษย์ แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์หรือชีววิทยารอบตัวเขาอย่างไร แต่วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้ เป็นการศึกษาเรื่องระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้นทั้งหมด อาทิ ศึกษาระบบคิด กระบวนการของระบบ คือการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนะของคนในระบบนิเวศหรือคนในชุมชน โดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคนในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไร เช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่าง ๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการปวดท้อง คำว่าเจ็บท้อง ตามรูปศัพท์เดิมของคำเป็นภาษาคำเมือง ภาษาถิ่นภาคเหนือ มิได้เป็นภาษาไทยกลางหรือภาษาไทยโบราณอย่างที่หลายคนเข้าใจ ภาษาไทยมาตรฐานปัจจุบันจะไม่ใช้คำว่า เจ็บท้อง แต่จะใช้คำว่าปวดท้อง ซึ่งหมายถึงอาการของโรคชนิดหนึ่งอันเกิดจากความผิดปกติภายในร่างกายบริเวณท้อง และเกิดอาการเจ็บปวดบริเวณดังกล่าว อาการปวดท้องอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น รับประทานอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ รับประทานอาหารไม่ตรงตามเวลา เป็นต้น ส่วนคำว่า เจ็บท้องที่ชาวบ้านใช้กันนั้น เกิดจากลักษณะอาการที่ตัวเองเป็น และโดยสามัญสำนึกจากอาการดังกล่าวจึงเรียกว่า เจ็บท้อง แต่อย่างไรก็ดีอาการจากความผิดปกติต่าง ๆ จึงนำไปสู่การรักษาพยาบาลและแก้ปัญหาตามลักษณะแพทย์แผนโบราณหรือแพทย์แผนปัจจุบัน

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) ระบบคุณค่าของพื้นบ้าน มีความหมายเหมือนคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) และภูมิปัญญาชาวบ้านกล่าวคือเป็นวิธีการศึกษาคนในสังคมเพื่อให้เห็นและตระหนักในคุณค่าของความสัมพันธ์ของคนในสังคมนั้น รวมถึงให้ความรู้ที่เป็นความรู้ของท้องถิ่นนั้นมิให้สูญหายไป วิธีการศึกษาแบบนี้จะสะท้อนให้ผู้คนเห็นถึงวิธีการ ศักยภาพ และภูมิปัญญาของชาวบ้านและชุมชนในการดำรงชีวิต ปรับตัวและแก้ไขปัญหาโดยใช้วิถีของชุมชนของตัวเอง จากนิยามดังกล่าว ทำให้การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้านจึงแตกต่างจากการศึกษาแบบระบบคิดพื้นบ้าน

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาศาสตร์โลกทัศน์ หรือการศึกษาคอสมอโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา สถานที่และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องเวลาว่า คนในสังคม มีวิธีการและระบบ

การทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของ กิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุหรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้ ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มิมีมานานมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ดังนั้นเพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยได้รับการอนุรักษ์ และสืบทอดไปสู่เยาวชนรุ่นหลัง จึงควรให้ความสำคัญกับการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น

๔. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น กรอบภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวคิดทางมานุษยวิทยา และการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ จากรุ่นหนึ่งมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง ที่ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ จนเกิดปัญญา ตกฉนึกเป็นความรู้ที่ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา จนเกิดการยอมรับถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคสมัยในแต่ละสังคมหรือชุมชน เพื่อเป็นทำความเข้าใจในเรื่องของภูมิปัญญา และการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อในการทำเสนอ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เอกวิทย์ ฌ กลาง^{๕๙} ได้อธิบายความหมายของภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศน์หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาการสืบสานกันมา ปรับตัวให้เข้ากับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่กลุ่มชนชั้น ตั้งหลักแหล่งอยู่หรือได้และเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้โดยมีการพัฒนาภูมิปัญญาซึ่งแสดงให้เห็นศักยภาพและความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านและภูมิปัญญาใหม่ ที่รับเข้ามาจากโลกภายนอกได้มีการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาการสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาในระดับพื้นบ้านเป็นการสะสมความรู้และประสบการณ์อันยาวนานโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) การแสดงหาหรือการค้นพบโดยกระบวนการค้นคว้าวิจัย
- ๒) การประดิษฐ์ คิดค้นและทดลอง

^{๕๙} เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

- ๓) การสร้างสมพัฒนาการ
- ๔) การถ่ายทอด สืบทอดทางการศึกษา
- ๕) การพร่ำสอน

จากความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่นักวิชาการกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น สามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ประสบการณ์และความคิดเห็นของคนระดับชาวบ้าน ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือมาจากความรู้ ประสบการณ์ ที่เกิดขึ้นโดยตรง จากการรับรู้จากธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งสามารถนำมาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นได้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและช่วยเสริมสร้างความรู้ความสามารถของประชาชน ทำให้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข

พัชรินทร์ สิริสุนทร อธิบายว่า ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญา มี ๒ ประการ คือ ลักษณะของภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ กระบวนการคิด โลกทัศน์ ค่านิยมความเชื่อคุณค่าและความหมายที่คนให้แก่สรรพสิ่งต่าง รอบตัว ตลอดจนปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้อง กับชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นต้น และลักษณะภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตขององค์ความรู้ของคนในสังคมนั้น ๆ เช่น ศิลปหัตถกรรมรูปแบบการทำเกษตรกรรม ดนตรี อุปกรณ์เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น นอกจากนี้ พัชรินทร์ สิริสุนทร ยังได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไว้ว่ามีความต่างกันในเรื่องคุณลักษณะ แต่พบว่าภูมิปัญญา มีคุณสมบัติที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกัน ได้แก่ ๑) เป็นองค์รวม (Holistic) คือมีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ บุคคล สังคม และธรรมชาติ ๒) ให้ความสำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพ และเอกภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ๓) มีความเชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ของสังคมทั้งระบบ ๔) มีความหลากหลาย (Diversity) ๕) มีพลวัต (Dynamic) คือ มีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรม ที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา และ ๖) มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม^{๖๐}

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาทั้งสองลักษณะคือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย และอีกลักษณะหนึ่งที่เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความสามารถความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขสงบให้กับชีวิตมนุษย์นั่นเองนอกจากนี้ ภูมิปัญญาจะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญา และรู้ว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นการผสมผสานการเรียนรู้จากที่มาของความรู้ที่หลากหลายโดยไม่ยึดติดอยู่กับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งอย่างเดียว และการเรียนรู้ต้องมีการกระทำ อย่างต่อเนื่องจึงเรียกว่าเป็น Situated Knowledge นั่นคือ ต้องเป็นสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่อง และต้อง

^{๖๐} พัชรินทร์ สิริสุนทร, **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิคและกระบวนการ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

มีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเองเข้าใจโลก และมีความสามารถในการปรับตัวพร้อม ! กับมีจุดยืนที่หนักแน่นมั่นคงในทางที่ตรงและถูกต้อง

คำเกิง โถทอง ได้กล่าวถึง การจำแนกประเภทของการท่องเที่ยวว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ใช้เป็นกิจกรรมนันทนาการ การเรียนรู้ไปในโลกกว้างตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว หรือการศึกษาดูงานในหน่วยงาน บูรณาการหลากหลายรูปแบบ ดังนี้ ประเภทของการท่องเที่ยวในที่นี่ หมายถึง ประสบการณ์ในการท่องเที่ยว กล่าวคือ ในการจำแนกจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว (Type of Destination) แหล่งท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่ม หรือประเภทของประสบการณ์ (Travel Experience) ที่นักท่องเที่ยวได้รับออกเป็น ๗ ประเภท ดังนี้^{๖๑}

๑. การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism) เป็นการเดินทางด้วย วัตถุประสงค์ที่จะสังเกตการแสดงออกทางวัฒนธรรมและแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ซึ่งจะรวมไปถึง การไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อน และเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่างๆ เป็นต้น

๒. การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการเดินทาง เพื่อสัมผัสและบางกรณีก็เข้าร่วมใช้ชีวิตดั้งเดิมที่ได้สูญหายไปหมดแล้วกลับมาสร้างสีสันดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจจัดอาหารงานเทศกาลเครื่องแต่งกายตามประเพณี การรำฟ้อนบ้าน การแสดงศิลปะ และหัตถกรรมรุ่นโบราณฯ ไว้บริการด้วย เป็นต้น

๓. การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน ที่เน้นความรุ่งเรืองของอดีต อาจเป็นการเยือนอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหารวัดต่างๆ การแสดงแสงสีเสียงเกี่ยวกับ เหตุการณ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ เป็นต้น

๔. การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism) คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ กล่าวคือ ดึงดูดนักท่องเที่ยวมาจากแดนไกล แต่การท่องเที่ยวเพื่อ สิ่งแวดล้อม เน้นสิ่งดึงดูดใจที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะเน้นชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติและ การชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่ภพภักอยู่ในกลุ่มนี้ ซึ่งจะรวมการถ่ายภาพการเดินทางไกล การปีนเขา การล่องเรือเล็ก และการตั้งแคมป์ เป็นต้น

๕. การท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ (Recreational Tourism) เป็นการเข้าร่วมในการแข่งขัน กีฬา น้ำพุแร่รักษาโลก การอาบแดด และการเข้าร่วมสมาคม เพื่อผ่อนคลายจิตตามสถานที่ต่างๆ อาทิ เช่น หาดทราย ชายทะเล ชายหาดที่แนวต้นปาล์มไสว สนามกอล์ฟชั้นเยี่ยม หรือสนามเทนนิสชั้นเลิศ การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ในกลุ่มนี้จะดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการ พักผ่อนหย่อนใจโดยเฉพาะ เป็นต้น

^{๖๑} คำเกิง โถทอง และคณะ, เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทยกำพูชาลาว, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒.

๖. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) มีลักษณะเด่น คือการ ประชุมหรือการ พบปะกัน หรือการสัมมนา ซึ่งมักจะรวมเอาการท่องเที่ยวประเภทอื่นเข้ามาไว้ด้วย เมื่อมีการท่องเที่ยว เพื่อธุรกิจเกิดขึ้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งจะมีการท่องเที่ยวได้ หลายประเภท บางแห่งเป็นทั้ง แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมทั้งนี้แล้วแต่ความ ต้องการของ นักท่องเที่ยว

๗. การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Incentive Tourism) เป็นการท่องเที่ยว ที่จัดขึ้น เพื่อเป็น รางวัลแก่พนักงาน เพื่อเป็นสวัสดิการของหน่วยงานและบริษัทห้างร้านต่างๆ เพื่อ การดูงาน ประชุม ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และเพื่อนันทนาการ โดยหน่วยงานและบริษัท ห้างร้านจะ เป็นผู้รับผิดชอบ เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายทั้งหมด

สรุปจากข้างต้น ประเภทของการท่องเที่ยวคือการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ มนุษย์ใช้เป็น กิจกรรมนันทนาการการเรียนรู้ไปในโลกกว้าง ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ ภายในครอบครัว หรือการศึกษาดูงานในหน่วยงานบูรณาการหลากหลายรูปแบบ และประสบการณ์ การท่องเที่ยว แบ่งได้ทั้งหมด ๗ ประเภท ได้แก่การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์การท่องเที่ยว เพื่อวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์การท่องเที่ยว เพื่อสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว เพื่อ นันทนาการการท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล

๕. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์

Davis ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของนักจิตวิทยาที่ได้กล่าวถึงทฤษฎีของ ความคิดสร้างสรรค์ โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ ๔ กลุ่ม^{๖๒}

ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์เชิงจิตวิเคราะห์ นักจิตวิทยาทางจิตวิเคราะห์หลายคน เช่น ฟรอยด์ และคริส ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเกิดความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นผลมาจากความขัดแย้งภายในจิตใต้สำนึกระหว่างแรงขับทางเพศ (Libido) กับความรู้สึกยับยั้งทางสังคม (Social conscience) ส่วน คูไบ และรัค ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาแนวใหม่ กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์นั้นเกิดขึ้นระหว่างการรู้สติกับจิตใต้สำนึก ซึ่งอยู่ในขอบเขตของจิตส่วนที่เรียกว่า จิตก่อนสำนึก

ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์เชิงพฤติกรรมนิยม นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีแนวความคิดเกี่ยวกับ เรื่องความคิดสร้างสรรค์ว่า เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ โดยเน้นที่ความสำคัญของการ เสริมแรง การตอบสนองที่ถูกต้องกับสิ่งเร้าเฉพาะหรือสถานการณ์ นอกจากนี้ยังเน้นความสัมพันธ์ทาง

^{๖๒} กรมวิชาการ, **ความคิดสร้างสรรค์**, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔),

ปัญญา คือการโยงความสัมพันธ์จากสิ่งเร้าหนึ่งไปยังสิ่งเร้าต่างๆ ทำให้เกิดความคิดใหม่ หรือสิ่งใหม่เกิดขึ้น

ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์เชิงมานุษยนิยม นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีแนวคิดที่ว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่มนุษย์มีติดตัวมาตั้งแต่เกิด ผู้ที่สามารถนำความคิดสร้างสรรค์ออกมาใช้ได้คือผู้ที่มีสัจการแห่งตน คือรู้จักตนเอง พอใจตนเอง และใช้ตนเองเต็มตามศักยภาพของตนมนุษย์จะสามารถแสดงความคิดสร้างสรรค์ของตนเองมาได้อย่างเต็มที่นั้นขึ้นอยู่กับการสร้างสภาวะหรือบรรยากาศที่เอื้ออำนวย ได้กล่าวถึงบรรยากาศที่สำคัญในการสร้างสรรค์ว่า ประกอบด้วยความปลอดภัยในเชิงจิตวิทยา ความมั่นคงของจิตใจ ความปรารถนาที่จะเล่นความคิดและการเปิดกว้างที่จะรับประสบการณ์ใหม่

ทฤษฎีอูต้า (AUTA) ทฤษฎีนี้เป็นรูปแบบของการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล โดยมีแนวคิดที่ว่าความคิดสร้างสรรค์นั้นมีอยู่ในมนุษย์ทุกคนและสามารถพัฒนาให้สูงขึ้นได้ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ตามรูปแบบอูต้าประกอบด้วย

๑. การตระหนัก (Awareness) คือ ตระหนักถึงความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ที่มีต่อตนเอง สังคม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต และตระหนักถึงความคิดสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตนเองด้วย

๒. ความเข้าใจ (Understanding) คือ มีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

๓. เทคนิควิธี (Techniques) คือ การรู้เทคนิคในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทั้งที่เป็นเทคนิคส่วนบุคคล และเทคนิคที่เป็นมาตรฐาน

๔. การตระหนักในความจริงของสิ่งต่างๆ (Actualization) คือ การรู้จักหรือตระหนักในตนเอง พอใจในตนเอง และพยายามใช้ตนเองและพยายามใช้ตนเองเต็มศักยภาพ รวมทั้งการเปิดกว้างรับประสบการณ์ต่างๆ โดยมีการปรับตัวได้อย่างเหมาะสม การตระหนักถึงเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การผลิตผลงานด้วยตนเอง และมีความคิดที่ยืดหยุ่นเข้ากับทุกรูปแบบของชีวิตองค์ประกอบทั้ง ๔ นี้ จะผลักดันให้บุคคลสามารถดึงศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ของตนเองออกมาใช้ได้

โดยกล่าวสรุปได้ว่า ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด จะเห็นว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นทักษะที่มีในตัวบุคคลทุกคน และสามารถที่จะพัฒนาให้สูงขึ้นได้โดยอาศัยการเรียนรู้และบรรยากาศที่เอื้ออำนวย

ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์เอง ซึ่งบางคนก็มีมากบาง คนก็มีน้อยหรือที่เข้าใจว่าความคิดสร้างสรรค์อยู่ในความถนัด (Aptitude) หรือความสามารถ (Ability) ความคิดสร้างสรรค์นอกจากจะเกิดมาเฉพาะตัวบุคคลแล้วยังสามารถเกิดขึ้นได้ จากการ สะสมประสบการณ์และการแก้ปัญหา “ความคิดสร้างสรรค์” ได้มีผู้ศึกษาและให้คำจำกัดความไว้หลายท่าน ดังเช่น

John Hawkins นักวิชาการด้านความคิดสร้างสรรค์ชาวอังกฤษ ได้กล่าวไว้ว่า “ความคิดสร้างสรรค์ต้องสะท้อนได้ถึงความแตกต่าง ความไม่แน่นอน การเรียนรู้ใหม่ๆ ความเป็นเครือข่าย การเข้าถึงได้ ความซับซ้อน ความร่วมมือ กระทั่งทัศนคติและจิตใจ ซึ่งตรงกันข้ามกับความมีเอกลักษณ์ตายตัว ความแน่นอน การศึกษาอย่างเป็นแบบแผน ความมีลำดับขั้น การควบคุม ความเรียบง่าย การแข่งขัน กระทั่งความเป็นเปลือกนออก” ดังนั้นคนที่สร้างสรรค์ คือ คนที่คิดสิ่งใหม่ๆ สร้างความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเก่าอย่างไม่ยึดติด สะท้อนความเป็นตัวตนของตัวเองได้ และยอมรับสิ่งที่แตกต่างจากผู้อื่น จากหลายคนเป็นกลุ่ม หลายกลุ่ม เป็นชุมชน และหลายชุมชนเป็นพื้นที่ จนเราอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่สร้างสรรค์นั้น แท้จริงแล้วต้องเริ่มจากการมีคน สร้างสรรค์ก่อน ถึงจะพูดได้อย่างเต็มปากว่าพื้นที่แห่งนี้มีความสร้างสรรค์^{๖๓}

ปัจจุบันการเติบโตของพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ คือ ดัชนีชี้วัดความสามารถในการแข่งขันและการเติบโตทางเศรษฐกิจ พลังของกลุ่มนักสร้างสรรค์สามารถเพิ่มมูลค่าและศักยภาพสินทรัพย์ท้องถิ่นให้กลายเป็นนวัตกรรมเชิงพาณิชย์ ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจกระแสใหม่ ความคิดสร้างสรรค์จะยกระดับคุณภาพชีวิตของพื้นที่และเปลี่ยนพื้นที่ด้วย บรรยากาศสร้างสรรค์ เป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศต่อไป อย่างไรก็ตาม ทุกพื้นที่ สามารถมีพื้นที่สร้างสรรค์ของตนเองได้ เพราะทุกพื้นที่ล้วนมีอัตลักษณ์ความโดดเด่นที่แตกต่างกัน โมเดล กระบวนการออกแบบพื้นที่สร้างสรรค์อย่างมีส่วนร่วม จะเป็นแนวทางที่ใช้เริ่มต้นศึกษาและลงมือทำงานร่วมกัน ระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐและเอกชนในพื้นที่เพียงมองหาโอกาสและศักยภาพจากสินทรัพย์ท้องถิ่นขับเคลื่อน ความสามารถในการสร้างสรรค์พื้นที่ให้เข้มแข็ง ทั้งนี้ต้องตระหนักถึงกรอบงบประมาณ ระยะเวลา และบริบท แวดล้อมของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตในพื้นที่ของ ตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน พื้นที่สร้างสรรค์ไม่ใช่เรื่องของ การปรับปรุงภูมิทัศน์ หรือการพัฒนาพื้นที่ในเชิงการท่องเที่ยวเพียงด้าน เดียวเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่และสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมจากความคิดสร้างสรรค์ เป็นแหล่งรวม นักคิดและผู้ประกอบการสร้างสรรค์จากทั้งในและต่างประเทศ สร้างรายได้ให้แก่กลุ่มคนในพื้นที่ นั้นๆ รวมถึงการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับเศรษฐกิจของเมือง คนและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีส่วนสำคัญ ที่ทำให้เมืองเป็นพื้นที่ของความคิดสร้างสรรค์และทำให้เกิดพลวัตขึ้นในสังคมเมือง ดังนั้นความเป็น ท้องถิ่นที่สื่อสาร ออกมาทางศิลปะในรูปแบบต่างๆ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นทรัพยากร สร้างสรรค์ ซึ่งเป็น ส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้ความเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ของแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไป Charles Landry (๑๙๙๕) การจัดการพื้นที่สร้างสรรค์ถือเป็นต้นแบบของ

^{๖๓} ลภัสรดา สหสสพาศน์, นรินทร์ สังข์รักษา, รูปแบบและกลยุทธ์การจัดการพื้นที่สร้างสรรค์จังหวัด เพชรบุรี ตามบริบทสังคมประเทศไทย ๔.๐, วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒, (เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๑), หน้า ๑๐๕๘-๑๐๕๙.

ความเจริญทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ตอบโจทย์ความต้องการทางกายภาพ จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม โดยผ่านการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกับชุมชน โดยใช้องค์ความรู้เรื่องการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ในการค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไขที่สอดคล้อง กับความต้องการของชุมชน รวบรวม ข้อมูล ความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้ทุกคนได้เป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการออกแบบ พื้นที่สร้างสรรค์อย่างมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Co-Create) อีกทั้งยังสามารถนำไป ประยุกต์ใช้พัฒนา พื้นที่สร้างสรรค์อื่นๆ ทั่วประเทศได้ เพื่อให้เกิดพื้นที่สร้างสรรค์ที่เอื้อประโยชน์ในมิติต่างๆ ทั้ง ด้าน ธุรกิจ การออกแบบ และการจัดกิจกรรมของชุมชน ให้สามารถขับเคลื่อนมูลค่าทางสังคมและ เศรษฐกิจแก่ ชุมชนและพื้นที่โดยรอบได้ต่อไป การขับเคลื่อนเศรษฐกิจในแนวคิดใหม่ให้ความสนใจกับ การจัดการพื้นที่ สร้างสรรค์ คือ เมืองหรือย่านที่ยังเติบโตมีชีวิตชีวาอยู่ได้ ซึ่งเป็นดัชนีชี้วัด ความสามารถการแข่งขันและการเติบโต ทางเศรษฐกิจ พลังของกลุ่มนักสร้างสรรค์สามารถเพิ่มมูลค่า และศักยภาพสินทรัพย์ท้องถิ่นให้กลายเป็นนวัตกรรม เชิงพาณิชย์ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจกระแส ใหม่ ความคิดสร้างสรรค์จะยกระดับคุณภาพชีวิตของเมืองด้วย บรรยากาศสร้างสรรค์ เป็นพื้นที่เพื่อ สำคัญทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศต่อไป

๖. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)

คำว่า Creative Tourism (การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์) บัญญัติขึ้นเป็นครั้งแรกโดยโดย คริสปิน เรย์มอนด์ (Crispin Raymond) และ เกร็ก ริชาร์ด (Greg Richards) ในปี พ.ศ.๒๕๔๓ ใน ความหมายที่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง

“การท่องเที่ยวซึ่งมอบโอกาสให้กับผู้เดินทางในการพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง ที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่ เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว”^{๖๔} (“tourism which offer visitors the opportunities to develop their creative potential through active participation in courses and learning experiences which are characteristic of the holiday destination where they are undertaken”)

ที่มาของ “การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Creative Tourism)” มีความเกี่ยวพันผูกโยงอยู่กับ ที่มาและ ความหมายของคำอีกจำนวนหนึ่ง คือ Creative industries (อุตสาหกรรมสร้างสรรค์) , Creative Cities (เมืองสร้างสรรค์) และ Creative economy (เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์) ซึ่งต่างเป็นส่วนหนึ่งของทิศทางและ แนวโน้มอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก การทำความเข้าใจถึงความเกี่ยวพันดังกล่าว จะ ช่วยทำให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งที่ของ “การท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์” ได้ชัดเจนขึ้น

^{๖๔} Richards, G., & Raymond, C., *Creative Tourism*, (ATLAS News, 2000), p 16-20.

อินฟอร์เมชัน โพรไวเดอร์ แอนด์ คอนซัลแตนท์ (2556) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เป็นทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวในปัจจุบันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวจากยุคสมัยแรก ที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวชายทะเล (Beach Tourism) เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจเป็นหลัก ได้เปลี่ยนไปสู่ยุคที่สอง คือ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจด้านวัฒนธรรมและใส่ใจกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยวและยุคที่สาม มาสู่ยุคแห่งการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่มีซึบความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และมีปฏิสัมพันธ์กับสถานที่ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ และผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเสมือนว่าเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่นั้นๆ และเป็นผลให้เกิดความจดจำประทับใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น^{๖๕}

Pine and Gilmore (1998) กล่าวว่าในปัจจุบันเป็นเศรษฐกิจเชิงประสบการณ์ (experience economy) ซึ่งผู้บริโภคไม่ได้ซื้อเพียงแค่สินค้าหรือบริการ แต่เขาจะซื้อประสบการณ์ โดยจัดประเภทของประสบการณ์ตามเกณฑ์ absorbed-immersed และ การมีส่วนร่วมแบบ active passive ได้ ๔ ชนิด คือ^{๖๖}

- Aesthetics เป็นประสบการณ์ที่ passive และฝังตัวเก็บเกี่ยวประสบการณ์ (Immerse)
- entertainment เป็นประสบการณ์ที่การมีส่วนร่วมแบบ passive และดูดซับประสบการณ์ (absorb)
- education เป็นประสบการณ์ที่การมีส่วนร่วมแบบ active และดูดซับประสบการณ์ (absorb)
- escapist เป็นประสบการณ์ที่การมีส่วนร่วมแบบ active และฝังตัวเก็บเกี่ยวประสบการณ์ (Immerse)

Jones and Smith (2005) กล่าวว่าความจริง (Authenticity) จัดแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ความจริงฐานวัตถุ (objective-based authenticity) และ ความจริงฐานอัตตานิยม (existential authenticity)

สมบัติ กุสุมาวดี คำว่า “Creative industries (อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์)” เริ่มต้นมาจากการที่ประเทศ ออสเตรเลียได้เสนอรายงาน “Creative Nation Report 1994” (พ.ศ.๒๕๓๗) เพื่อชี้แนะทิศทางนโยบายของ ประเทศที่จะมุ่งสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม (Cultural Industry

^{๖๕} บจก. อินฟอร์เมชัน โพรไวเดอร์ แอนด์ คอนซัลแตนท์. (๒๕๕๖). รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการส่งเสริมการลงทุนธุรกิจท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

^{๖๖} Pine, J., and Gilmore, J. (1998). Welcome to the experience economy. Harvard Business Review. 97-105.

Development) ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มประเทศในเครือจักรภพ (The Commonwealth) ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยที่ประเทศอังกฤษได้นำเอาแนวคิดนี้ไปกำหนดนโยบาย ของประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยกระทรวงวัฒนธรรม สื่อและการกีฬา (Department of Culture Media and Sport) จัดตั้งทีมงานอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative Industries Task Force) ขึ้น จึงทำให้คำ “Creative Industries-อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์” เริ่มเป็นที่แพร่หลายออกไป โดยขยายความหมายให้มีขอบเขตที่กว้างขวางมากกว่า “อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม” ให้ครอบคลุมไปถึงกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่มี ศักยภาพอื่น ๆ ที่แต่เดิมมองว่าเป็นกิจกรรมที่ไม่มีนัยยะในทางเศรษฐกิจด้วย^{๖๗}

กระทรวงวัฒนธรรม สื่อและการกีฬา (Department of Culture Media and Sport-DCMS) จัดให้ ๑๓ อุตสาหกรรมของอังกฤษเป็น อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม (Cultural industries) ประกอบด้วย อุตสาหกรรมด้านการโฆษณา (Advertising) ด้านสถาปัตยกรรม (Architecture) ด้านศิลปะและตลาดของเก่า (Art and antique market) หัตถกรรม (Craft) การออกแบบ (Design) แฟชั่น (Fashion) ภาพยนตร์และวิดีโอ (Film and video) เพลง (Music) การแสดง (Performing arts) การพิมพ์ (Publishing) ซอฟต์แวร์ (Software) โทรทัศน์และวิทยุ (Television and radio) เกมวิดีโอและคอมพิวเตอร์ (Video and computer games) ซึ่งถือเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้ทักษะและความสามารถที่โดดเด่น (Talent) ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้าง งานและความมั่งคั่ง แต่ต่อมารัฐบาลอังกฤษได้เปลี่ยนมาใช้คำใหม่ว่า “อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์” (Creative industries) แทนคำเดิม (Cultural industries / อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม) ด้วยเหตุผลที่ว่า ความหมายของ คำ Cultural (เชิงวัฒนธรรม) ซึ่งมักจะถูกนำไปเชื่อมโยงกับคำ High Culture (วัฒนธรรมชั้นสูง) ซึ่งอาจจะทำให้สาธารณชนเข้าใจตลาดเคลื่อนไปว่าอุตสาหกรรมของอังกฤษเหมาะกับกลุ่มผู้บริโภคที่ต้องการเสพวัฒนธรรม ชั้นสูงเท่านั้น

ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ ในการประชุมขององค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและการพัฒนา (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD) ได้พยายามกำหนดนิยามและความหมายของ อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative industries) และเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative economy) ให้มีกรอบ คิดที่กว้างขึ้นโดยครอบคลุมตั้งแต่กิจกรรมทางศิลปะอย่างเข้มข้นไปจนถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผลิตสินค้าเชิง สัญลักษณ์ (Symbolic products) และเชื่อมโยงไปถึงเรื่องของทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) ด้วย โดยได้จำแนกอุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

- กลุ่มมรดก (Heritage) ถือเป็นจุดกำเนิดของศิลปะทุกรูปแบบ และเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสำคัญที่จะ ก่อให้เกิดความสร้างสรรค์ทั้งในด้านสินค้าและบริการรวมถึงกิจกรรมทางวัฒนธรรมสิ่ง

^{๖๗} สมบัติ กุสุมาวดี, “เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” ตอนที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : ส.เจริญการพิมพ์, ๒๕๕๔)

เชื่อมโยงกับมรดกทาง วัฒนธรรมอย่างใกล้ชิดก็คือ ความรู้แบบประเพณี (Traditional knowledge) และการแสดงออกทางวัฒนธรรม (Cultural expression) ซึ่งจำแนกออกเป็นสองส่วนคือ การแสดงออกทางวัฒนธรรมตามจารีตประเพณี (Traditional cultural expressions) เช่นงาน ศิลปะหัตถกรรม งานเทศกาล (Festivals) การเฉลิมฉลอง (Celebrations) และสถานที่ทางวัฒนธรรม (Cultural sites) ได้แก่ แหล่งโบราณคดี พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด นิทรรศการ (Exhibitions)

- ศิลปะ (Arts) ซึ่งประกอบด้วย ทัศนศิลป์ (Visual arts) เช่น ภาพพิมพ์ ประติมากรรม ภาพถ่าย โบราณวัตถุ และศิลปะการแสดง (Performing arts) เช่น การแสดงดนตรีสด ละคร การเต้นรำ โอเปร่า ละครสัตว์ ละครหุ่น

- สื่อ (Media) ประกอบด้วยสองกลุ่มย่อยที่เสนอเนื้อหาให้กับมวลชนในวงกว้าง (ยกเว้นสื่อ แนวใหม่ (New media) ที่จัดแยกออกไปต่างหาก) คือ การจัดพิมพ์และสื่อสิ่งพิมพ์ (Publishing and printed media) ได้แก่ หนังสือ สำนักพิมพ์ หนังสือพิมพ์และการตีพิมพ์อื่นๆ และ โสตทัศนูปกรณ์ (Audiovisuals) ได้แก่ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุและการแพร่กระจายในรูปแบบอื่นๆ

- งานสร้างสรรค์ที่มุ่งเพื่อใช้งาน (Functional creation) ประกอบด้วยอุตสาหกรรมที่สนองตอบอุปสงค์ (Demand-driven) และงานมุ่งบริการ (Service-oriented) โดยผลิตสินค้าที่มุ่งเป้าหมายเพื่อการใช้งาน (Functional purposes) แบ่งออกเป็นสามกลุ่มย่อยคือ งานออกแบบ (Design) กราฟฟิกแพชชั่น เครื่องประดับ ของเล่น กลุ่มสื่อแนวใหม่ (New media) เช่น ซอฟต์แวร์ เกมสื่อดิจิทัล และเนื้อหาสร้างสรรค์ด้วยดิจิทัล (Digitalized creative content) และกลุ่มสุดท้ายคือ บริการเชิงสร้างสรรค์ (Creative services) เช่น กิจกรรมวิจัยและพัฒนา เชิงสร้างสรรค์ งานบริการทางดิจิทัลและที่เกี่ยวข้อง

กล่าวโดยสรุป “อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์” คือกลุ่มของอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าและบริการที่ใช้ความ สร้างสรรค์และทุนทางภูมิปัญญา (Intellectual capital) เป็นฐาน โดยมีกิจกรรมที่ใช้ฐานของความรู้เป็นสำคัญ (Knowledge-based activities) อาจเป็นทั้งสินค้าในรูปวัตถุหรือทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งช่วยให้เศรษฐกิจการค้า ของโลกมีพลวัต

ส่วนคำว่า “Creative Cities –เมืองสร้างสรรค์” เป็นผลมาจากคำประกาศว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (The UNESCO Universal Declaration of Cultural Diversity) ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ ที่มุ่งส่งเสริมความหลากหลายและ การสนทนาระหว่างวัฒนธรรมและเพื่อให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นจริงตาม วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ UNESCO ได้เสนอโครงการ “เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์” (The Creative Cities Network) ขึ้น ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จะนำไปสู่รูปแบบ ใหม่ของความร่วมมือในระดับนานาชาติ ในภาคประชาชนเอกชน สาธารณะและประชาคม

คำว่า “Creative economy-เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” เป็นที่รู้จักแพร่หลายอันเนื่องมาจากหนังสือของ จอห์น ฮาวกินส์ (The Creative Economy : How people make money from ideas, 2001) ที่กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างสรรค์และเศรษฐกิจซึ่งการผสมผสานทั้งสองประการนี้เข้าด้วยกันได้นำไปสู่คุณค่าพิเศษ และความมั่งคั่ง และคำว่า “เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” ของฮาวกินส์นั้นกินความหมายกว้างขวาง ผนวกรวม อุตสาหกรรมสร้างสรรค์นับตั้งแต่งานศิลปะไปจนถึงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามความหมายของ “เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” ไม่ได้มีความหมายที่ชัดเจนลงตัวองค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและการพัฒนา (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD) ในรายงาน Creative Economy and Industries Program 2006 ได้ให้นิยามไว้ว่า “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” เป็นแนวความคิดที่พัฒนาอยู่บนฐานของ สินทรัพย์สร้างสรรค์ (Creative assets) ซึ่งมีศักยภาพที่จะก่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนา^{๖๘}

-เศรษฐกิจสร้างสรรค์ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ สร้างงานและรายได้โดยส่งเสริมการร่วมเป็นส่วนหนึ่งทาง สังคม (Social inclusion) ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการพัฒนามนุษย์

-เศรษฐกิจสร้างสรรค์ครอบคลุมทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม มิติทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์กับ เทคโนโลยีทรัพย์สินทางปัญญาและเป้าหมายทางการท่องเที่ยว

-เศรษฐกิจสร้างสรรค์คือชุดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนฐานของความรู้พร้อมด้วยมิติด้านการพัฒนา เชื่อมโยงทั้งในระดับมหภาคและจุลภาคทั้งระบบทางเศรษฐกิจ

-เศรษฐกิจสร้างสรรค์คือทางเลือกของการพัฒนาที่เรียกร้องนวัตกรรม ตอบสนองต่อ นโยบายเชิงสหวิทยาการ และต้องมีการดำเนินงานข้ามหน่วยงาน (Inter ministerial action)

-หัวใจสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์คือ “อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์” (Creative industries)

กล่าวโดยสรุป บทบาทของ “การสร้างสรรค์” (Creativity) ที่แม้มิใช่เป็นแนวความคิดใหม่ แต่เมื่อได้นำแนวความคิดดังกล่าวมาผนวกรวมกับเรื่องของ อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์/อุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม, เมือง และ เศรษฐกิจ ทำให้เกิดเป็นแนวคิดใหม่ที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆทาง สังคมและเศรษฐกิจของโลกที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative industries) ซึ่งจัดให้ “การท่องเที่ยว” เป็นส่วนหนึ่งของ อุตสาหกรรมกลุ่มนี้^{๖๙} และ เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative economy)ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของ วัฒนธรรมทั้งในรูปวัตถุ (Tangible) และนามธรรม (Intangible) ที่เข้ามามี บทบาทและคุณค่าในเชิง

^{๖๘} UNCTAD : Creative Economy Report 2008

^{๖๙} Richards, G., Creativity and Tourism: The State of the Art, *Annals of Tourism Research*, Vol. ๓๘, No. ๔, ๒๐๑๑, pp.๑๒๕-๑๒๕๓.

เศรษฐกิจที่จะช่วยในการพัฒนาประเทศส่งเสริมความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรมส่วน
เครือข่ายของเมืองสร้างสรรค์ (Creative cities) น ำไปสู่ความภาคภูมิใจทางสังคมและวัฒนธรรมของ
ชุมชน สนับสนุนให้มีรูปแบบของการท่องเที่ยวใหม่ที่เน้นความผูกพันระหว่างผู้มาเยือนและเจ้าของ
พื้นที่ โดยผ่านการ เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง อันจะนำมาซึ่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน
พร้อมๆ ไปด้วยความเข้มแข็งทาง สังคมและวัฒนธรรม

ก่อนที่องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และ
หน่วยงาน อื่นๆ จะได้ปรับคำนิยามให้เฉพาะเจาะจงไปตามเป้าหมายการทำงานและบริบทของตนเอง

“การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งไปสู่ความผูกพันและประสบการณ์อัน
แท้จริง ซึ่งได้มาจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้านศิลปะ มรดกทางวัฒนธรรมหรือคุณ
ลักษณะเฉพาะของ พื้นที่และนำมาซึ่งความเชื่อมโยงกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และเป็นผู้รังสรรค์
วัฒนธรรมที่มีชีวิตนั้น”^{๗๐} (Creative Tourism is a tourism directed toward an engaged and
authentic experience, with participative learning in the arts, heritage or special
character of a place, and it provide a connection with those who reside in this place
and create this living culture)

“การท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในคุณค่า
ทาง สังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของพื้นที่การท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง โดยผ่านประสบการณ์
ตรงร่วมกับ เจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของวัฒนธรรม”

กล่าวได้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” จึงเป็นพัฒนาการของ “การท่องเที่ยว
วัฒนธรรม” (Cultural Tourism) ในอีกรูปแบบหนึ่งนั่นเองในขณะที่การท่องเที่ยววัฒนธรรมเกี่ยวพัน
กับการ “เที่ยวชม” (Viewing) “มองดู” (Seeing) “คิดใคร่ครวญ” (Contemplating) เช่น การเยี่ยม
ชมพิพิธภัณฑ์ งานศิลปะ การ แสดง โบราณสถาน แต่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ วางอยู่บนพื้นฐาน
ของ “การมีประสบการณ์” (Experiencing) “การเข้าไปมีส่วนร่วม” (Participating) และ “การ
เรียนรู้” (Learning) ไม่ใช่เป็นเพียงการไป เยี่ยมชมการวาดภาพของช่างพื้นบ้าน แต่ลงไปเรียนรู้และ
ลงมือวาดภาพพื้นเมืองด้วยตนเอง ประสบการณ์ที่ นักท่องเที่ยวได้ร่วมเรียนรู้ในพื้นที่ที่ได้ท่องเที่ยว
เปิดโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วมในมรดกวัฒนธรรม ทักษะและ คุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่ได้เยี่ยมชม

^{๗๐} UNESCO, Towards Sustainable Strategies for Creative Tourism Discussion Report of the
Planning Meeting for ๒๐๐๘ International Conference on Creative Tourism Santa Fe, New Mexico,
USA October ๒๕-๒๗, ๒๐๐๖

นักท่องเที่ยวจะได้รับความพึงพอใจอันประณีต ผ่านการตระหนักรู้ตนเอง (Self-actualisation) ในกระบวนการของการพัฒนาทักษะและการสร้างสรรค์ร่วมกับเจ้าของพื้นที่^{๗๑}

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงไม่เพียงแต่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เข้าใจในพื้นที่ท่องเที่ยวและ ช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้ท่องเที่ยวให้เพิ่มขึ้นเท่านั้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้มีส่วนในการสร้างสรรค์ และพัฒนาพื้นที่เป้าหมายปลายทางของการท่องเที่ยวอีกด้วย

๗. ปัจจัยของการท่องเที่ยว

๑) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดหรือโน้มน้าวใจให้เกิดความสนใจปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว จุดหนึ่งหรือหลายจุดก็ได้ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวหลายจุด แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีนักท่องเที่ยวและ สนใจนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกันมาก สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

(๑) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้มา (Natural Attraction Factors) คือ ความงามตามธรรมชาติที่สามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปเที่ยวในพื้นที่นั้น เช่น หาดทรายที่สวยงาม สภาพป่า และชีวิตสัตว์ป่า เป็นต้น

(๒) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Historical and Cultural Attraction Factors) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้วสามารถดึงดูดใจให้มนุษย์ไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น สิ่งก่อสร้าง ที่เป็นสถาปัตยกรรม ได้แก่วังเมืองโบราณ เป็นต้น วิถีชีวิตจากการกระทำของ

(๓) คน เช่น ตลาดน้ำ ก็เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้นมา รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่คนเราสร้างขึ้นมา เช่น การแข่งกีฬาการแสดงการจัดเทศกาล เช่น งานเทศกาลอาหาร งานเทศกาลผลไม้ เป็นต้น

๒) สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) หมายถึง สิ่งต่างๆที่รองรับการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้ด้วยความสะดวกสบายที่สำคัญมากที่สุดคือเรื่องที่พักแรมไม่ว่าจะเป็น ที่พักในรูปแบบโรงแรม รีสอร์ท บังกะโล เกสต์เฮ้าส์สิ่งสำคัญอันดับรองลงมา คือ การบริโภคจึงต้องมีร้านอาหารบริการสำหรับนักท่องเที่ยวตลอดจนข่าวสารข้อมูลเพื่อการเดินทางไว้บริการนักท่องเที่ยว ๓) การเข้าถึงได้ (Accessibility) หมายถึง การไปถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้คือ ต้องมีการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างสะดวก ปัจจัยในการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันไปตามความพึงพอใจ หรือความต้องการที่จะได้รับจากการไป

^{๗๑} Ohridska-Olson, R., & Ivanov, S., **Creative Tourism Business model** and its application in Bulgaria, 2010.

ท่องเที่ยว โดยที่บางคนต้องการไปท่องเที่ยวธรรมชาติอย่างเดียว แต่บางคนอาจจะต้องการความสะดวกสบายในเรื่องของที่พักรหรืออาหาร เป็นต้น

การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก ๓ ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการท่องเที่ยว (Tourism Service) และการตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market of Tourist) แต่องค์ประกอบย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นเหตุและผล ซึ่งกันและกัน ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง^{๗๒}

ทั้งนี้ การท่องเที่ยวจึงเป็นปรากฏการณ์ของ มนุษย์ที่สร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมในการเดินทาง ไปท่องเที่ยวแต่ละสถานที่ย่อมมีจุดหมายของการเดินทางไปท่องเที่ยวที่ต่างกัน

วัตถุประสงค์กับการท่องเที่ยว โรบินสัน (Robinson) ได้กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลมีอยู่ ๘ ประการ คือ

- ๑) เพื่อฟื้นฟูสุขภาพและร่างกาย
- ๒) เพื่อสุขภาพอนามัย เพื่อสูดอากาศบริสุทธิ์ที่อบอวล อากาศน้ำแร่
- ๓) เพื่อเข้าร่วมหรือชมกิจกรรมทางกีฬา
- ๔) เพื่อไปชมสิ่งแปลกใหม่ในต่างประเทศ
- ๕) เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ ความสนุกสนาน ความสดชื่น เพื่อการพักผ่อน
- ๖) เพื่อสาเหตุส่วนตัว เช่น ไปเยี่ยมญาติไปพบเพื่อนใหม่หรือเพื่อหลบหนีคนที่ใกล้ชิดจำเจ
- ๗) เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ ศาสนา
- ๘) เพื่ออาชีพและการธุรกิจ

ตามมติเอกฉันท์ของสหประชาชาติในการประชุมครั้งที่ ๒๑ ในปี พ.ศ.๒๕๑๐ อันเป็นปีท่องเที่ยว สากลว่า “การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มนุษย์ชาติต้องการมากที่สุด ควรที่รัฐบาลของทุกประเทศ และมนุษย์ทุกคนจะสนับสนุน” (Burkart & Medlik, 1985 : 59) จากมูลเหตุจูงใจเพื่อการท่องเที่ยวที่กล่าวมานี้ คงจะไม่มีมูลเหตุจูงใจอันใดอันหนึ่งที่เป็นตัวกระตุ้นที่เด่นที่สุด แต่มีลักษณะผสมผสานกัน

๑. การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO, 2004) ได้ให้อธิบายคำจำกัดความล่าสุดของการพัฒนา การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable Tourism) ว่าการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะไม่ใช่เป็นเพียงแค่การท่องเที่ยว ขนาดเล็กหรือการตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche

^{๗๒} อรุณ ชิลป์ มณีพันธ์, ลักษณะชายฝั่งทะเลที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวบริเวณชายฝั่ง ทะเลประเทศไทย, *วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.* (ภูมิศาสตร์), (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗)

tourism segments) หากแต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้อง ครอบคลุมถึงการตลาดโดยรวมหรือที่เรารู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวแบบมวลชน” (Mass tourism) โดยทั่วไปการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสังคมและวัฒนธรรมของคนทั้งในรุ่นปัจจุบันต่อไปจนถึงคนในอนาคตดั่งนั้น หลักการและ แนวคิดที่สำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในคำจำกัดความของ WTO จึงประกอบด้วย

- การท่องเที่ยวต้องตระหนักและใช้ทรัพยากรธรรมชาติความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

- การเคารพในสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของประชาชนพื้นเมือง รวมไปถึงการรู้จักปรับตัว และเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน

- การสร้างความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรก่อให้เกิดการกระจายของรายได้อย่างเป็นธรรมและเข้าถึงแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (tourism stakeholder) นอกจากนี้ยังควรที่จะก่อให้เกิดการจ้างงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงการมีส่วนร่วมสำคัญ ในการช่วยลดความยากจนในท้องถิ่นด้วย

นอกจากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงความร่วมมือกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (Tourism stakeholder) ทุกฝ่าย รวมไปถึงจะต้องสามารถรักษาความพึงพอใจสูงสุดของนักท่องเที่ยว การดำเนินการ วางแผนอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องมือดัชนีที่ใช้วัดประสิทธิภาพต่อผลกระทบของ การดำเนินการในส่วนต่างๆ เพื่อสามารถนำไปปรับปรุงและแก้ไขเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต ปัจจัยสำคัญ ๕ ประการ ในการนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วย

๑. ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่างๆ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่กำเนิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นแล้วสืบทอดต่อกันมา เช่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์

๒. นักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในฐานะผู้บริโภคทรัพยากรการท่องเที่ยว มีความต้องการ (Demand) ที่ทำให้คนในแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มนักท่องเที่ยวต้องตอบสนองซึ่งก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวและก่อผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุนี้นักท่องเที่ยวที่มี คุณภาพจึงจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

๓ กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มธุรกิจให้ความสำคัญกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และพยายาม ที่จะเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวจนอาจละเลยผลกระทบ ด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้น ถ้าจะให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มธุรกิจ

นี้จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถ ในการรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นตัวกลางที่จะช่วยถ่วงดุล ควบคุมภาพของนักท่องเที่ยว

๔. ชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชน ขณะเดียวกันในชุมชนเองมีบทบาทเป็นผู้ดูแลทรัพยากร การท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ที่ผ่านมามีคนในแหล่งท่องเที่ยวมักเป็นฝ่ายตั้งรับการท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยคนใน แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ จะมองเห็นผลประโยชน์ในเชิงรายได้แต่อาจไม่ตระหนักและคาดการณ์ถึง ผลกระทบที่เกิดตามมา นอกจากการ ตั้งรับกับทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คนในชุมชนที่มีแหล่ง ท่องเที่ยวกลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากการ ท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าคนในชุมชนได้ ประโยชน์เพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับผลกระทบ ที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ ยั่งยืนจึงให้ความสำคัญกับเรื่องการกระจายผลประโยชน์ ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน ความ รักท้องถิ่นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งอยู่ในหลักการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจึงมีความ จำเป็นอย่างยิ่ง โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วย อนุรักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากร ของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการกับ ทรัพยากรของตนเองซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องมีสิทธิเลือกได้ว่าต้องการให้ ทรัพยากรของตนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือไม่และควรมีรูปแบบเช่นไร

๕. นักวิชาการและสถาบันการศึกษา ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน (Facilitator) ที่ช่วยนำความรู้ในทางวิชาการหรือภูมิปัญญาสากลมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อ ยกระดับและคำอธิบาย องค์ความรู้ท้องถิ่นที่เรียกว่า ภูมิปัญญาให้เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลได้และยัง ทรัพยากรการท่องเที่ยวได้รับ การศึกษาค้นคว้ามากเท่าใด คนในชุมชน นักท่องเที่ยว และกลุ่มธุรกิจ การท่องเที่ยวก็จะเห็นคุณค่าของ ทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากบทบาทการเป็นผู้ศึกษา ค้นคว้าแล้วนักวิชาการอาจเข้าไปมีบทบาท ในการเป็นวิทยากรช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวก การพูดคุยกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) หมายถึงการ พัฒนา การท่องเที่ยวที่มุ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป ใน ขณะเดียวกันก็ให้ชุมชน ท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น จึงประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ อยู่ ๑๐ ประการ คือ

๑. อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี(Using resource sustainable) หมายถึง ต้องมี วิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอ หรือ ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย

๒. การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากร ให้มีคุณค่าต่อชีวิตที่ดีรู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูน และเสริมสร้างไว้ให้มากเพียงพอต่อการใช้เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม

๓. การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ ๑ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดอย่างเหมาะสมจะสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน ๒ ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing overconsumption and waste) ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวางแผนการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติและมีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้เพื่อลดการใช้ ทรัพยากรที่หายาก ส่วนการลดของเสีย เช่น ขยะปฏิภูลต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภท ขยะ ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Reuse Renew Recycle) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้ ๓ รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม (Maintain diversity) ต้องวางแผนขยายรากฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นใน แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่ม คุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

๔. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planning) ต้องมีการประสาน แผนการพัฒนาในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล, อบต.) แผนพัฒนาจังหวัดแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดแผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การ พัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

๕. นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting local economy) ต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรม การท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริม การขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวให้มากขึ้นเป็นการสร้างรายกระจายสู่ประชากร ที่ประกอบการในท้องถิ่น

๖. การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving local communities) ต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรรวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วม ๑๔ ในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วม วิเคราะห์หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว

ด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนั้น ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการ การท่องเที่ยวในท้องถิ่น

๗. มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting stakeholders and the public) ต้องมีการประสานกับประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ร่วมประชุมหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจาก ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติ ในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ต่างกัน

๘. การพัฒนาบุคลากร (Training staff) ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้การฝึกอบรม การส่งเจ้าหน้าที่ดูงานอย่างสม่ำเสมอให้มีความรู้มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และเป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

๙. การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing tourism responsibly) ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการการท่องเที่ยว ให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปแบบสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวในรูปแบบเอกสาร แผ่นพับ หนังสือคู่มือ วีดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

๑๐. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking research) จำเป็นต่อการแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่าคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว โดยจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามความเห็นจากใบประเมินผลหรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุง และแก้ไขการจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของ นักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีจุดประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินชีวิตของชุมชนโดยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างกลมกลืนและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตชุมชนในเชิงการเรียนรู้ การทดลอง เพื่อให้ได้มาซึ่งประสบการณ์จากสิ่งที่มีอยู่และเป็นจริงในชุมชนนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของ UNESCO การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้ในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม เอกลักษณ์ท้องถิ่นหรือสถานที่โดยผ่านประสบการณ์ตรงในการมีส่วนร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ การเติบโตของการท่องเที่ยวขยายตัวขึ้นในทุกๆปีนักท่องเที่ยวเดินทางเพื่อความบันเทิง พักผ่อนหย่อนใจ โดยบริโภคทรัพยากรต่างๆจากแหล่งท่องเที่ยวทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ

วัฒนธรรม ประเพณี^{๗๓} ฯลฯ มีจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ยิ่งจะได้รับผลกระทบมากเป็นพิเศษ ด้วยจำนวนนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามา หากไม่ได้วางแผนการจัดการในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวอย่างเป็นระบบ อาจจะทำให้คุณภาพของแหล่งเที่ยวนั้นตกต่ำลงส่งผลกระทบต่อประสบการณ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่มาเยือน ให้เกิดผลทางด้านลบ และสุดท้ายทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่นั่นหมดคุณค่าในที่สุด^{๗๔} เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเปรียบเสมือน ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีตัวตนจับต้องได้ (Tangible product) จึงมีโอกาสที่จะสูญสลาย และหมดไป หากมีการใช้ทรัพยากรไปอย่างต่อเนื่อง แนวคิดของการขายประสบการณ์การท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวเป็นดั่งสินค้าเป็นแนวคิดหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ เนื่องด้วยประสบการณ์การท่องเที่ยวนั้นสามารถสร้างใหม่ขึ้นได้เรื่อยๆ เสมือนทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ไม่มีวันหมด

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เป็นแนวคิดที่ถูกนำเสนอโดย Raymond และ Richards โดยให้คำนิยามไว้ว่า การท่องเที่ยวซึ่งมอบโอกาสให้กับผู้เดินทางในการพัฒนา ศักยภาพ การสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว ซึ่งจากคำนิยามนั้น ผู้ท่องเที่ยวจะต้องมีความผูกพันกับรูปแบบของวัฒนธรรมในจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว ในรูปแบบของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่หลากหลาย เช่นการร่วมในการทำงานฝีมือทำอาหาร งานศิลปะของท้องถิ่นนั้นๆ เป็นต้น^{๗๕} โดยการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จะมาเติมเต็มประสบการณ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า Creative Tourism ก็คือรูปแบบของ Experience Tourism นั่นเอง^{๗๖} จากที่กล่าวมาข้างต้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรท่องเที่ยวที่เป็นกระบวนการที่มีคุณค่าในท้องถิ่น เช่นการเดินรำ การร้องเพลงงานฝีมือ การทำอาหาร ศิลปะ งานเทศกาล เป็นต้น ดังนั้นเมื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นลักษณะเชิงกระบวนการจึงกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะสามารถเพิ่มคุณค่าในตัวเองสามารถสร้างโอกาสให้แหล่งท่องเที่ยวปลายทางนั้นๆ สร้างนวัตกรรมหรือสินค้าที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นใหม่ๆ ได้ โดยจะไม่ขาดแคลนหรือหมดไปดังการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นที่เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะจับต้องได้ ซึ่งหากถูกใช้ไปอย่างต่อเนื่องก็จะหมด สูญสลาย เสื่อมคุณค่าไปดังนั้นในการศึกษาที่จะพัฒนา สร้างคุณค่าให้แก่แหล่ง

^{๗๓} UNESCO, “Towards Sustainable Strategies for Creative Tourism”, Discussion Report of the Planning Meeting for 2008 International Conference on Creative Tourism, (Santa Fe, New Mexico, U.S.A. 2006)

^{๗๔} Russo, P. “The vicious circle of tourism development in heritage cities.” *Annals of Tourism Research* 29, 1: 165-182.

^{๗๕} Richards, G., & C. Raymond, “Creative tourism.” (ATLAS News 23, 2000), pp 16–20.

^{๗๖} Smith, C. *Creative Britain*, (London: Faber and Faber, 2006) p 154.

ท่องเที่ยว สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือน และสามารถสร้างความยั่งยืนในการท่องเที่ยวได้นั้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นหนึ่งในแนวคิดที่จะต้องตระหนักถึง

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (๒๕๕๖) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์หรือ Creative Tourism คือการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่คำนึงถึงความยั่งยืน เน้นประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวจากการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่และการสร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้านอันเป็นผลให้เกิดความประทับใจและจดจำพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นตลอดไป สามารถขยายความรูปรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดังนี้

๑) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนได้พัฒนาหรือได้ใช้ศักยภาพหรือความสามารถด้านแนวคิดสร้างสรรค์นักท่องเที่ยวเองโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างมุ่งมั่นตั้งใจในวิถีทางและประสบการณ์เรียนรู้ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำกันอยู่เป็นประจำของผู้คนในแหล่งท่องเที่ยว นั้น โดยที่นักท่องเที่ยวอาสาเข้าไปทำหรือเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย

๒) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างสรรค์กิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นผสมผสานกับแนวคิดจินตนาการของนักท่องเที่ยวสร้างสรรค์กิจกรรมเข้ามาใหม่

๓) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นักท่องเที่ยวมิใช่เป็นเพียงผู้ดูหรือผู้สังเกตการณ์หรือไปปรากฏตัวในที่นั้นๆ แต่เป็นผู้มีปฏิสัมพันธ์หรือเป็นผู้ส่วนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับคนในท้องถิ่น

๔) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นหน้าที่ของนักท่องเที่ยวที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรอบตัว และใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดความชำนาญได้พัฒนาเข้ากว่าเดิม

คุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

๑) ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน

๒) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เข้ามาวัฒนธรรม

๓) มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว

๔) ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม

๕) มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ส่งผ่าน ส่งต่อประสบการณ์

๖) เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม

๗) นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์ของตนเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

๘) ความจริงแท้ทั้งในกระบวนการการผลิตและผลิตภัณฑ์ประสบการณ์จริง

๙) จดจำประทับใจเข้าใจ

๑๐) การท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง

๘. กระบวนการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

กระบวนการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

๑) นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม และเรียนรู้ประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ของผู้คนในชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

๒) นักท่องเที่ยวมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดสร้างสรรค์และประสบการณ์กับชุมชน ในท้องถิ่นในขณะเดียวกันก็ได้รับความรู้ประสบการณ์ช่วยเพิ่มความชำนาญใหญ่แก่นักท่องเที่ยวด้วยความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คือ การเดินทางท่องเที่ยวที่เรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์ในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะโดย การมีส่วนร่วมกับคนในท้องถิ่นที่อาศัยความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและผู้คนเจ้าของวัฒนธรรม

หลักเกณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Basic of Creative Tourism)

๑. เป็นความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่ได้เลียนแบบใครและเป็นต้นแบบอย่างแท้จริง (Originality) และมีความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity)

๒. มีการจินตนาการ (Imagination) และมีความจรรโลงใจ (Inspiration) ที่แสดงออกเป็น ความคิดอย่างสร้างสรรค์

๓. มีองค์ความรู้ (Knowledge) ผ่างไว้ด้วยศิลปะ (Arts) และกลิ่นอายของวัฒนธรรมท้องถิ่น

๔. เกิดจากการฉลาดคิด (Ingenuity) กลายมาเป็นประดิษฐ์กรรม (Inventiveness)

๕. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของคนในชุมชน (Intellectual assets)

ประเภทการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)

๑. ประเภทมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์โบราณคดีวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ สภาพสังคม แบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ

๑.๑) กลุ่มแสดงออกทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (Traditional Cultural Expression) เช่น ศิลปะงานฝีมือเทศกาลงานประเพณีต่างๆ

๑.๒) กลุ่มที่ตั้งทางวัฒนธรรม (Cultural sites) เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน

๒. ประเภทศิลปะ (Arts) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรม แบ่งเป็น ๒ กลุ่มย่อยคือ

๒.๑) งานศิลปะ (Visual arts) เช่น การวาดภาพ ระบายสี และวัตถุโบราณ เป็นต้น

๒.๒) ศิลปะการแสดง (Performing arts) เช่น การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การแสดงนาฏศิลป์ การแสดงละคร เป็นต้น

๓. ประเภทวิถีชีวิต (Lifestyles) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต การดำรงชีวิตหรือวิถีการทามาหากินของคนในชุมชนท้องถิ่นหรือชาวพื้นเมือง แบ่งเป็น ๒ กลุ่มย่อย คือ

๓.๑) วิถีชีวิตของสังคมเมือง เช่น ย่านสำเพ็ง ย่านเยาวราช ย่านบางลำพู ย่านเมืองเก่า น่าน หมู่บ้านไทยทรงดำ ภูเก็ตพาสินธุ์ย่านเมืองเก่า อำเภอเมืองยโสธร ย่านถนนนางงามสงขลา เป็นต้น

๓.๒) วิถีชีวิตสังคมชนบท เช่น หมู่บ้านหนองเอ๊ะ -หนองสิม ตำบลเกษมอำเภอ ตระการ พิษณุ จ.อุบลราชธานี ตลาดน้ำดำเนินสะดวก การเลี้ยงนกเขา อ.จะนะ จ.สงขลา การทำนา การทอผ้าการทำเครื่องปั้นดินเผา ตำบลปทุม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

๔. ประเภทสื่อ (Media) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารกับกลุ่ม คนกลุ่มใหญ่หรือสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย แบ่งเป็น ๒ กลุ่มย่อยคือ

๔.๑) งานสื่อสิ่งพิมพ์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Publishing and Printed Media) เช่น คู่มือ ท่องเที่ยว นิตยสารการท่องเที่ยว หรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่มีส่วนสร้างความน่าสนใจเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจและสามารถสื่อในสิ่งที่มีคุณค่าให้เกิดความน่าสนใจ เป็นต้น

๔.๒) งานโสตทัศน (Audiovisual) สื่อโฆษณาทางโทรทัศน์วิทยุหรืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจการเป็นมาของต้นแบบ (Originality) ความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity) ของ แหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่นั้นๆ เป็นต้น

๙. แนวความคิดเกี่ยวกับความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่

๙.๑ ความหมาย

ความคิดเรื่องความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ (Carrying Capacity) สรัสวดี อาสาสมัคร กิจ สรุพบว่าหมายถึง “ความสามารถที่จะรับของพื้นที่ในด้านการท่องเที่ยว เป็นความสามารถของพื้นที่ที่จะรับการพัฒนารองรับกับจำนวนนักท่องเที่ยวและกิจกรรมนำเที่ยวในพื้นที่นั้นๆ อย่างเหมาะสม โดยส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ดังกล่าวน้อยที่สุด”^{๗๗} โดยมีแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ ที่แสดงไว้คล้ายๆกัน ดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา เสนอว่า ชีตความสามารถรองรับของพื้นที่ในการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ด้วยความพอใจและได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ โดยไม่ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายหรือ

^{๗๗} สรัสวดี อาสาสมัคร กิจ, “การวิจัยเพื่อพัฒนาความพร้อมของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน”, (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘.

ถูกทำลายน้อยที่สุด แต่ยังคงรักษาสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีที่สุด ทั้งนี้การ พัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่นด้วย^{๗๘}

มนัส สุวรรณ ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ไว้ในหนังสือ นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยกล่าวว่า ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัดความสามารถที่จะรับได้อยู่ระดับหนึ่ง ระดับความสามารถที่จะรับได้นี้แตกต่างกันไปตามความแตกต่างทางด้านกายภาพและชีวภาพของพื้นที่และกิจกรรมของมนุษย์ที่กระทำในพื้นที่นั้น ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกินขีดจำกัดนี้ไปแล้วจะทำให้สภาพและความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไปจนเกิดปัญหาต่อเนื่องอื่นๆ ตามมา^{๗๙}

โดยทั่วไปความสามารถที่จะรับได้นี้สามารถแยกพิจารณาเป็น ๓ ประเด็นหลักๆ คือ

๑. ความสามารถที่จะรับได้ทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึงลักษณะหรือสภาพทางกายภาพของสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์เป็นขีดจำกัดที่กำหนดได้ชัดเจน และจับต้องได้มากกว่า เช่น ขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แน่นอนตายตัว ย่อมเป็นตัวกำหนดว่าจะสามารถสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างได้จำนวนมากน้อยเท่าใดเป็นต้น

๒. ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึงความสามารถของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆของสถานที่ท่องเที่ยว ที่จะพัฒนาเพื่อให้หรือขายบริการแก่ผู้มาเที่ยว กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนสูงสุดโดยไม่ทำให้เกิดภาวะแออัด

๓. ความสามารถที่จะรับได้ทางนิเวศ (Ecological Carrying Capacity) หมายถึงความสามารถของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในและบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้ ต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการที่นักท่องเที่ยวไปรวมตัวอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นจำนวนมากย่อมก่อให้เกิดความกดดันต่อพื้นที่นั้นโดยตรง ซึ่งบางครั้งอาจจะมากเกินกว่าพื้นที่นั้นจะรับได้

^{๗๘} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิชาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐.

^{๗๙} มนัส สุวรรณ, *นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘.

๙.๒ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสำหรับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเพื่อให้พื้นที่นั้นสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีนั้น สันติ ชุคนธรา มีข้อสรุปว่ามีปัจจัยที่จำเป็นจะต้องคำนึงถึง ๓ ประการ^{๔๐} คือ

๑. **สารูป (Image) ของพื้นที่** สารูป หมายถึง หัวใจ หรือ ตัวแทนของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในความคิดและความรู้สึกของนักท่องเที่ยว สารูปของแหล่งท่องเที่ยวเป็นเสน่ห์ที่จะดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวนึกถึงและพอใจที่จะได้เดินทางมาสัมผัสมาชื่นชม การพัฒนาพื้นที่หากไม่คำนึงถึงสารูปของพื้นที่อาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่สูญเสียมารยาทเดิมไป ซึ่งย่อมจะมีผลต่อความรู้สึกของนักท่องเที่ยวในแง่ลบเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึง และถ้านักท่องเที่ยวไม่สามารถพบกับสิ่งที่เขาคาดหวังไว้ย่อมมีผลให้เขาตัดสินใจที่จะไม่มายังแหล่งท่องเที่ยวอีก การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนั้นก็

จะไม่ประสบผลสำเร็จ

๒. **ขีดจำกัดขั้นต่ำ (Thresholds)** หมายถึง จำนวนนักท่องเที่ยวขั้นต่ำสุดที่จะมาอุดหนุนหรือใช้บริการต่างๆในพื้นที่นั้น การพัฒนาพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโรงแรม การปรับปรุงถนน การสร้างร้านอาหาร ล้วนต้องใช้เงินทุน และจะต้องมีผลตอบแทนในการลงทุนโดยเก็บค่าบริการทางการท่องเที่ยว ขีดจำกัดขั้นต่ำคือดัชนีชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจของกิจกรรม และบริการทางการท่องเที่ยวที่จะลงทุนพัฒนาขึ้นมาว่า ควรจะมีจำนวนหรือระดับเท่าใดจึงจะเหมาะสมคุ้มค่ากับจำนวนเงินที่ลงทุนไป การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงขีดจำกัดขั้นต่ำนี้เพื่อไม่ให้การใช้เงินลงทุนและงบประมาณเกิดความสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์

๓. **ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity)** เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จำเป็นต้องคำนึงถึง แต่ในอดีตที่ผ่านมาได้มีการให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญมากเท่าที่ควร

๙.๓ แนวทางการศึกษาความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่

Shelby & Haberlein ได้เสนอแนวทางการศึกษาความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) มุ่งไปที่ การจัดการและการพัฒนา (Management & Development Approach) เพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่ธรรมชาติและระบบนิเวศ เขาระบุว่าโดยทั่วไปการศึกษาเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวและนันทนาการควรประกอบด้วย การวิเคราะห์ ๔ ด้านคือ ด้านกายภาพ (Physical) ด้านนิเวศ (Ecological) ด้านการรับรู้ (Perceptual) และด้านเศรษฐกิจ (Economic)

สแตนคีย์ (Stankey) กล่าวว่า การศึกษาวิเคราะห์ด้านสิ่งแวดล้อมทางด้านนิเวศวิทยาที่ใช้ในเรื่องของการท่องเที่ยวและนันทนาการนั้นจะศึกษาการใช้ประโยชน์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

^{๔๐} สันติ ชุคนธรา, “ความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) เพื่อดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการให้ความสำคัญในปัจจุบัน” *จุลสารการท่องเที่ยว*, (๔ ตุลาคม ๒๕๓๐), หน้า

โดยศึกษาถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่ แม้ว่าจะมีประโยชน์แต่ก็เป็นการยาก ในทางปฏิบัติที่จะคำนวณได้อย่างแม่นยำ เพราะมีตัวแปรที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันหลายอยู่หลายตัว แปร ดังนั้นจึงมีผู้คิดค้นเทคนิคการประเมินแบบต่างๆมาใช้แทนที่การศึกษาเรื่อง Carrying Capacity ของ Shelby & Haberlein (1986) เช่น Recreation Opportunity Spectrum, Limit to Acceptable Change, Social Learning model

๙.๔ ผลกระทบของการท่องเที่ยว

การที่การท่องเที่ยวของ ประเทศไทยเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการ พึ่งพาอาศัย ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวหลายแห่งมีสภาพเสื่อมโทรม เอกลักษณะต่างๆ ที่มีอยู่เดิมถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้การพัฒนาสาธารณูปโภคเพื่อ อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นจนเกินขีดความสามารถที่จะรับได้ของ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้วยคุณภาพลง ผลกระทบทางลบที่เกิดจากการ ท่องเที่ยวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสรุปไว้ ดังนี้

ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑. ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสิ่ง อำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวและตอบสนองต่อกิจกรรมท่องเที่ยวโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศ

๒. ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยปราศจากการบริหารจัดการที่ดี ขาดข้อควรปฏิบัติ เพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

๓. ปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลมากเกินขีดความสามารถในการรองรับและการจัดการ ของพื้นที่

๔. ปัญหาน้ำเสียจากสถานประกอบการท่องเที่ยวที่ขาดการบำบัดก่อนปล่อยลงสู่น้ำลำ คลองหรือทะเล ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

๕. ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ทะเล พื้นที่ ที่สาธารณะเพื่อพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับนักท่องเที่ยว และการปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างที่ไม่กลมกลืนกับธรรมชาติ นอกจากนี้จะเป็นการ ทำลายระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ยังทำลายทัศนียภาพ ความงดงาม เกิดทัศนยะอุจาด แหล่งท่องเที่ยว เสื่อมโทรม

๖. ปัญหาความแออัดในระบบการขนส่ง การจราจรติดขัด ก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศ การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่ชั้นบรรยากาศ เป็นสาเหตุให้เกิดภาวะโลกร้อนมากขึ้น

๗. ปัญหาการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่รบกวนการอยู่อาศัยของสัตว์ป่า ส่งผลให้ พฤติกรรมการหากิน การสืบพันธุ์ตามธรรมชาติของสัตว์ป่าเปลี่ยนแปลงไป อาจทำให้สัตว์ป่าสูญพันธุ์

ผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม

๑. เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมของสังคม ชุมชนท้องถิ่น เกิดการเลียนแบบนักท่องเที่ยว ทำให้เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญหายไป นอกจากนี้ยังเกิดการพัฒนารูปแบบของวัฒนธรรม ประเพณีที่มุ่งเป้าหมายที่รายได้ทางการท่องเที่ยวมากกว่าการคำนึงถึงความเป็นดั้งเดิม

๒. ปัญหาการทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนาของคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

๓. รบกวนวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น เกิดความแออัดจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่

๔. เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในท้องถิ่นกับคนภายนอกที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน

๕. เกิดปัญหาการหลอกลวงเอาเปรียบนักท่องเที่ยว คำกล่าวเกินควรด้วยคำนิยามเพียงประโยชน์ในระยะเวลาอันสั้น

๖. เกิดการพัฒนารูปแบบสินค้าของที่ระลึกที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทำให้ขาดเอกลักษณ์หรือคุณค่าดั้งเดิม รวมถึงคุณภาพมาตรฐาน

๗. เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดปัญหาสังคม ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด การขายบริการทางเพศ ปัญหาครอบครัว การอพยพแรงงานของคนหนุ่มสาวเข้าไปทำงานในพื้นที่ท่องเที่ยวผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

๑. การกระจายรายได้ทางการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นธรรม และการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจไม่ทั่วถึง

๒. รายได้ทางการท่องเที่ยวไหลออกนอกประเทศ หากสัดส่วนการลงทุนของผู้ประกอบการต่างประเทศมากกว่าผู้ประกอบการไทย

๓. ปัญหาการแย่งชิงผลประโยชน์กัน ระหว่างผู้ประกอบการภายนอกและชุมชนท้องถิ่น และระหว่างชุมชนท้องถิ่น

๔. ปัญหาการตัดราคาสินค้าและบริการเพื่อแย่งชิงนักท่องเที่ยว โดยไม่คำนึงถึงต้นทุนทางทรัพยากรท่องเที่ยว เป็นผลให้ทรัพยากรท่องเที่ยวเสื่อมโทรม รวมถึงสินค้าและบริการขาดคุณภาพและมาตรฐาน

๕. ปัญหาค่าครองชีพและราคาที่ดินในพื้นที่ท่องเที่ยวสูงกว่าพื้นที่อื่น ทำให้เกิดผลกระทบต่อคนในท้องถิ่น

๖. การเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงคนในพื้นที่พึ่งพิงการท่องเที่ยวเป็นรายได้หลักในขณะที่การท่องเที่ยวมีความอ่อนไหวต่อปัจจัยต่างๆสูง หากเกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ คนในพื้นที่จะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง

การประเมินผลกระทบนั้น ในประเทศที่พัฒนาแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ทวีวงศ์ ศรีบุรี ได้แบ่งกลุ่มผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมว่า อาจแบ่งเป็นสามกลุ่มคือ กลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรง กลุ่มที่ได้รับทั้งผลดีแลผลเสียและกลุ่มที่ได้รับแต่ผลประโยชน์จากโครงการ เขาเสนอแนะขั้นตอนให้ประชาชนมีส่วนร่วม^{๘๑} ดังนี้

๑. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมขั้นคัดกรอง (Screening Process) โดยให้ทราบว่ากำลังจะมีโครงการอะไรเกิดขึ้นพื้นที่ มีการให้ข้อมูลและประชาสัมพันธ์

๒. ขั้นการพิจารณาโครงการประชาชนมีส่วนร่วมพิจารณาในสองขั้นตอนคือจัดประชาพิจารณ์ด้านเทคนิค (Technical Hearing) และประชาพิจารณ์ด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียง (Public Hearing)

๓. ขั้นตอนการตัดสินใจขั้นสุดท้าย ซึ่งจำเป็นจะต้องมีผู้ชี้ขาดว่าโครงการจะดำเนินต่อไปหรือยกเลิก

๙.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกระทำการใดๆที่เป็นเรื่องสาธารณะนั้นจัดได้ว่าเป็นการใช้หลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกัน เพราะทรัพยากรการท่องเที่ยว อันได้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นสาธารณสมบัติของส่วนรวม ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจะมีผลในระยะยาวซึ่งคือการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั่นเอง

คำว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) มีความหมายที่สามารถพิจารณาได้หลายลักษณะดังนี้

- จากฐานะของประชาชนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (World Bank 1994) การมีอำนาจและการควบคุม ได้แก่การมีส่วนร่วมแบบรอคอย (passive participation) การปรึกษาหารือ (consultation) การสนับสนุนทางการเงิน (bought participation) การมีส่วนร่วมในงาน (functional participation) และ interactive participation^{๘๒}

^{๘๑} ทวีวงศ์ ศรีบุรี, การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโลกสีเขียว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

^{๘๒} Mowforth, M., and Munt, I, *Tourism and sustainability : Development and new tourism in the Third World*, (2nd ed.). (London: Routledge, 2003), p 215.

- จากปัจจัยด้านการสนับสนุน การจัดการ และการพัฒนาความเข้มแข็ง ผ่านกิจกรรมหรือกระบวนการดำเนินการ ตั้งแต่การรับรู้ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ รับผลประโยชน์และติดตามประเมินผล^{๘๓}

- จากธรรมชาติของการมีส่วนร่วม ที่มีแกนอยู่ที่สันติภาพ ความยุติธรรม ประชาธิปไตย และผลประโยชน์

- จากขนาดของการมีส่วนร่วมว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น มีส่วนร่วมบ้างเป็นบางอย่างหรือการมีส่วนร่วมเทียม

- จากยุทธศาสตร์การพัฒนา ได้แก่ การที่ประชาชนหรือชุมชน มีความเชื่อมั่นและมีความเป็นเจ้าของเป็นเจ้าของทรัพยากร พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ทางเศรษฐกิจ และสังคม ตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรี^{๘๔}

จากความหมายและลักษณะของการมีส่วนร่วมจึงสามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นทั้งรูปแบบ เช่นการแลกเปลี่ยนข้อมูล การต่อรอง การต่อต้าน และเป็นเป้าหมาย เช่น การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตัดสินใจและควบคุมในเรื่องที่เกี่ยวกับสาธารณะ การพึ่งตนเองหรือการสร้างองค์ความรู้ของท้องถิ่น เป็นต้น

ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (๒๕๔๗: ๘/๑๑-๑๓) เสนอขั้นตอนและองค์ประกอบการมีส่วนร่วมและเงื่อนไขในการดำเนินการดังนี้

๑. จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมตัวกันของประชาชนในชุมชนใด ๆ โดยมีลักษณะของการเป็นกลุ่มตามเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม เช่น การมีแกนนำ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มการมีระเบียบกฎเกณฑ์อันเป็นที่ยอมรับ ฯลฯ

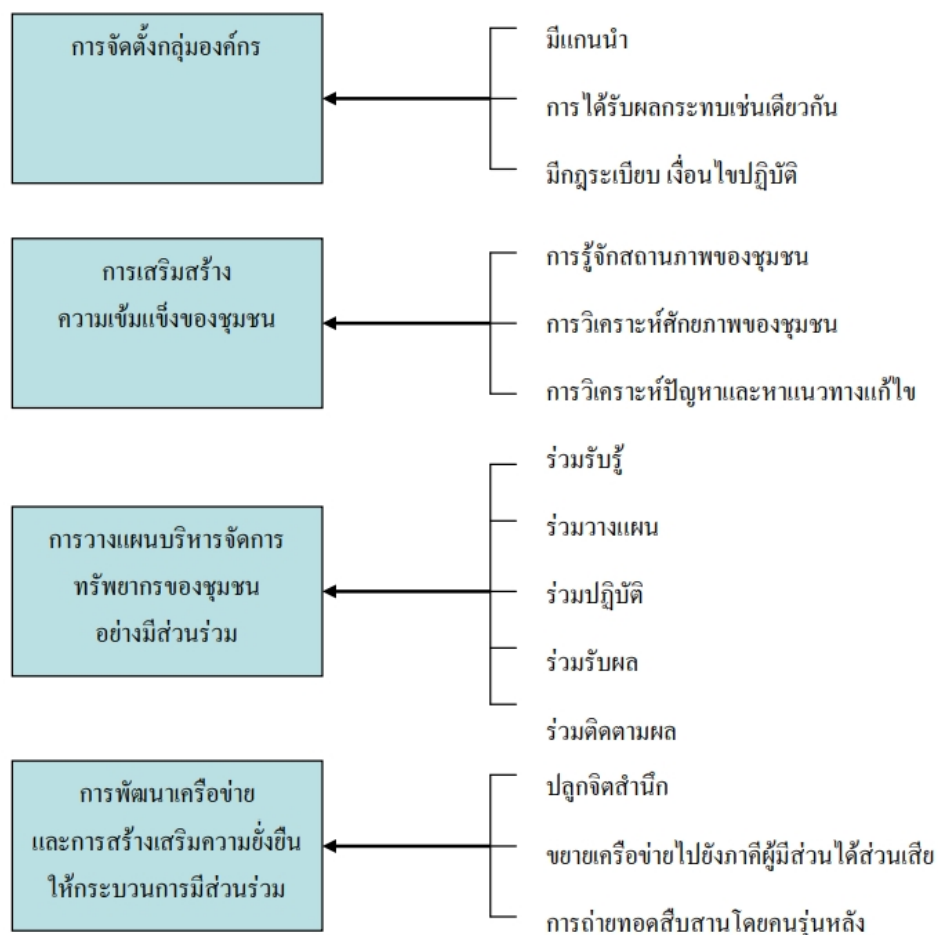
๒. องค์การที่จัดตั้งขึ้นจะทำหน้าที่ได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ชุมชนที่เข้มแข็งจะสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขได้ เช่นปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรจะต้องแก้ด้วยการปลูกและฟื้นฟูป่าชุมชน

๓. มีการวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรโดยประชาชนในชุมชนนั้นๆให้มีส่วนร่วมตลอดทั้งกระบวนการ คือการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผล และร่วมติดตามประเมินผลซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาจจะเข้าอยู่ในกระบวนการนี้ในขั้นตอนใด ๆ ก็ได้

^{๘๓} Oakley, P. et al. , **Projects with people: The practice of participation in rural development**, (Geneva: International Labour Office, 1991), p 156.

^{๘๔} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: คัดดีโสภาคการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖๘.

๔. มีการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความยั่งยืนให้แก่กระบวนการ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทั้งหมด หากหยุดที่เพียงความเข้าใจของกลุ่มหรือสมาชิกของตนเองเท่านั้นทรัพยากรธรรมชาติก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้

ภาพที่ ๒.๑ ขั้นตอนและองค์ประกอบของกระบวนการมีส่วนร่วมและเงื่อนไขการดำเนินงาน^{๔๕}

๔.๖ การท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism-CBT) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

^{๔๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ, รายงานโครงการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, (โดยบริษัท เทสโก้จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓.

สถาบันการท่งเที่ยวโดยชุมชนสรุปว่า การท่งเที่ยวโดยชุมชนว่าเป็นการท่งเที่ยวที่มีรูปแบบเฉพาะตัว แตกต่างจากการท่งเที่ยวโดยทั่วไปอย่างสิ้นเชิง “การท่งเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้เกิดจากการตอบคำถามว่า ชุมชนจะได้ประโยชน์อย่างไรจากการท่งเที่ยว แต่เป็นการสร้างโจทย์ใหม่ว่าการท่งเที่ยวจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างไร”

แนวคิดของการท่งเที่ยวโดยชุมชน เป็นทางเลือกในการจัดการท่งเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่งเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่งเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ มาใช้เป็นต้นทุน หรือปัจจัยในการจัดการท่งเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปทเรียน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญการท่งเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการตื่นตัวในเรื่อง การท่งเที่ยวเชิงนิเวศ ช่วงปี ๒๕๓๕ - ๒๕๔๐ มีชื่อเรียกต่างๆกันไปหลายชื่อ ปัจจุบันชุมชนเรียกการดำเนินการท่งเที่ยวของตนแตกต่างกันไป ๔ ชื่อหลักคือ การท่งเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่งเที่ยวเชิงนิเวศ การท่งเที่ยวโดยชุมชน และ การท่งเที่ยวแบบโฮมสเตย์

๔.๗ องค์ประกอบของการท่งเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของการท่งเที่ยวโดยชุมชน มี ๔ ด้าน คือ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์การชุมชน ด้านการจัดการ และด้านการเรียนรู้

๑. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ได้แก่ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นซึ่งเป็นที่น่าสนใจในเชิงการท่งเที่ยว

๒. ด้านองค์การชุมชน ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

๓. ด้านการจัดการ ชุมชนมีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่งเที่ยว มีองค์การหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่งเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่งเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

๔. ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่งเที่ยวโดยชุมชนสามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะแรกๆ ส่วนใหญ่มีเป้าหมายการพัฒนาที่การอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น การแสวงหารายได้และประโยชน์จากการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง นอกจากนี้ภาคีทรัพยากรธรรมชาติโดยรอบและสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้ว รายได้เสริมจากการท่องเที่ยวจะทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของทรัพยากรและหวงแหนไว้^{๖๖} บทบาทของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวและเข้าไปมีบทบาทในการสร้างคุณภาพใหม่ของการท่องเที่ยวโดยได้เปิดมิติของการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเคารพคนในท้องถิ่น

๙.๘ หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมีหลักการดังนี้

๑. ชุมชนเป็นเจ้าของ
๒. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
๓. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
๔. ยกระดับคุณภาพชีวิต
๕. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
๖. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
๗. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
๘. ส่งเสริมการเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
๙. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
๑๐. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นความพยายามหนึ่งของการ

^{๖๖} กราเดซ พยัฆวิเชียร. “การท่องเที่ยววัฒนธรรมรากหญ้าโดยชุมชนในประเทศไทย”, *จุลสารทางวิชาการอิเล็กทรอนิกส์*, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๖.

สร้างทางเลือกในการพัฒนาในประเด็นการท่องเที่ยวที่ให้นักในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากท่องเที่ยว และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

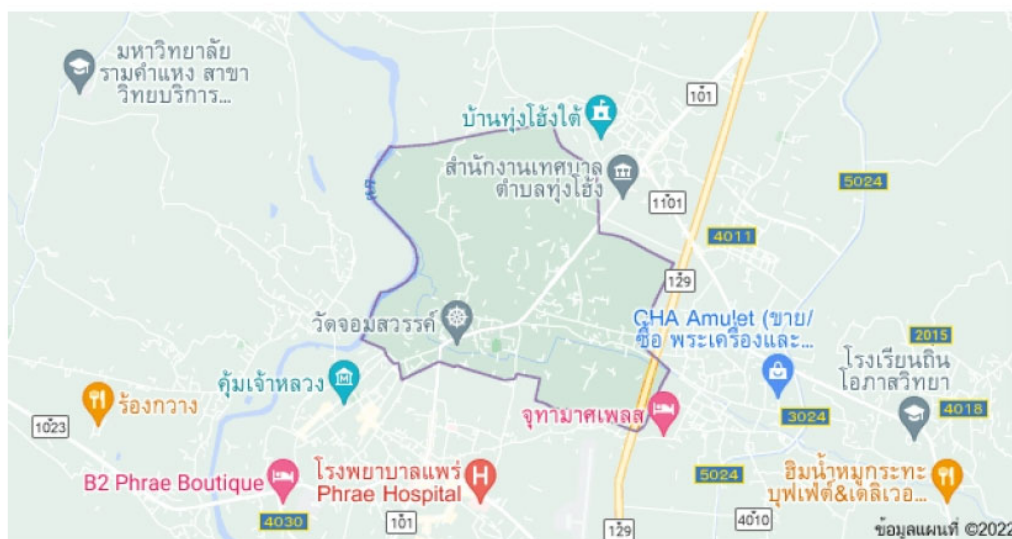
๒.๔ บริบทพื้นที่วิจัย

ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ประวัติความเป็นมา^{๘๗}

เทศบาลตำบลทุ่งกวาว เดิมสถานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกวาว ได้ยกฐานะจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล โดยกระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป ลงวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๓๙ จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลประจำปี ๒๕๓๙ จำนวน ๒,๑๔๓ แห่ง โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๓๙ และต่อมาได้ยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลตำบล โดย กระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ เล่มที่ ๑๒๙ ตอนพิเศษ ๑๑๗ ง หน้า ๔๙ เรื่องจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นเทศบาลตำบลทุ่งกวาว โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ พฤษภาคม ๒๕๕๕

แผนที่ตำบลทุ่งกวาว

ภาพที่ ๒.๑ : แผนที่เทศบาลตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

^{๘๗} ประวัติความเป็นมา เทศบาลตำบลทุ่งกวาว, [ออนไลน์] <https://www.toongkwao.go.th/home>, สืบค้นเมื่อ (๒๕ มีนาคม ๒๕๖๕)

ประชากร

หมู่ที่	หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	จำนวน ครัวเรือน
๑	บ้านทุ่งกวาว	๕๗๖	๖๖๕	๑,๒๔๑	๖๙๕
๒	บ้านนาแหลม	๔๘๑	๕๑๔	๙๙๕	๔๗๘
๓	บ้านนาแหลม	๔๙๗	๕๖๙	๑,๐๖๖	๔๗๔
๔	บ้านหัวดง	๔๐๐	๔๙๑	๘๙๑	๔๕๒
๕	บ้านทุ่งป่าดำ	๔๑๓	๕๓๑	๙๔๔	๔๙๐
๖	บ้านนาแหลม	๒๙๓	๓๘๐	๖๗๓	๓๔๕
รวม		๒,๖๖๐	๓,๑๕๐	๕,๘๑๐	๒,๙๓๔

ประเพณีและวัฒนธรรม

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลตำบลทุ่งกวาวจะยึดถือตามประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการบวช (ชาวแพร์นิยมเรียกว่า “ปอย”) ประเพณีการทศพ ฯลฯ และที่แตกต่างจากประเพณีของชาวไทยในภาคอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด เช่น ประเพณีบูชาเท้าทั้งสี่ ประเพณีเอาขวัญ (เรียกว่าฮ้องขวัญหรือบายสีสู่ขวัญ) ประเพณีส่งเคราะห์ ประเพณีส่งแถน ประเพณีสืบชะตา ส่วนประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีแห่ครุฑทวนเข้าวัด ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณีเทศน์มหาชาติ ซึ่งพิธีกรรมก็ไม่แตกต่างจากจังหวัดอื่นในภาคเหนือมากนักในส่วนของประเพณีที่เกี่ยวกับเทศกาล มี เทศกาลสงกรานต์ งานเทศกาลลอยกระทง งานเทศกาลแห่งเทียนพรรษา ฯลฯ ศิลปะจะมีรูปแบบของชาวล้านนาไทยทั่วไป เช่น ด้านดนตรี ดนตรีพื้นบ้าน จะประกอบด้วย สะล้อ ซอ ซึง และกองอืด ส่วนศิลปะการฟ้อนรำ มีฟ้อนเล็บ ฟ้อนกลองอืด ฟ้อนเทียน

ในด้านวัฒนธรรมการกินอยู่ ประชาชนส่วนใหญ่ จะบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก รับประทานอาหารพื้นเมืองเช่นแกงแค ลาบเนื้อ แกงอ่อม แกงฮังเล และน้ำพริกหนุ่มเป็นต้น วัฒนธรรมการแต่งกาย ผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อของชาวแพร์ คือ ผ้าหม้อห้อมในด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน มีการทำอัฐมอญ ข้าวแตน และกูปลอน เป็นสินค้า โอท็อปของตำบลทุ่งกวาว

๑. ชื่อผลิตภัณฑ์ ข้าวแตน (ข้าวแต่น)^{๘๘}

ข้าวแตนเป็นขนมพื้นบ้านของชาวล้านนา วัตถุประสงค์ที่ใช้มีข้าวสารข้าวเหนียว เกลือ น้ำอ้อย -น้ำแดงโม ไม้ไผ่สำหรับทำแบบพิมพ์และน้ำมันสำหรับทอด ข้าวแตนทำมาจากข้าวเหนียวที่ผ่านการนึ่งสุก

^{๘๘} ผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลทุ่งกวาว, [ออนไลน์] <https://www.toongkwao.go.th/tambon/product> สืบค้นเมื่อ (๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๕)

แล้วนำมาคลุกเคล้ากับน้ำอ้อยน้ำตาลแล้วนำไปตากแห้ง จึงนำมาทอด ซึ่งในอดีตข้าวแตนจะได้รับความนิยมมากในช่วงที่มีเทศกาล เช่นเทศกาลสงกรานต์ งานบอย งานบุญงานบวช เป็นต้น ข้าวแตนหากใช้น้ำแดงโมด้วย คนล้านนาจะเรียกว่า "เข้าแตนน้ำป่าเต้า" แปลว่าข้าวแตนน้ำแดงโม การทำข้าวแตนโบราณทำได้ ๓ สีขาว สีแดง สีดำ

- สีขาวใช้ข้าวขาวเรียกข้าวแตนขาว
- สีแดงใช้ข้าวขาวใส่น้ำอ้อย-น้ำแดงโมเรียกข้าวแตนแดง
- สีดำใช้ข้าวเหนียวดำเรียกข้าวแตนดำหรือข้าวแตนข้าวก่ำ

๒. ชื่อผลิตภัณฑ์ : กุบลอน

"กุบลอน" หมวกสานของคนเมืองแพร่ หมวกสานไม้เย็บใบลานแห่งบ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เมื่อก่อนในบ้านนาแหลมจะผลิตกันในแทบทุกหลังคาเรือน โดยจะส่งขายทั่วในทั่วภาคเหนือ อาทิในเมืองแพร่ น่าน เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ลำพูน ลำปาง ที่เรียก "กุบลอน" หรือ "กูปลอน" เพราะมีลอนอยู่ ส่วนหัวสันนิษฐานว่าต้นแบบเกิดจากผู้หญิงชาวบ้านสมัยก่อนเกล้ามวยผมกูปลอนจึงมีเอกลักษณ์แบบนี้ ซึ่งการสานแบบนี้เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ส่งต่อจากรุ่นปู่ย่าตาทายรุ่นพ่อแม่จากรุ่นสู่รุ่นน่าจะเป็นเวลาร่วมๆ ๑๐๐ ปีแหล่งผลิตแหล่งเดียวคือบ้านนาแหลม

"กุบลอน" ในอดีตเป็นกูปที่ชาวบ้านนาแหลมทำไว้ใช้ออกไร่ออกนาจากการที่คนในพื้นที่ให้ข้อมูลว่าทำขายตั้งแต่ใบละไม่กี่สตางค์นั้นแสดงว่ากูปลอนแห่งบ้านนาแหลมคงจะนิยมกันมากในหมู่ชาวเมืองแพร่เช่นเดียวกันกับที่ ชาวไทยภาคกลางนิยมใช้หมวกชานาหรืออบนนั้นเองเมื่อหมดยุคของการใส่กูปลอนออกไร่ออกนาความนิยมของกูปลอนก็เริ่มหายไปผู้คนชาวบ้านนาแหลมที่ทำกูปลอนส่งขายก็หันไปทำอาชีพอื่นเพราะผู้คนไม่นิยมสวม กูปลอน แต่ในปัจจุบันนิยมนำกูปลอนไปประดับตกแต่งบ้านร้านอาหารร้านกาแฟ

๓. ชื่อผลิตภัณฑ์ : อิฐมอญ

บ้านทุ่งกวาวในสมัยก่อนเป็นหมู่บ้านแรกที่มีการปั้นดินเผาอิฐเจ้าแรกในตำบลทุ่งกวาว เพื่อส่งขายให้กับหมู่บ้านใกล้เคียงตามหลักฐานของขนาดก้อนอิฐที่ใช้ก่อสร้างกำแพงเมืองแพร่ ก่อสร้างวิหารและเจดีย์ในวัดพระธาตุเจดีย์ (อยู่เขตบ้านนาแหลมหมู่ที่ ๖) ซึ่งในปัจจุบันเป็นโบราณสถานแห่งเดียวที่เหลืออยู่ ซึ่งในสมัยนั้นหลังจากฤดูการทำนาแล้วก็จะไม่มีอาชีพอื่นเนื่องจากขาดน้ำทำการเกษตรจึงมีการปั้นดินเผาอิฐกันทั้งหมู่บ้านปัจจุบันในพื้นที่หมู่ที่ ๒ หมู่ที่ ๓ และหมู่ที่ ๖ ตำบลทุ่งกวาวเป็นพื้นที่ที่ปั้นอิฐมอญเป็นอาชีพ อิฐมอญของตำบลทุ่งกวาวมีความแข็งแรงสวยงามนิยมนำไปใช้ในการก่อสร้างบ้าน อิฐมอญคือวัสดุก่อสร้างที่หาได้ง่ายมีลักษณะคือ สีแดงผลิตมาจากการเผาดินเหนียวเพื่อให้ได้วัสดุที่คงรูปและมีความแข็งแรงเป็นอิฐที่ใช้ในงานก่อสร้างมาหลายร้อยปีเพราะมีคุณสมบัติพิเศษที่มีความทนต่อสภาพอากาศร้อนชื้นของประเทศไทยทนแดดทนฝนได้ดีจึงนิยมนำ

ใช้กับงานผนังโดยเฉพาะบริเวณที่ใช้งานเฉพาะช่วงกลางวันหรือบริเวณภายนอกบ้าน อิฐมอญมีส่วนประกอบหลักคือดินเหนียวทรายหรือซีเมนต์และน้ำผสมกันในอัตราส่วนที่เหมาะสมจากนั้นจึงนำไปใส่แบบพิมพ์อัดเป็นก้อนสี่เหลี่ยมทิ้งไว้ให้แห้งแล้วนำไปเผาเพื่อให้ความแข็งแรงและคงรูปร่างไว้ อิฐมอญทำมือเป็นการผลิตโดยการอัดดินใส่แม่พิมพ์ทิ้งไว้จนแห้งแล้วนำไปเผา วิธีนี้อิฐอาจมีขนาดและสัดส่วนไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับรูปแบบและแหล่งผลิตโดยทั่วไป อิฐมอญจะขนาดประมาณกว้างประมาณ ๒.๕ - ๓ ซม. ยาวประมาณ ๑๔ - ๑๖ ซม. และหนาประมาณ ๖- ๖.๕ ซม. นิยมใช้กับงานก่อสร้างทั่วไปเหมาะสำหรับการใช้วัสดุกรุผนังที่มีน้ำหนักหนาประมาณ ๖- ๖.๕ ซม. นิยมใช้กับงานก่อสร้างทั่วไปเหมาะสำหรับการใช้วัสดุกรุผนังที่มีน้ำหนักมากๆ สามารถใช้การก่ออิฐโชว์แนวก่อผนังสไตล์ลอฟท์ และวินเทจหรือตกแต่งสวน

สถานที่สำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม

ประวัติความเป็นมา ของพระธาตุเจดีย์^{๘๘}

พระธาตุเจดีย์ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ความจริงนั้น พระธาตุเจดีย์แห่งนี้ ปีไหน เดือนใดและใครเป็นผู้สร้างนั้นยังค้นหาหลักฐานไม่ได้ แต่พอจะสันนิษฐานเอาตามสภาพของพื้นที่และหลักฐานที่พบเห็นในสมัยหลังนี้บ้าง ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เล่าสืบๆ กันมาหลายช่วงคน เช่นขณะที่กำลังเขียนเรื่องนี้ ผู้เขียนได้กราบเรียนถามท่านพระครูทองแก้ว เจ้าอาวาสวัดโศภนาลัย อดีตเจ้าคณะตำบล ทุ่งกวาว กิตติมศักดิ์ ขณะที่ยังเรียนถามท่านนี้ท่านมีอายุได้ ๗๑ กว่าปีแล้ว ท่านบอกว่าท่านเกิดมา ท่านก็เห็นอยู่ในสภาพอย่างนี้ และท่านยังได้เล่าฟังต่อไป อีกว่าท่านเคยถามโยมพ่อของท่าน ซึ่งโยมพ่อของท่านนั้นได้เสียชีวิตแล้ว ๒๐ ปีมาแล้ว เมื่อท่านเสียชีวิตอายุได้ ๗๘ ปี โยมพ่อของท่านได้บอกว่า สมัยเป็นเด็กวิ่งเล่นอยู่แถวนี้ก็เห็นอยู่อย่างนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็สันนิษฐานได้ว่าวัดพระธาตุเจดีย์นี้ได้ปรักหักพังอยู่อย่างนี้มาร้อยกว่าปีแล้ว

เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าจะถือเอาตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เล่าขานสืบๆ กันมาบ้าง ตามสภาพของพื้นที่ที่พบเห็นในสมัยหลังนี้ เอามาประกอบกับหนังสือล้านนาไทย หนังสือชินกาลบาตีปกรณ์ที่แสดงลักษณะของพระธาตุเจดีย์บ้าง ก็อันเป็นสันนิษฐานได้ว่าพระธาตุเจดีย์นี้ ได้สร้างมาแล้ว ๔๐๐ กว่าปี เป็นพระธาตุเจดีย์สมัยเชียงยัน เพราะในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เมืองแพร่ หรือเมืองโกศัย เป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองด้วยการทำมาหากิน การทำนาค้าขาย ด้านพระพุทธศาสนาก็เจริญรุ่งเรือง เพราะได้รับการสืบทอดมาจากลำพูนเชียงใหม่ สายของพระนางเจ้าจามเทวี ดังนั้นตามหมู่บ้านต่าง ๆ ของเมืองแพร่ เมืองโกศัยในเขตตำบลนั้น ๆ จึงมีวัดวาอารามและได้รับการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี

^{๘๘} สถานที่สำคัญตำบลทุ่งกวาว, [ออนไลน์] <https://www.toongkwao.go.th/tambon/travel> สืบค้นเมื่อ (๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๕)

หมู่บ้านใดใหญ่โตเจริญมีคนมาก สถานที่สักการะบูชาที่ถูกสร้างขึ้นโดยสะดวกสบายมีครบถ้วนสมบูรณ์ดีสวยงาม ที่ได้เป็นหมู่บ้านน้อยมีไม่มากก็สร้างวัดวาอารามได้ไม่สมบูรณ์เพราะขาดทุนทรัพย์

ส่วนพระธาตุเจดีย์แห่งนี้ คงจะอยู่ในหมู่บ้านใหญ่และเจริญ พระวัดถูกสร้างได้ดีมีอุโบสถพัทธสีมาครบถ้วน บริเวณรอบ ๆ แถวนี้อีกคงจะเป็นหมู่บ้านใหม่ติดๆกันไปอีกหลายหมู่บ้าน เพราะยังมีซากของวัดเก่าแก่เหลือเห็นอยู่ทางทิศตะวันออกของเจดีย์แห่งนี้อีก ๒ วัด วัดป่าสูง และวัดผกาเสโต (ชื่อของวัดทั้ง ๒ นี้ เขียนตามคำบอกเล่าชานของคนไทยยุคนี้ เข้าใจว่ายุคต่อไปจะไม่ได้ยินแล้ว) แต่หมู่บ้านดังกล่าวนี้จะมีชื่อมีนามเรียกกันอย่างไรนั้นยังหาหลักฐานไม่ได้

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พบว่า มีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด^{๙๐} ได้ทำการศึกษากระบวนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์พบว่า บริษัท ฟาร์มโชคชัย จำกัด ได้จัดให้มีสายงานธุรกิจอุตสาหกรรมเกษตรและ การท่องเที่ยวขึ้นจากสายงาน ๕ แขนงข้างต้น และภายในสายงานประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ส่วนพัฒนาธุรกิจการเกษตร ส่วนสายงานบริหาร และด้านเทคโนโลยีการเกษตร ซึ่งสายงานดังกล่าวได้ ให้ความสำคัญต่อธุรกิจเกษตร ๓ ด้าน คือ การท่องเที่ยวและโรงงานผลิตนม การตลาดและ อุตสาหกรรมบริการ และธุรกิจค้าปลีกจุดเริ่มต้น ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ส่วนหนึ่งมาจากความต้องการของลูกค้าที่ต้องการซื้อพันธุ์วัว ต้องการเข้าชมกระบวนการทำงานและ กระบวนการการผลิตทุกขั้นตอน ทำให้ผู้ประกอบการเล็งเห็นโอกาสในการต่อยอดธุรกิจไปสู่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยเน้นกลุ่มลูกค้าในประเทศให้เข้ามาใช้บริการไกด์นา เทียว บริการรถ รับส่งเพื่อทำให้คนมาเที่ยวได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน โดยสามารถมาเที่ยวเข้าชมได้ทุกวันทำการ ฟาร์มโชคชัย มีกลุ่มลูกค้า ๓ กลุ่มหลักคือ คนไทย (ในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์และเทศกาล) ๑๔ ลูกค้ายุโรปของบริษัท เพื่อมาเข้าแคมป์และลูกค้าครอบครัวจะมีจำนวนมากในช่วงปิดเทอม เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๕๒ ฟาร์มโชคชัยได้กำไรจากบัตรเข้าชม ฟาร์ม อาหาร และของฝาก เฉลี่ยตามรายหัว ลูกค้าประมาณ ๑,๒๐๐ บาทต่อหัว ลูกค้าส่วนใหญ่ร้อยละ ๔๐ มาเป็นครอบครัว ร้อยละ ๖๐ เป็นองค์กรเอกชน โรงเรียนและบริษัททัวร์ซึ่งบริษัททัวร์ที่พาทันท่องเที่ยวต่างประเทศมา มีประมาณ ร้อยละ ๖ - ๗ เท่านั้น ฟาร์มโชคชัยให้ความสำคัญลูกค้าภายในประเทศ สำหรับลูกค้าเดิมที่เคย มาแล้ว แต่กลับ มาเที่ยวอีกมีประมาณร้อยละ ๒๐ - ๓๐

^{๙๐} ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด, ระบบนวัตกรรมรายสาขาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๓)

จิราภรณ์ แก้วมณี^{๔๑} ทำการศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจ ผลการวิจัย พบว่า ๑) ระดับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านห้วยเขาจีนพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากเรียงลำดับ ดังนี้ ด้าน ๔๔ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดรองลงมาเป็นด้านการเรียนรู้และด้านที่ต่ำที่สุดคือ ด้านการจัดการ ๒) ระดับการปฏิบัติที่ดีในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านห้วยเขาจีนพบว่าทุกด้านอยู่ ระดับมากด้านที่มีระดับการปฏิบัติที่ดีสูงคือ ด้านการท่องเที่ยวตั้งอยู่บนพื้นฐานเดิมของชุมชนไทยทรงดำ รองลงมาเป็นด้านการท่องเที่ยวตั้งอยู่บนภูมิสังคม และด้านที่ต่ำที่สุด คือ ด้านการท่องเที่ยวดีหลักความคุ้มค่ามากกว่าคุ้มทุน ๓) แนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านห้วยเขาจีน พบว่า ๑) ชุมชนบ้านห้วยเขาจีนมีทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเอกลักษณ์ไทยทรงดำแล้วนั้น หากได้ความร่วมมือทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาช่วยจัดการวางแผนดำเนินงานร่วมกับผู้นำชุมชน จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นก้าวหน้าได้มาก ๒) ชุมชนมีการรวมกลุ่มอาชีพกันด้วยความสมัครใจและมีหลากหลายกลุ่มอาชีพได้รับรางวัลมากมายหากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนงบประมาณในการรวมกลุ่มอาชีพของชุมชนจะเป็นการพัฒนาฝีมือแรงงานพัฒนาสินค้าให้ส่งออกไปได้จำนวนมาก ๓) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือทำป้ายบอกทางการประชาสัมพันธ์ให้รู้จักแก่บุคคลภายนอกมากยิ่งขึ้น

พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์ ทำการศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัดพังงา ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไคร ดำเนินงานในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนที่ ให้บริการนำเที่ยวกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่โดดเด่น ได้แก่ สปาโคลนร้อนและทรายร้อน การชมปุมแดง การเก็บหอยตลับ การพายเรือคายัค ทั้งนี้ กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชน บ้านโคกไครได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดพังงา มุ่งเน้นการส่งเสริมและขับเคลื่อนการเติบโต อย่างยั่งยืน ของชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไครมีศักยภาพทางการจัดการใน ๔ ด้าน ได้แก่ ศักยภาพทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพทางการบริการและให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว ศักยภาพทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และศักยภาพทางการมีส่วนร่วมของชุมชน^{๔๒}

^{๔๑} จิราภรณ์ แก้วมณี, การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านห้วยเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรีพิมพ์ลักษณ์, สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗)

^{๔๒} พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์, การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา หมู่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่, (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ : นครศรีธรรมราช, ๒๕๕๘)

อัจฉรา ศรีลาชัย ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยว โดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาศ อำเภอประโคนชัย จังหวัด บุรีรัมย์ ผลการศึกษา พบว่า ๑) บริบทของชุมชน และทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชนภายใต้บริบทของ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ของชุมชนบ้านโคกเมือง ในด้านอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านโคกเมือง คือ ภูมิ ๔๕ สังคมของชุมชนที่บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่โดดเด่นในการทำนา มีประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในด้านที่ตั้ง มีประวัติศาสตร์ของอารยธรรมขอมโบราณ วัฒนธรรมอีสาน ผสมผสาน กับวัฒนธรรมเขมร และคนในชุมชนมีอัธยาศัยไมตรีพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนมีจุดเด่น คือ มีปราสาทเมืองต่ำ และมีฐานการเรียนรู้บริบทและทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านโคกเมืองมีความพร้อมในการเป็นชุมชนทางด้านการท่องเที่ยว ๒) ศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว ด้วยบริบทความพร้อมของชุมชนที่มีศูนย์การเรียนรู้ ทรัพยากรการท่องเที่ยว มีศักยภาพด้านการบริการ เช่น ร้านอาหาร บ้านพักโฮมสเตย์ มีคฤหาสน์น้อยน่ารัก ร้านจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น ๓) สถานการณ์ปัจจุบันในด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีกระแสทางการท่องเที่ยวชุมชนไปในทิศทางที่ดี และมีทิศทางชัดเจน เพราะมีหน่วยงานเข้ามาให้ความสนใจ และบวกกับนโยบายของทางภาครัฐที่มียุทธศาสตร์การท่องเที่ยวออกมาที่ชัดเจน ทำให้การท างานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเห็นความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ๔) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ในด้านปัจจัยแห่งความสำเร็จของชุมชนบ้านโคกเมืองมีรางวัลที่ช่วยการันตีความสำเร็จของชุมชน เช่น รางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รางวัลหมู่บ้าน OTOP Village Champions ล่าสุดได้รับรางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ เป็นชุมชนที่มีการพัฒนามาเป็นระยะเวลา ยาวนานทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในด้านการท่องเที่ยว ส่วนในด้านแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ชุมชนหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนต้องมองถึง ศักยภาพ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคของชุมชนเพื่อที่จะพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้ถูกจุด คนในชุมชนก็ต้องร่วมกันรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีความน่าสนใจ ต้องวางแผนในการทำการตลาดให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี คนในชุมชนก็ต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพในการทำงานด้านการท่องเที่ยว และประการสำคัญชุมชนต้องจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไปได้ในอนาคต^{๙๓}

ธีรกานต์ โพธิ์แก้ว ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านบางโรง ตำบลป่าคลอก อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต ผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมใน จัดการท่องเที่ยวชุมชนของบ้านบางโรงยังเป็นสมาชิกกลุ่มเดิม มีการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีระบบ ร่วมกัน ยังคงมีการ

^{๙๓}อัจฉรา ศรีลาชัย, แนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน, **หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยกรุงเทพ : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๑), หน้า ๒๘.

แบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้เข้าสู่กลุ่มออมทรัพย์ แม้ว่ากลุ่มจะได้รับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทมาสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น ปัจจุบันชุมชนอยู่ในช่วงของการปรับตัวต่อ การเปลี่ยนแปลง ทั้งทางสังคมและการเมืองภายในชุมชน การท่องเที่ยวของชุมชนอยู่ในช่วงที่ถดถอย อย่างมาก แต่จุดแข็งที่กลุ่มมี คือ จิตใจที่เข้มแข็งในการที่จะต่อสู้เพื่อชุมชน การจัดการภายใต้แนวคิด “ลดจุดต่าง สร้างจุดร่วม” เพื่อความยั่งยืนของชุมชน สมาชิกพร้อมที่จะเรียนรู้ความล้มเหลวเพื่อ พัฒนาไปสู่ความสำเร็จอีกครั้ง สำหรับ การจัดการท่องเที่ยวชุมชนบางโรงยังคงมุ่งเน้นการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ โดยยึดธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมเป็นจุดเด่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนและนักท่องเที่ยวมีความต้องการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การจัดการขยะในพื้นที่ การจัดการสิ่งในพื้นที่ สิ่งสำคัญที่สุด คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชน การจัดการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้มีความเข้าใจในเรื่องการ ๔๖ ท่องเที่ยว ชุมชนมากขึ้น และสร้างความตระหนักในจิตสำนึกแห่งการรักชุมชนบ้านเกิด โดยการ ส่งเสริมเยาวชน คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวให้มากขึ้น^{๙๔}

จิระนันท์ ทองสมักร พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวช่วยรักษาสมดุลของทรัพยากรท้องถิ่น เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ รวมทั้งเป็นการสร้างมูลค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวบน พื้นฐานของความเป็นท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ อันสามารถสร้างงานสร้างรายได้แก่ชุมชนในทุกภาค ส่วนของเศรษฐกิจชุมชนและพัฒนาการท่องเที่ยวให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว^{๙๕}

นิตติยา ทองเสนอ และ อุทิศ สังขรัตน์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง พบว่า การส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านและครูภูมิปัญญาให้มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาให้เป็นจุดท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนอย่างยั่งยืน^{๙๖}

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ ยังได้ศึกษาพบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จะต้องนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของ วัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่นำไปสู่การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่

^{๙๔} อีรภานต์ โพธิ์แก้ว, การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านบางโรง ตำบลป่าคลอก อำเภอ กลาง จังหวัดภูเก็ต, (กรุงเทพมหานคร : ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๖๐), หน้า ๔.

^{๙๕} จิระนันท์ ทองสมักร และคณะ} การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: ทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน, วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๙๑-๑๐๔.

^{๙๖} นิตติยา ทองเสนอ และ อุทิศ สังขรัตน์, การจัดการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์ในตำบลเกาะหมากอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง, วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๘): ๑๘๗-๒๐๖.

ท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่ความสมดุลในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมสำหรับปัจจัยที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประสบผลสำเร็จ และจะเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนก็คือชุมชนต้องมีความตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติของตนเอง และขณะเดียวกันก็มีความพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะสร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน และก่อให้เกิดความจดจำประทับใจอย่างลึกซึ้งถึง “จิตวิญญาณ” ของพื้นที่ของการท่องเที่ยว^{๙๗}

กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย ได้ศึกษา “ศักยภาพและสร้างรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนและมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ในการท่องเที่ยวชุมชนเทศบาลตำบลนาครี อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง” พบว่าด้านศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนตามองค์ประกอบการท่องเที่ยวทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสามารถในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสถานที่พักแรมด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยวและบริการเสริม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าชุมชนเทศบาลตำบลนาครี มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตชุมชนที่น่าสนใจ มีการเดินทางที่สะดวกสบาย สามารถเลือกเดินทางได้หลากหลายรูปแบบโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากต่างพื้นที่และชาวต่างชาติ และได้สร้างรูปแบบเส้นทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ๑ เส้นทาง คือ เส้นทางท่องเที่ยวชมมัสการพระธาตุศักดิ์สิทธิ์เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนแกะสลักไม้ ได้จัดอบรมและสร้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวชุมชนเทศบาล ตำบลนาครี อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง^{๙๘}

ราณี อิลิชัยกุล และรชพร จันทร์สว่าง ศึกษาเรื่องการพัฒนามาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย วัตถุประสงค์เพื่อประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย ตามกรอบมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกรมการท่องเที่ยวและเสนอแนะแนวทางการพัฒนามาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงกับผู้ให้ข้อมูลหลักจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน นักวิชาการ และการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ๖ แห่ง ในประเทศไทย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยสรุปผลเป็นคะแนน พบว่า ผลการประเมินอุทยานแห่งชาติทั้ง ๖ แห่งมีมาตรฐานอยู่ในระดับดีมาก โดยอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานมีคะแนนสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ดอยอินทนนท์ เขาใหญ่ เขาสกก หมูเกาะ

^{๙๗} สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน, วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-กรกฎาคม ๒๕๕๕): ๗๖-๘๖.

^{๙๘} กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย, การศึกษาศักยภาพและสร้างรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนและมัคคุเทศก์ท้องถิ่นการท่องเที่ยวชุมชนเทศบาลตำบลนาครี อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒๘ (พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๖๑): ๘๕-๙๗.

สุรินทร์ และกฤษณีย์ ตามลำดับ สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ได้แก่ แนวทางการจัดทำแผนแม่บทด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย การบังคับใช้มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างจริงจัง การให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้มีส่วนได้เสียด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการตลาดและการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ^{๙๙}

Cascante Brennan and Luloff ทำศึกษาเรื่องชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยศึกษาชุมชนใน La Fortuna, Costa Rica ซึ่งได้ศึกษาจากแนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับชุมชนโดยใช้การสัมภาษณ์บุคคลและการวิจัยเชิงสำรวจแบบมีส่วนร่วมในการหาข้อมูล การศึกษา พบว่าเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมจะมีความยั่งยืนได้ต้องเกิดจากชุมชน โครงสร้าง ความสัมพันธ์ท้องถิ่นทำให้เพิ่มขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชน ปัจจัยสำคัญที่ จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งภายในและภายนอกคือการเปิดรับทัศนคติของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว การแบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น^{๑๐๐}

^{๙๙} ราณี อธิชัยกุล และ รชพร จันทร์สว่าง, การพัฒนามาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, ปีที่ ๑๑ ฉบับพิเศษ (เดือนพฤษภาคม ๒๕๖๐): ๑-๑๗.

^{๑๐๐} Matarrita-Cascante, D., Brennan, M. A., & Luloff, A. E., **Community agency and sustainable tourism development: The case of La Fortuna**, (Costa Rica, 2010)

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อวิเคราะห์พื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอแนวคิดการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนด วิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย
- ๓.๘ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ในชุมชน กลุ่มวิสาหกิจ และการศึกษาภาคสนาม (Field Study) เพื่อประมวลความคิดเห็นจากประชาชนในตำบลทุ่งกวาว กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประชาชนชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview Form)^๑ มีหัวข้อคำถามที่ครอบคลุมรายละเอียดที่ต้องการศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้

^๑ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์, (เชียงใหม่: บริษัท ประชากรธุรกิจ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๙๕.

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่หรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ๒) กลุ่มผู้นำชุมชน ๓) กลุ่มประชาชนและปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญที่อยู่ในกรอบของวัตถุประสงค์ของการวิจัย จำนวน ๘ คน ดังนี้

๑. กลุ่มเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่หรือเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑ คน

๑) นายพิชิต ปัทมาภรณ์พงศ์ นายกเทศบาลตำบลทุ่งกวาว

๒. กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน ๔ คน

๒) นายเทเวศ นามจะโปะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ /กำนันตำบลทุ่งกวาว

๓) นายมังกร บุตรชา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒

๔) นายสมฤทธิ์ สุขมี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓

๕) นายภุชงค์ สำลีราช ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖

๓. ประชาชนและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๓ คน

๖) นายเพชร เตชะรัง ตัวแทนกลุ่มแกะสลักไม้ หมู่ที่ ๓

๗) นางวัน แสนอ้อม ตัวแทนกลุ่มसानกุดลอน หมู่ที่ ๓

๘) นางจินดา ชลทา ตัวแทนกลุ่มข้าวแต่น หมู่ที่ ๕

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นชุดของแบบสัมภาษณ์ เป็นการเก็บข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตอบคำถามเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่คณะผู้วิจัยต้องการทราบ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ

๓.๓.๑ ชุดสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ตามแนวคำถามที่คณะผู้วิจัยออกแบบและได้รับการตรวจสอบความแม่นยำตรงของเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
- ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๓.๓.๒ การสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตารางและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์
๒. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้
๓. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์
๔. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) เพื่อนำมาวิเคราะห์
๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยของแบบสัมภาษณ์ต่อผู้เชี่ยวชาญ
๖. นำเครื่องมือมาเพื่อตรวจสอบ และนำมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ เพื่อนำไปใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมายต่อไป
๗. จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ในการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” สร้างแบบสัมภาษณ์
๒. ผู้วิจัยได้ขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก เจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์
๓. ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้
๔. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน ๘ ท่าน ซึ่งในการสัมภาษณ์นั้น ผู้ศึกษาได้นำแบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง ตามวัน เวลาและสถานที่ที่กำหนดไว้

๕. ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และทำการบันทึกข้อมูล โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ จนครบทุกประเด็น

๖. นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวม เพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) โดยวิธีการดังนี้

๑. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

๒. นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

๓. วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประทับบริบท (Context)

๔. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

๓.๖ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานวิธี โดยมีทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากเครื่องมือการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากเครื่องมือการวิจัย โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการวิจัย และการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน

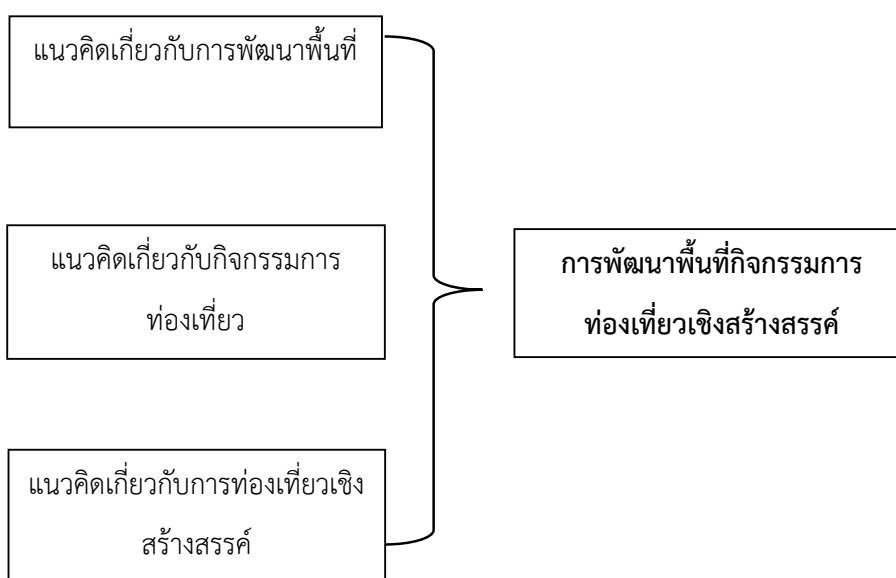
๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาราย

การศึกษาราย ครั้งนี้ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษารายเป็นการวิจัยแบบผสม ทั้งวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative) และ เชิงปฏิบัติการ (Action Research) ด้วยการนำเสนอผลการศึกษาราย โดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้การพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน เพื่อให้เห็นการพัฒนา และการส่งเสริมการมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดบบนโยบายชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรม และเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน โดยผู้วิจัยจะใช้ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาทั้งหมด รวมจำนวนทั้งสิ้น ๘ คน โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย การสรุปองค์ความรู้ และขยายไปยังพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดแพร่สู่ขั้นตอนการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน หนังสือสรุปองค์ความรู้ และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสาร และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๘ สรุปกระบวนการวิจัย

การสรุปบทเรียนโครงการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ภาพที่ ๓.๑ สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่รวบรวมมาจาก การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง และเพื่อเป็นการยืนยันความเห็นที่ตรงกัน โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัย จำนวน ๑๖ คน เป็นการสังเคราะห์วัตถุประสงค์ของงานวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอแนวความคิดการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

๔.๑ ผลการศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๔.๒ ผลการวิเคราะห์พื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๔.๓ แนวความคิดการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๔.๔ องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑. เป็นการศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว ซึ่งเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความพร้อมด้านการจัดการและการรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑.๑ บริบทการท่องเที่ยวของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ด้านพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองแพร่ ประมาณ ๓ กิโลเมตร มีจำนวนเนื้อที่ทั้งหมดจำนวน ๔,๐๗๕ ไร่ หรือประมาณ ๖.๕๒ ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ทางการเกษตร ๑,๖๒๒ ไร่ มีลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีคลองชลประทานเพื่อส่งน้ำเข้าที่นาจำนวน ๒ สาย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย และร้านค้า

๑. แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม มีวัดจำนวน ๔ แห่ง คือ ๑) วัดทุ่งกวาว ๒) วัดโคกนาลัย ๓) วัดนาแหลมเหนือ ๔) วัดพระธาตุเจดีย์ (ร้าง) เป็นวัดเก่าแก่ที่มีพระธาตุที่สวยงามและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

๒. ผลิตภัณฑ์ในชุมชน

“กุบลอน” หมวกสานไม้เย็บใบลาน ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีในการทำที่ละเอียดและปราณีต อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๓ ตำบลทุ่งกวาว

“ไม้แกะสลัก” เป็นการนำไม้ที่เหลือ หรือ รากไม้ มาแกะสลักเป็นรูปทรงสัตว์ต่างๆ ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่มีการสรรค์สร้างอย่างสวยงามและปราณีตบรรจง อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๓ ตำบลทุ่งกวาว

“ข้าวแต่น” เป็นขนมพื้นบ้านของชาวล้านนา ซึ่งทำมาจากข้าวเหนียวที่ผ่านการนึ่งสุกแล้วนำมาคลุกเข้ากับน้ำตาลแล้วนำไปตากแห้ง จากนั้นก็นำไปทอด อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๕ ตำบลทุ่งกวาว

๓. การคมนาคม

การคมนาคมจะใช้ทางบกเป็นหลัก สามารถติดต่อกันได้ทุกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กและถนนลาดยาง

ถนนสายวัดทุ่งกวาว ถึง วัดโคกนาลัย ระยะทาง ๑.๔ กิโลเมตร

ถนนสายวัดโคกนาลัย ถึง วัดนาแหลม ระยะทาง ๐.๗๕ กิโลเมตร

ถนนสายวัดนามแหลม ถึง วัดพระธาตุเจดีย์ ระยะทาง ๑.๔ กิโลเมตร

ถนนสายวัดทุ่งกวาว ถึง วัดพระธาตุเจดีย์ ระยะทาง ๑.๕ กิโลเมตร

ถนนจากวัดทุ่งกวาว ถึง เทศบาลตำบลทุ่งกวาว ระยะทาง ๑.๔ กิโลเมตร

๔. ประเพณีและวัฒนธรรม

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลตำบลทุ่งกวาวจะยึดถือตามประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการบวช (ชาวแพร่นิยมเรียกว่า “ปอย”) ประเพณีการทำศพ ฯลฯ และที่แตกต่างจากประเพณีของชาวไทยในภาคอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด เช่น ประเพณีบูชาเท้าทั้งสี่ ประเพณีเอาขวัญ (เรียกว่าฮ้องขวัญหรือบายสี่ขวัญ) ประเพณีส่งเคราะห์ ประเพณีส่งถ่าน ประเพณีสี่ชะตา ส่วนประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีแห่ครัวทานเข้าวัด ประเพณีทานก้วยสลาก ประเพณีทาน ประเพณีเทศน์มหาชาติ ซึ่งพิธีกรรมก็ไม่แตกต่างจากจังหวัดอื่น

ในภาคเหนือมากนักในส่วนของประเพณีที่เกี่ยวกับเทศกาล มี เทศกาลสงกรานต์ งานเทศกาลลอยกระทง งานเทศกาลแห่งเทียนพรรษา ฯลฯ ศิลปะจะมีรูปแบบของชาวล้านนาไทยทั่วไป เช่น ด้านดนตรี ดนตรีพื้นบ้าน จะประกอบด้วย สะล้อ ซอ ซึง และกองอืด ส่วนศิลปะการฟ้อนรำ มีฟ้อนเล็บ ฟ้อนกลองอืด ฟ้อนเทียน ฯลฯ

ในด้านวัฒนธรรมการกินอยู่ ประชาชนส่วนใหญ่ จะบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก รับประทานอาหารพื้นเมืองเช่นแกงแค ลาบเนื้อ แกงอ่อม แกงฮังเล และน้ำพริกหนุ่มเป็นต้น วัฒนธรรมการแต่งกาย ผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อของชาวแพร์ คือ ผ้าหม้อห้อม

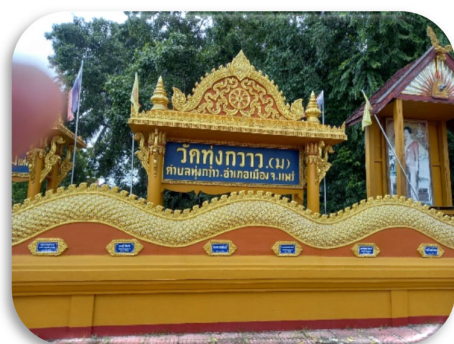
ความพร้อมด้านการจัดการพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ข้อมูลการสัมภาษณ์ประกอบด้วย ๑. ด้านพื้นที่ จุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยว พื้นที่สำหรับทำกิจกรรม ความเป็นวิถีชุมชน ๒. ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว การให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในวิถีชีวิตชุมชน ๓. ด้านการอนุรักษ์ การรักษาคุณค่าสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ๔. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการบริการนักท่องเที่ยว ทั้งเรื่องเส้นทาง ที่พัก รวมถึงกิจกรรมที่สามารถทำร่วมกับนักท่องเที่ยวได้

๔.๑.๒ ทรัพยากรการท่องเที่ยวของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ทรัพยากรการท่องเที่ยวในตำบลทุ่งกวาว มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมนิยมประเพณี ซึ่งมีสถานที่สำคัญที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้

๑. วัดทุ่งกวาว

วัดทุ่งกวาว สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๓๓๐ หลังจากไทยเสียกรุงศรีอยุธยาผ่านไป ๒๐ ปีเดิมชื่อว่า “วัดไต้กงวาว” ประชาชนที่เข้ามาปักหลักอาศัยอยู่ในพื้นที่ทุ่งกวาวและทุ่งป่าดำ ร่วมกันสร้างวัดแห่งแรก วัดอยู่ทางทิศตะวันตกของวัด ที่ดินได้รับถวาย ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งวัดปัจจุบัน ผ่านมาประมาณ ๓๐ ปี พ่อฮ้อยคำมาตย์ แม่เลี้ยงคำป้อ ได้ถวายที่ดินให้กับวัด ครูบาวงศ์ จึงได้ย้ายวัดออกมาสร้างใหม่ได้ประมาณ ๑๐ ปี ครูบาวงศ์ได้ถึงแก่มรณภาพลง แม่เลี้ยงคำป้อ ซึ่งเป็นศรัทธาเกื้อได้ถวายความ

ภาพที่ ๔.๑ : พระอุโบสถวัดทุ่งกวาว

อุปถัมภ์วัดมาโดยตลอด วัดทุ่งกวาวนั้น ตั้งอยู่เลขที่ ๑๐๙ บ้านทุ่งกวาว หมู่ที่ ๑ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๐

วิหารหลังงามซึ่งได้จัดมหรหรรรมเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่เมื่อร้อยกว่าปีมาแล้วนั้นยังสง่างามและโดดเด่นด้วยศิลปะให้เห็นเป็นที่นาฏมิใจพร้อมทั้งมีองค์พระประธานซึ่งออกแบบโดยช่างศิลป์ในยุคนั้นให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและสักการะไปอีกแสนนาน^๑

ภาพที่ ๔.๒ : พระประธานในพระอุโบสถวัดทุ่งกวาว

๒. วัดโคกนาลัย

วัดโคกนาลัย ตั้งอยู่เลขที่ ๑๒๙ บ้านนาแหลมใต้ หมู่ที่ ๒ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ได้รับอนุญาตสร้างวัดเมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๒ มีอาณาเขตติดต่อกับที่ตั้งนี้ ทิศเหนือ ติดกับถนนบ้านนาแหลม - เหมืองหม้อ ทิศใต้ ติดกับสถานีอนามัยตำบลทุ่งกวาว ทิศตะวันออก ติดกับวัดนาแหลมเหนือ

ภาพที่ ๔.๓ : องค์พระเจดีย์ วัดโคกนาลัย

^๑ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒

ทิศตะวันตก ติดกับ สวรรคณิเวศ มีถาวรวัตถุภายในวัด คือ อุโบสถ ๑ หลัง สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๐ ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๙

บ้านนาแหลม มีประวัติมายาวนาน เท่าที่ผู้รู้ได้เล่าสืบต่อกันมาว่า เดิมบ้านนาแหลมเป็น หมู่บ้านที่มีนาจำนวนมาก และนาที่ชาวบ้านทำกินจะมีลักษณะเป็นรูปแหลม มีบ้านเรือนอยู่ไม่มากนัก สภาพหมู่บ้านมี ต้นไม้ใหญ่ปกคลุมทั่วไป ถนนหนทางยังเป็นหลุมเป็นบ่อ การสัญจรไปมาลำบาก อาชีพทั่วไปของผู้คนก็เป็นการรับจ้างและเดินทางไปค้าขายยังบ้านอื่นเมืองอื่น และยังไม่มีการใช้ไฟฟ้าใช้

ต่อมาชาวบ้านต่างก็มีการพัฒนาและรับเอาความเจริญต่างๆ เข้ามาปรับปรุงขยายขยาย มีการส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อในเมือง มีการติดต่อขอไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน สภาพบ้านเรือนจากเดิมเป็นไม้ ฟาก ก็พัฒนาเป็นบ้านไม้สัก เป็นบ้านกึ่งตึกกึ่งไม้ มีการตกแต่ง อาคารบ้านเรือนให้น่าอยู่น่าอาศัย ต่อมาบ้านนาแหลมก็มีความเจริญ โดยได้แยกหมู่บ้านจากหมู่ที่ ๒ ด้วยเหตุผลที่มีความ จำเป็น เพราะว่ามีจำนวนประชากรเป็นจำนวนมาก การดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านอาจจะไม่ทั่วถึง ดังนั้นจึงทำการแยกหมู่บ้านหมู่ที่ ๒ อีก ๑ หมู่บ้านคือ หมู่ที่ ๖ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๒ ชาวบ้านนาแหลมมีความรัก ความสามัคคี รักชาติวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามสืบต่อกันมา

ปัจจุบันชาวบ้านมีกองทุนหมู่บ้านหมู่ที่ ๒ มีคลินิกกองทุน และมีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านจึงอุ่นใจและสบายใจ เมื่อมีกองทุนหมู่บ้านมาแก้ปัญหาและในอนาคตทุกอย่าง ในหมู่บ้านนาแหลม หมู่ที่ ๒ จะเจริญเทียบเท่ากับหมู่บ้านอื่น มีศักดิ์ศรีและความภูมิใจตลอดกาล ดัง คำขวัญหมู่บ้านนาแหลม หมู่ที่ ๒ ที่ว่า “ยอดเยี่ยมจักสาน ชำนาญเย็บผ้า ทำนាប់ันอิฐ เศรษฐกิจ พอเพียง เลี้ยงชีพเกษตรวิ วิถีชีวิตเรา”^๒

๓. วัดนาแหลมเหนือ

วัดนาแหลมเหนือ อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๓ กิโลเมตร แต่เดิมสภาพพื้นที่บ้านนาแหลมเป็นพื้นที่ทำนา เมื่อถึงฤดูทำนาต้องมีการพักแรมกันนานหลายเดือน คำว่านาแหลมสันนิฐานว่า หมู่บ้านตั้งอยู่เรียงรายแบบชายธงแหลมลงมา ในอดีตบ้านนาแหลมเคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อนดังปรากฏซากปรักหักพังของวัดวาอารามของหมู่บ้านทั้งสี่ทิศ แต่ช่วงที่เกิดความไม่สงบของภัยสงครามจึงทำให้ ชาวบ้านอพยพไปอยู่ที่อื่นระยะหนึ่ง วัดนาแหลมเหนือ เกิดจากการนำของพ่อหนานปัญญา เดชธรรม ได้พาชาวบ้านมาจับจองพื้นที่สาธารณประโยชน์ ทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้านเดิม แล้วสร้างวัดขึ้นมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ โดยมีพ่อเจ้าหน้อยคำมูล และคณะศรัทธาจากในเมืองช่วยบริจาคทรัพย์ในการสร้าง เดิมมีชื่อว่า “วัดดอนแกแรงพัก” เพราะสมัยนั้นมีนิกแรงจำนวนมากพักอาศัยอยู่ที่ต้นดอกแก

^๒ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓

(ต้นขงโค) แถบบริเวณนั้น และชาวบ้านได้นิมนต์ท่านครูบาอนุมาประดิษฐานในวิหาร องค์ใหญ่มีขนาดหน้าตักประมาณ ๔๐ นิ้ว องค์เล็กมีขนาดหน้าตักประมาณ ๒๕ นิ้ว

ภาพที่ ๔.๔ : อุโบสถหลังใหม่ วัดนาแหลมเหนือ

ภายหลังพระพุทธรูปองค์ใหญ่สูญหาย ในปัจจุบันเหลือแต่องค์เล็กเท่านั้น พ.ศ. ๒๔๘๔ หลวงปู่ครูบาเต็ม อินทจกโก พร้อมด้วยชาวบ้านจึงได้ร่วมใจกันรื้อถอนวิหารหลังเก่าเพื่อสร้างใหม่ ฉาบด้วยปูน พ.ศ. ๒๔๘๗ ให้สล่าฝิ้ว ชาวบ้านกวาว ปั้นพระพุทธรูปปูนเป็นพระประธานในวิหารและเปลี่ยนชื่อวัดให้สอดคล้องกับชื่อหมู่บ้านเป็น วัดนาแหลมเหนือ จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๑๙ พระอธิการบุญแสง ปญญาสารโ และคณะศรัทธาได้สร้างวิหารหลังใหม่แทนหลังเก่า และสร้างเสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ จึงได้มีงานฉลองพร้อมกันกับศาลาการเปรียญหลังใหม่^๓

๔. วัดโสภณาลัย หรือ วัดพระธาตุเจดีย์ (ร้าง) เป็นวัดเก่าแก่ที่มีพระธาตุที่สวยงาม และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

วัดโสภณาลัย หรือ วัดพระธาตุเจดีย์ (ร้าง) ตั้งอยู่ที่บ้านนาแหลม หมู่ที่ ๖ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ภายในวัดมีโบราณสถานสำคัญ คือ อุโบสถที่สร้างหันหน้าไปทางทิศตะวันออกและเจดีย์ทรงปราสาทยอดอยู่ด้านหลังอุโบสถ

^๓ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔

เจดีย์ทรงปราสาทยอด ประกอบด้วยชุดฐานเชิงสี่เหลี่ยมรองรับเรือนธาตุในผังสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันสามชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มจรณะด้านละหนึ่งซุ้ม เสาซุ้มจรณะและมุมเรือนธาตุประดับด้วยลายกาบบน-ล่างและประจำยามอกบัวคว่ำบัวหงายของเสาซุ้มจรณะทำเป็นปากแฉกแบบศิลปะล้านช้าง เหมือนกับพระธาตุเนิ้ง วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ เหนือเรือนธาตุที่รูปแบบเดิมน่าจะมีต้นแบบมาจากเจดีย์กุฎวัดจามเทวี จังหวัดลำพูน แต่ส่วนยอดเจดีย์องค์น่าจะมีการบูรณะในภายหลังเป็นทรงระฆังและปล้องไฉนในผังสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน ส่วนบนสุดเป็นทรงกลมลดหลั่นกันคล้ายปล้องไฉน

ภาพที่ ๔.๕ : อุโบสถ และองค์พระเจดีย์ วัดพระธาตุเจดีย์ (ร้าง)

อุโบสถ เป็นอุโบสถขนาดเล็กก่อด้วยอิฐ เครื่องบนเป็นไม้ หลังคาเดิมมุงด้วยกระเบื้อง ดินเผา อุโบสถไม่มีเสาคู่กลาง แต่ใช้เทคนิคการถ่ายน้ำหนักหลังคาลงผนังที่ค่อนข้างหนา อุโบสถเดิมเป็นอุโบสถที่เรียกกันว่า "มหาอุด" คือเป็นอุโบสถที่มีผนังทึบตันรอบด้าน ไม่มีช่องหน้าต่าง มีช่องประตูทางเข้าด้านหน้าเพียงช่องเดียว ต่อมาจึงมีการเจาะช่องหน้าต่างขนาดเล็กที่ผนังด้านข้าง ด้านละหนึ่งช่อง

จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์และผลงานการขุดค้น-ขุดตรวจโดยกรมศิลปากรเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๔ พบโบราณวัตถุชิ้นสำคัญ คือเศษภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้องสมัยราชวงศ์หมิง และชิ้นส่วนสันกระเบื้องดินเผาungหลังคามีจารึกด้วยอักษรไทยนิตยเทศและตัวเลขโหรา ความว่า "ศักราช ๑๑๖๓ ตั้ว" หรือ พ.ศ. ๒๓๔๔ ซึ่งสันนิษฐานว่าวัดโสภณาลัย หรือ วัดพระธาตุเจดีย์ (ร้าง) สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ศิลปะล้านช้างเริ่มเข้ามาในล้านนาในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จากนั้นมีการบูรณะทั้งเจดีย์และอุโบสถอีกครั้งหนึ่งในพุทธศตวรรษที่ ๒๔^๕

๕. กุบลอน

“กุบลอน” หมวกสานไผ่เย็บใบลาน ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีในการทำที่ละเอียดและปราณีต อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๓ ตำบลทุ่งกวาว เป็นจุดที่เหมาะสมสำหรับจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ให้กับนักท่องเที่ยว และสามารถรองรับนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจศึกษาขั้นตอนการสานกุบลอน จำนวนมากได้ ซึ่งจะมีผู้เชี่ยวชาญในการสานกุบลอนคอยสอนให้คำแนะนำทั้งประวัติความเป็นมาและส่วนประกอบหรือวัสดุที่ใช้ในการสอนกุบลอน รวมทั้งขั้นตอนการสาน ได้อย่างใกล้ชิด เพราะมีกลุ่มผู้สานกุบลอนหลายคนคอยให้บริการ^๕

ภาพที่ ๕.๖ : การสานกุบลอนในตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

^๕ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕

^๕ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗

๖. บ้านไม้แกะสลัก

“ไม้แกะสลัก” เป็นการนำไม้ที่เหลือ หรือ รากไม้ มาแกะสลักเป็นรูปทรงสัตว์ต่างๆ ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่มีการสรรค์สร้างอย่างสวยงามและปราณีตบรรจง อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๓ ตำบลทุ่งกวาว ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับวัดนาแหลมเหนือ เป็นจุดนำเที่ยวชมและเลือกซื้อชิ้นงานการแกะสลักจากไม้ และมีการสาธิต ขั้นตอนการแกะสลักไม้ ตั้งแต่การเลือกวัสดุหรือไม้สำหรับขึ้นรูปชิ้นงาน และนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจ ที่จะมีส่วนร่วมในการทำชิ้นงานของตัวเอง ก็จะมีผู้เชี่ยวชาญคอยให้คำแนะนำต่างๆ โดยใช้รูปร่างวัสดุที่ง่ายต่อการทำชิ้นงาน และไม่ซับซ้อนเกินไป^๖

ภาพที่ ๔.๗ : บ้านไม้แกะสลัก ในตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๔.๑.๓ กิจกรรมการท่องเที่ยว

๑. ด้านพื้นที่ จุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยว พื้นที่สำหรับทำกิจกรรม ความเป็นวิถีชุมชน จุดเด่นของสถานที่ ท่องเที่ยวในชุมชน คือความเป็นวิถีชุมชน และความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี งานสร้างสรรค์ต่างๆ ที่เป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้และสร้างการเรียนรู้ให้แก่นักท่องเที่ยวได้ เป็นจุดนำเสนอเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเพื่อพินิจดูนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษา เที่ยวชม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่

^๖ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖

วัฒนธรรม^๗ มีความน่าสนใจในเรื่องของอาชีพในชุมชน เช่น การแกะสลักไม้ การสาน กุบลอน การทำข้าวแต๋น รวมถึง การทำน้ำพริกปลา ซึ่งเป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการกระจายความรู้ให้กับประชาชนในพื้นที่เพื่อบริหารจัดการอาชีพของตัวเองหรือผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม มีการอบรมให้ความรู้แก่กลุ่มอาชีพ เพื่อการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ รูปแบบใหม่ ๆ^๘ วัดพระธาตุเจดีย์มีความเก่าแก่ สวยงาม รมรื่น และยังมีประเพณีประจำปีสามารถใช้เป็นจุดขายได้ พื้นที่สำหรับทำกิจกรรมการท่องเที่ยว มีอยู่หลายแห่ง แต่ที่น่าสนใจและเป็นจุดเด่นคือ การสานกุบลอน และการแกะสลักไม้ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมโดยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองแล้วผลิตชิ้นงานด้วยความคิดสร้างสรรค์ของตนเองวัดวาอารามมีความเก่าแก่และมีพุทธศิลป์ที่สวยงามสามารถโชว์ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงคุณค่าและวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้ น่าจะเพิ่มพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวหรือสถานที่ที่เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้^๙

มีการรักษา การพัฒนาด้านทรัพยากรให้มีความสมบูรณ์และยั่งยืน ช่วยประกอบและเป็นแนวทางไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมูลค่าและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีศักยภาพ การออกแบบหรือการสร้างบรรยากาศในพื้นที่ให้น่าเที่ยวและเหมาะสมสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยและความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น^{๑๐} การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาเข้าสู่ตลาด กิจกรรมการพัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี และหลากหลายรูปแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามบริบทของพื้นที่ในชุมชน พัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ ลงมือปฏิบัติจริงถ่ายทอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม การเสริมสร้างคุณค่าให้ผลิตภัณฑ์ที่มีจำหน่ายในจุดพักหรือจุดที่นักท่องเที่ยวสามารถร่วมกิจกรรมได้ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้ทันสมัย การปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ของชุมชนภายใต้ฐานภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ ด้านรูปแบบ ด้านกิจกรรม ด้านสถานที่ ด้านภูมิปัญญา เพื่อการเพิ่มความภูมิใจในการทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่ของนักท่องเที่ยว^{๑๑}

^๗ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑

^๘ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕

^๙ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖

^{๑๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘

^{๑๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔

๒. ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว

กิจกรรมท่องเที่ยวที่ควรให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของคนในชุมชน และประชาชนในพื้นที่ควรให้ความรู้มือในการบริการและการต้อนรับอย่างเต็มที่ สมาชิกในชุมชน ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้ใช้ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ และทรัพยากรที่ได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและ การดำรงชีพเพื่อตอบสนองประโยชน์แก่ชุมชน ที่มาจาก ในเรื่องของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๑๒} สมาชิกในชุมชน ได้ใช้ภูมิปัญญา ความคิด ความสามารถ และทรัพยากรที่มีในชุมชนท้องถิ่นมาใช้ อีกทั้งในเรื่องประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาเป็นเวลานาน เพื่อการใช้ให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ รูปแบบใหม่ รวมถึงความสามารถที่ได้สั่งสมสืบทอดต่อ ๆ กันมา ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและ การดำรงชีพเพื่อตอบสนองประโยชน์แก่ชุมชน ที่มาจาก ในเรื่องของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ความคิด + ความเชื่อ+ความสามารถ เพื่อให้สมาชิกในชุมชน ได้ใช้ภูมิปัญญา ความคิด ความสามารถ และทรัพยากรที่มีในชุมชนท้องถิ่นมาใช้^{๑๓} เพื่อตอบสนองกับประโยชน์แก่กับชุมชนได้อย่างแท้จริงมาจากการคิดค้นเอง ลวดลาย เช่น กุบลอน แกะสลักไม้ ที่สืบทอดมายาวนาน จากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย รวมถึงการสานตะกร้า/กระเป่า และ ที่มาจาก เส้นพลาสติก ที่ได้ใช้ลวดลายสมัยใหม่เข้ามาผสมผสาน สีสนที่ดูแล้วสะดุดตาน่าชม^{๑๔}

นำของที่เหลือใช้มาสร้างสรรค์งานที่น่าสนใจให้นักท่องเที่ยวได้เห็น ว่าของเหลือใช้หรือ ทรัพยากรในท้องถิ่นสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ชุมชนได้ เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ รวมถึงความสามารถที่ได้สั่งสมสืบทอดต่อ ๆ กันมา เพื่อตอบสนองกับประโยชน์กับชุมชนได้อย่างแท้ และของฝาก เช่น ข้าวแตน เป็นขนมพื้นบ้านมีรสชาติที่ได้ชิมลิ้มลองแล้วเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่^{๑๕} เป็นการถ่ายทอดความรู้ วิธีการ ขั้นตอน รวมถึงร่วมสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว ที่ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่นการ ศึกษาหัตถ์ทำ กุบลอน แม้แต่ งาน แกะสลักไม้ แบบต่างๆ เพื่อเป็นการต่อยอดภูมิปัญญาชาวบ้าน จากเดิมที่ทำอยู่แล้วเพื่อให้เกิดกับความทันสมัย และมีความน่าซื้อมากขึ้น โดยจัดให้เป็นลักษณะแบบสมัยใหม่ Modern ประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาเป็นเวลานาน เพื่อการใช้ให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ รูปแบบใหม่^{๑๖}

^{๑๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒

^{๑๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓

^{๑๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑

^{๑๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗

^{๑๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕

การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่เป็นการนำเสนอความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนรวมถึงวิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชาวบ้านในการสร้างสรรค์ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่า มีราคา สามารถนำมาเป็นอาชีพได้^{๑๗} นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชั้นตอน และวิธีทำ เช่น การสานกบถลอน การแกะสลักไม้ การทำข้าวแต่น และร่วมแสดงความคิดเห็นหรือแนวคิดใหม่ๆ ของนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นการปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้น และยังช่วยสร้างความเป็นกันเองของชุมชนกับนักท่องเที่ยว^{๑๘} แสดงความเป็นท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของพื้นที่นั้น ๆ มีเพิ่มขึ้นช่วยเสริมสร้างความสนใจของคนทั่วไปและนักท่องเที่ยว เป็นการนำเสนอทั้งความคิดของชุมชน วิถีชีวิตในชุมชนและประเพณีวัฒนธรรมการที่นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนรวมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การแกะสลักไม้ ก็จะทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจมากยิ่งขึ้น เพราะผลงานหรือชิ้นงานที่นักท่องเที่ยวทำเองกับมือ จะเป็นตัวสร้างเรื่องราวได้มีความทรงจำดีๆ นำไปพูดคุยหรือเล่าต่อกันไป เป็นการโฆษณาให้คนทั่วไปได้รู้จักชุมชน และสร้างความสนใจให้กับคนที่ได้ยินได้ฟัง^{๑๙} สร้างเรื่องเล่าให้กับผลงาน หรือชิ้นงาน จะทำให้น่าสนใจมากขึ้น โดยอาศัยความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นจุดขาย นอกจากกิจกรรมในการลงมือปฏิบัติแล้วยังมีกิจกรรม การไหว้ตบสรวงต่อผู้ประกอบการในการนำไปใช้งาน และสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ประกอบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสมาชิกที่ได้มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกันกับชุมชนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มและนำไปใช้งานได้ ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการจากทุนทรัพยากรในท้องถิ่น^{๒๐}

๓. ด้านการอนุรักษ์ การรักษาคุณค่าสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

การอนุรักษ์ หรือการรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีวิถีชีวิตของตนเองรวมถึงเป็นการส่งต่อให้กับคนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ด้วย ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชนการอบรมให้ความรู้ในการปรับปรุงพัฒนาส่วนของผลิตภัณฑ์ หารูปแบบใหม่ที่มีความน่าสนใจ^{๒๑} สามารถนำทรัพยากรจากผลิตภัณฑ์เดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จากผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มโอกาสใหม่ ๆ ให้กับชุมชนตอบสนองความต้องการด้วยผลิตภัณฑ์ของตนเอง นำมาซึ่งกำไร และตอบสนองกับความต้องการของผู้ซื้อมากขึ้น มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกันกับชุมชนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มและนำไปใช้งานได้ เพิ่มศักยภาพของชุมชนและใช้จุดแข็งของชุมชนทางด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาเพื่อเชื่อมโยงสู่

^{๑๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕

^{๑๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓

^{๑๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔

^{๒๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๘

^{๒๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑

ภาคการผลิตและบริการ^{๒๒} ทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่สนองต่อความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นเพื่อเพิ่มงานและอาชีพให้แก่คนในท้องถิ่นได้ตามเป้าหมาย การเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการจากทุนทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างกลมกลืนและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีต่าง ๆ ในชุมชน สร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว^{๒๓}

๔. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการคิด วางแผน รวมถึงการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว จะทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกดีและอยากกลับมาเที่ยวอีก การแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ที่สามารถนำมาส่งเสริมคนในชุมชนให้มีคุณภาพ เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่มาจาก ความรู้เดิม ผสานกับการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาเสริมเพิ่ม^{๒๔} คนในชุมชนมีความสามัคคีกันในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันความรู้ และสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนที่ยังขาดอาชีพในการจัดกิจกรรมหรือมีงานส่วนรวมที่เป็นผลประโยชน์ส่วนรวมการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาเสริมเพิ่ม ด้านการพัฒนาจากระบบที่ดี มีคุณภาพ จากการรวบรวมในส่วนของภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่สายตา ได้ผลิตภัณฑที่มีคุณภาพส่งขายได้กำไรส่งยังมาให้แก่ชุมชน^{๒๕} ความรู้จากการแสวงหาใหม่ ซึ่งกระจุกกระจายอยู่ที่บุคคลหรือบ้านที่ก มาพัฒนาให้เป็นระบบระเบียบกระบวนการตัดสินใจ โดยผ่านการบริหารจัดการและความร่วมมือแบบบูรณาการของหลาย ๆ ฝ่ายด้วยกัน เพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชน สามารถนำทรัพยากรจากผลิตภัณฑ์เดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จากผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มโอกาสใหม่ ๆ ให้กับชุมชน ที่จะตอบสนองความต้องการด้วยผลิตภัณฑ์ของตนเอง นำมาซึ่งกำไร และตอบสนองกับความต้องการของผู้ซื้อมากขึ้น^{๒๖}

มีส่วนร่วมในการต่อยอดภูมิปัญญาชาวบ้าน จากเดิมที่ทำอยู่แล้วเพื่อให้เกิดกับความทันสมัย และมีความเป็นเอกลักษณ์มากขึ้น โดยจัดให้เป็นลักษณะแบบสมัยใหม่ Modern เช่น การสานกุหลอน ที่ได้ใช้ลวดลายสมัยใหม่เข้ามาผสมผสาน สีสันทันดูแล้วสะดุดตาน่าชม และนำซื้อแบบฉบับสมัยใหม่ในยุคสังคม Modern ^{๒๗} มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยว ที่เข้ามาเที่ยว

^{๒๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒

^{๒๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓

^{๒๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑

^{๒๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖

^{๒๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒

^{๒๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔

และศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน เพื่อสร้างความเป็นกันเองกับชุมชนภายใต้ฐาน ภูมิปัญญาและวิถีชีวิต ของชุมชน ได้แก่ ด้านรูปแบบ ด้านภูมิปัญญา เพื่อการเพิ่มมูลค่าให้กับกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้นๆ มี ส่วนรวมเข้าด้วยกัน และ การที่นำเอาการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาให้กับกลุ่มอาชีพเพิ่มโอกาสใหม่ ๆ ให้กับชุมชน ที่จะตอบสนองความต้องการด้วยผลิตภัณฑ์ของตนเอง นำมาซึ่งกำไร และตอบสนองกับ ความต้องการของผู้ซื้อมากขึ้น อีกทั้ง เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่สายตา ได้ ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพส่งขายได้กำไรส่งยังมาให้แก่ชุมชน^{๒๘}

๔.๒ ผลการวิเคราะห์พื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๑. ชีตความสามารถ

ความสามารถที่จะรับของพื้นที่ในด้านการท่องเที่ยว เป็นความสามารถของพื้นที่ที่จะรับ การพัฒนาเพื่อรองรับกับจำนวนนักท่องเที่ยวและกิจกรรมนำเที่ยวในพื้นที่นั้นๆ อย่างเหมาะสม โดย ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ดังกล่าวน้อยที่สุด^{๒๙} โดยสามารถแยกพิจารณาเป็น ๔ ประเด็นหลักๆ คือ

ศักยภาพเชิงพื้นที่

๑) ความสามารถที่จะรับได้ทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) แหล่งท่องเที่ยวในตำบลทุ่งกวาวมีสภาพทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้เพราะมี ขนาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แน่นอนตายตัว สามารถจัดกิจกรรมให้กับ นักท่องเที่ยวที่มาได้ โดยมีแหล่งให้เรียนรู้ในจุดต่างๆ เช่น บ้านไม้แกะสลัก หรือ การทำกบลอน ที่ สามารถจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และลงมือทำ เกิดเป็นชิ้นงานของตัวเอง และยังสามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้แก่นักท่องเที่ยวได้ ส่วนสถานที่ทางวัฒนธรรม สถานที่ให้ศึกษา ประวัติศาสตร์หรืองานศิลปะเก่าแก่ เช่น วัด หรือ พระธาตุ มีพื้นที่กว้าง ซึ่งสามารถรองรับ นักท่องเที่ยวจำนวนมากได้

๒) ความสามารถที่จะรับได้ในการจัดกิจกรรม ในพื้นที่ชุมชนทุ่งกวาวมีสถานที่และ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ของสถานที่ท่องเที่ยว และมีความปลอดภัย มีประชาชนบ้านให้ความรู้

^{๒๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖

^{๒๙} สรัสวดี อาสาสมัครพิทักษ์, “การวิจัยเพื่อพัฒนาความพร้อมของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศ ในภาคเหนือตอนบน”, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๘.

ในเรื่อง ของการทำกุบลอน และ การแกะสลักไม้ สามารถจัดกิจกรรม ให้กับนักท่องเที่ยวได้ เพื่อให้มีส่วนร่วมในเรียนรู้การแกะสลักไม้ หรือ การสานกุบลอน สถานที่ดังกล่าวสามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนมาก ไม่เกิน ครั้งละ ๒๐-๓๐ คน โดยไม่ทำให้เกิดภาวะแออัด มีห้องน้ำ และ สถานที่นั่งพักให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึง จุดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน และร้านสะดวกซื้อให้บริการ

๓) ความพร้อมของคนในชุมชน ประชาชนในชุมชนทุ่งกวาวมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว มีปราชญ์ชาวบ้าน มีสถานที่ให้จัดกิจกรรม มีผลิตภัณฑ์ที่ทำเองในชุมชน วิถีชีวิตชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ ประชาชนในชุมชนมีวิธีการและขั้นตอนในการดูแลสถานที่ เพราะการที่นักท่องเที่ยวไปรวมตัวอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นจำนวนมากย่อมก่อให้เกิดความกดดันต่อพื้นที่นั้นโดยตรง ซึ่งบางครั้งอาจจะมากเกินกว่าพื้นที่นั้นจะรับได้

๔) สิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ ในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว มีถนนที่เชื่อมต่อสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆในชุมชน สามารถเข้าถึงได้ง่ายเพราะอยู่ใกล้กับตัวเมืองแพร่ มีร้านอาหาร ห้องพัก และจุดบริการต่างๆ เช่น ปั้มน้ำมัน ห้องน้ำ ร้านสะดวกซื้อ ด้วยเพราะอยู่ใกล้ตัวเมือง จึงทำให้มีความสะดวกสบายในการเดินทาง เพราะมีรถประจำทางผ่านอยู่ตลอดเวลา หรือรถรับส่งที่สามารถเหมาลำพาเที่ยวได้ และยังมีสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงที่เป็นจุดเชื่อมต่อกับชุมชนทุ่งกวาว คือชุมชนบ้านทุ่งไธ้ ซึ่งเป็นชุมชนไทยพวน มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองเรื่องภาษาพูด มีประเพณีและวัฒนธรรมเฉพาะที่แตกต่างและโดดเด่น คือ ประเพณีกำฟ้า อาชีพที่นำรายได้และนำชื่อเสียงมาสู่ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ คือ การผลิตผ้าหม้อห้อม

๔.๓ นำเสนอการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

จากการศึกษาและสังเคราะห์การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยมีการสังเคราะห์แนวทางสำหรับพัฒนาพื้นที่ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยการศึกษาและสังเคราะห์ พบว่า การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ต้องมีการพัฒนาพื้นที่และส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการ 3S^{๓๐} ประกอบด้วย

^{๓๐} องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) - อพท, คู่มือกระบวนการพัฒนาและยกระดับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุ๊คพลัส พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๖๕.

๔.๓.๑ เรื่องราว (Storytelling)

การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นฐานชุมชนเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่ และสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่เชื่อมต่อระหว่างความเป็นชุมชนในอดีต ความเป็นไปในปัจจุบัน และความเป็นไปที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การเชื่อมโยงข้อมูลที่เป็นฐานแก่นรากของชุมชนเป็นการเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนซึ่งไม่เหมือนใคร

๑) ความสำคัญและความหมายเพื่อการวางรูปแบบการจัดกิจกรรมให้เกิดความเหมาะสม ซึ่งชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีความเข้าใจในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง ๕-๖ ปีที่ผ่านมามีการรวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้านเพื่อดำเนินการจัดทำเป็นหนังสือประวัติ ประเพณีและความเชื่อของหมู่บ้านทั้ง ๖ หมู่บ้าน^{๓๑} ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญในการเป็นเอกสารชิ้นแรกในการศึกษาประวัติ ความเป็นมา ความสำคัญของพื้นที่ ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านให้เป็นลายลักษณ์อักษร เหมาะสำหรับการศึกษาเรียนรู้สำหรับผู้สนใจทั่วไป อีกทั้งการพัฒนาและยกระดับศูนย์การเรียนรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ถือเป็น การเริ่มกระบวนการสำหรับส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดรายได้จากการทำเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว การค้นคว้า ศึกษาและบันทึกข้อมูลจากช่วงที่ผ่านมาทำให้เป็นฐานข้อมูลในการส่งเสริมและดำเนินการได้เป็นอย่างดี^{๓๒}

๒) การประมวลข้อมูลของชุมชนเป็นการสื่อถึงการสังเคราะห์กระบวนการของชุมชนอย่างมีความหมายจนสร้างเป็นจุดสนใจในชุมชน โดยการศึกษาและรวบรวมประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมและประเพณีของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีการดำเนินการโดยกลุ่มนักวิชาการท้องถิ่นและปราชญ์ท้องถิ่น^{๓๓} และมีการจัดทำร่างเพื่อศึกษาข้อมูลที่ได้นั้นมาเพื่อรวบรวมและเรียบเรียงให้มีความถูกต้องตามหลักภาษา มีการจัดหมวดหมู่ของเนื้อหาให้มีความชัดเจนอย่างเหมาะสม เช่น ข้าวแต่น กุบลอน และการแกะสลักไม้ เป็นต้น ซึ่งมีการจัดกลุ่มกันเพื่อพัฒนาสินค้าให้เกิดความเหมาะสม ถูกต้องตามหลักของการผลิต มีการดำเนินการเฉพาะของกลุ่ม^{๓๔}

^{๓๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑

^{๓๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒

^{๓๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕

^{๓๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓

๓) การพัฒนาลักษณะเฉพาะเรื่องที่สื่อความหมายชุมชน เป็นการเลือกลักษณะเด่นเฉพาะของความเป็นชุมชนให้เกิดน่าสนใจ ผลผลิตทันทีในพื้นที่ เช่น ข้าวแต่น กุบลอน และการแกะสลักไม้ มีอัตลักษณ์เฉพาะของตัวเอง ทางกลุ่มมีการดำเนินการนำเรื่องราวความเป็นมาเกี่ยวกับ ข้าวแต่น กุบลอน และการแกะสลักไม้ ผู้เริ่มต้นการทำในชุมชนตั้งแต่อดีต มาศึกษาหาความเป็นมาเพื่อสังเคราะห์หาจุดเด่นเฉพาะของข้าวแต่น กุบลอน และการแกะสลักไม้ ที่จะผลิตเพื่อให้เกิดความน่าประทับใจของนักท่องเที่ยว^{๓๕}

๔) การวางรูปลักษณะความเป็นเฉพาะชุมชน เป็นการจัดการเรื่องเล่าให้เกิดมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มเป้าหมาย สร้างความน่าสนใจจากลักษณะเฉพาะของชุมชน^{๓๖} เพื่อสร้างสรรค์งานให้เกิดความน่าสนใจ เพื่อสร้างแรงดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยวให้เห็นถึงความสำคัญของการผลิตข้าวแต่น กุบลอน และการแกะสลักไม้ ของกลุ่มว่ามีเอกลักษณ์เด่นเฉพาะ รวมทั้งการออกแบบตราผลิตภัณฑ์เพื่อแสดงให้เห็นชัดถึงความเป็นข้าวแต่น กุบลอน และการแกะสลักไม้ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่^{๓๗}

๕) การจัดกิจกรรมให้ตรงกับนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย เป็นการสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยศูนย์การเรียนรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรข้าวแต่น กุบลอน และการแกะสลักไม้ ส่งเสริมให้กลุ่มเกิดการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และสร้างกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ การจัดรูปแบบกิจกรรมด้านการศึกษาเรื่องราวความเป็นมา การศึกษาเรียนรู้ขั้นตอนการทำข้าวแต่น กุบลอน และการแกะสลักไม้ ของกลุ่ม^{๓๘}

๖) เลือกเป้าประสงค์ของการเล่าเรื่องชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือทำและเป็นการแสดงรู้สึกถึงความมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยก่อนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีการศึกษาการแสดงความแตกต่างกันของกลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นคนรุ่นใหม่ การนำเสนอและการทำขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต้องมีความท้าทาย ลงมือทำมากกว่า แสดงตัวอย่างให้เห็น เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำข้าวแต่น กุบลอน และการแกะสลักไม้ สำหรับคนวัยทำงานหรือกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงองค์กรหรือกลุ่มนักท่องเที่ยวแบบครอบครัว จะเน้นที่แสดงกิจกรรมให้เห็น การมีส่วนร่วมจะน้อยกว่า และกิจกรรมจะไม่ท้าทายมากเกินไป ซึ่งทั้งสองกลุ่ม

^{๓๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๗

^{๓๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕

^{๓๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๔

^{๓๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๑

นักท่องเที่ยวต้องได้รับรู้กระบวนการและการสร้างสรรค์ชิ้นงานได้อย่างถูกต้องรวมทั้งนำไปต่อยอดได้ในระดับหนึ่ง^{๓๙}

๗) กำหนดกระบวนการเล่าและนักเล่าเรื่องของชุมชน เป็นกระบวนการที่สื่อถึงความสามารถในการเชื่อมโยงชุมชนกับนักท่องเที่ยวให้เป็นส่วนเดียวกัน เป็นการกระตุ้นความอยากรู้ของนักท่องเที่ยว มีการกำหนดรูปแบบและกระบวนการเล่าเรื่องและนักจัดกิจกรรม โดยการทำกิจกรรมเน้นกระบวนการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงความเป็นชุมชนทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้เป็นอย่างดี ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกถึงว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การทำกิจกรรมเน้นการสร้างร่วมมือ บางครั้งมีการสร้างแรงกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความอยากรู้ อยากรทดลองลงมือทำด้วยตนเอง^{๔๐}

๘) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเนื้อหา เป็นการตรวจสอบคุณภาพและความน่าเชื่อถือของเรื่องเล่าและผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดคุณภาพของผลิตภัณฑ์และกิจกรรม โดยกำหนดแนวทางสำหรับการตรวจสอบผลิตภัณฑ์และผลสำเร็จจากการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักท่องเที่ยว คือ มีการสอบถามความคิดเห็น ผลสะท้อนความเห็นจากการดำเนินการ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการทำกิจกรรมเพื่อนำมาขยายผลและปรับปรุงพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้มีความเหมาะสมต่อไป^{๔๑}

๙) การประเมินและการเปลี่ยนแปลง เป็นการตรวจสอบเรื่องเล่าชุมชน รวมทั้งนำผลไปปรับปรุงเพื่อพัฒนาให้มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของชุมชน โดยวางแนวทางสำหรับประเมินผลสำเร็จของการพัฒนาพื้นที่และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีการศึกษาผลสำเร็จ ความพึงพอใจเพื่อนำผลมาศึกษาวิเคราะห์สำหรับการปรับปรุงเพื่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่และกิจกรรมให้เกิดความเหมาะสมตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และมีความเป็นเอกลักษณ์เด่นเฉพาะของชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ต่อไป^{๔๒}

กล่าวคือ กระบวนการออกแบบเรื่องราว (Storytelling) มีการศึกษาพื้นฐานเดิมของพื้นที่ด้านความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ ผ่านกระบวนการเล่าเรื่องจากปราชญ์ ศิลปิน หรือผู้ทรงภูมิในท้องถิ่น มีการออกแบบเรื่องราวเพื่อให้เกิดความน่าสนใจในการนำเสนอและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์

^{๓๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๖

^{๔๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๒

^{๔๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๓

^{๔๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ ๕

๔.๓.๒ อรรถรส (Senses)

การศึกษาองค์ประกอบเกี่ยวกับบริบท สิ่งแวดล้อมของพื้นที่สำหรับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดความน่าสนใจ การวางรูปแบบพื้นที่ให้เกิดความน่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว การออกแบบพื้นที่และกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมของพื้นที่ให้เกิดความน่าสนใจ โดยกระบวนการ ดังนี้

๑) การสร้างบรรยากาศ คือ การสร้างสรรค์ออกแบบบริบทสถานที่ให้มีความน่าสนใจ กระตุ้นความคิด จินตนาการ และการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประชาชนชาวบ้านนำพานักท่องเที่ยวเข้าร่วมทำกิจกรรม เช่น การสานกุบอล การแกะสลักไม้เป็นรูปทรงง่ายเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมและสามารถทำชิ้นงานของตนเองออกมาได้ โดยใช้เวลาไม่นานเกินไป รวมทั้ง ขวนแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิด ประสบการณ์ หรือวิธีการอื่นๆ ที่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดให้กับกิจกรรมหรือชิ้นงานให้ดียิ่งขึ้นได้

๒) แผนผังพื้นที่ คือ การจัดวางด้านการใช้งานพื้นที่ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการสื่อสารเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งเจ้าของพื้นที่และผู้เข้าร่วม โดยมีการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนที่เหมาะสมสำหรับการจัดกิจกรรม เช่น พื้นที่สำหรับการเตรียมวัตถุดิบอุปกรณ์ พื้นที่ขึ้นรูปชิ้นงาน พื้นที่สำหรับลงสี พื้นที่สำหรับวางชิ้นงาน ซึ่งมีการจัดวางพื้นที่ไว้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสะดวกต่อการทำกิจกรรมต่อกลุ่มและนักท่องเที่ยวที่สนใจ

กล่าวคือ กระบวนการด้านอรรถรส (Senses) เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ สนทนาโต้ตอบ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อสร้างสรรค์กิจกรรม ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ (สุนทรียภาพ) คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส อย่างครบถ้วน อีกทั้งการจัดวางสถานที่สำหรับกิจกรรมมีความเหมาะสมกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำกิจกรรมระหว่างเจ้าของพื้นที่กับนักท่องเที่ยว

๔.๓.๓ ลีลา (Sophistication)

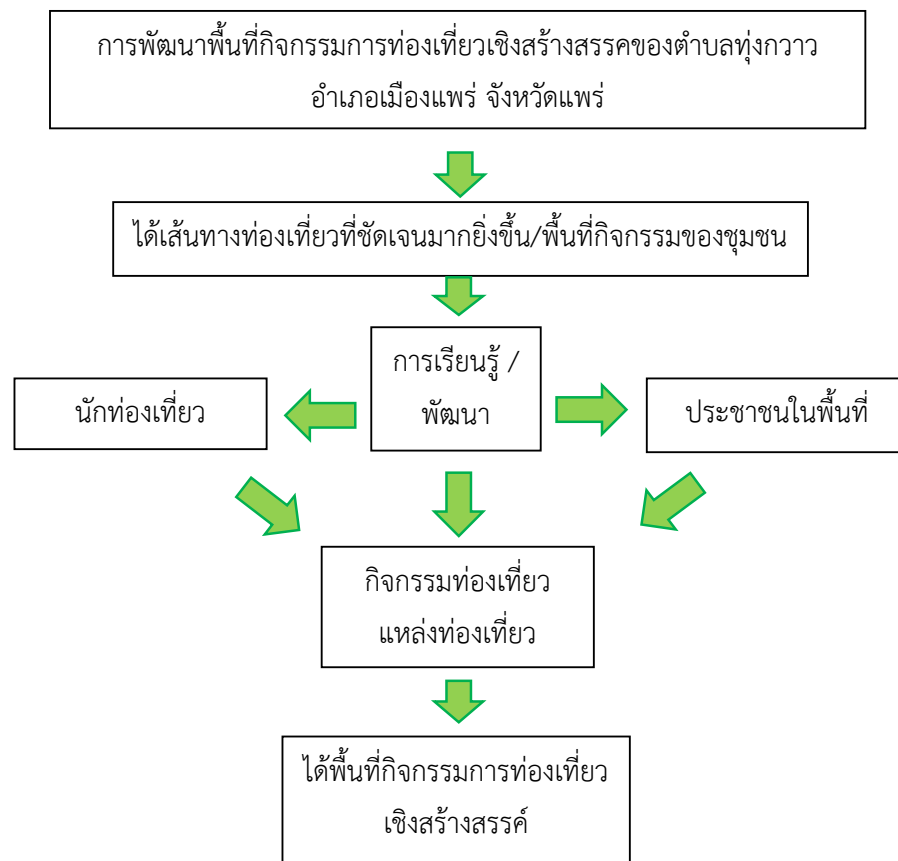
กระบวนการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดความน่าประทับใจ เป็นการนำเอากระบวนการทั้งหมดรวมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างแบรนด์ของพื้นที่ให้เป็นที่ยึดจำสำหรับนักท่องเที่ยว โดยการออกแบบอย่างมีลีลาเหนือชั้นน่าประทับใจ (Sophistication) เป็นการสร้างแรงกระตุ้นให้มีความคิดสร้างสรรค์และเกิดสุนทรียภาพทางด้านพื้นที่และการนำเสนอ การยกระดับศักยภาพในการสร้างผลิตภัณฑ์และกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนต้องเกิดจากแรงบันดาลใจที่มีความสร้างสรรค์ เกิดความประทับใจต่อทั้งเจ้าของพื้นที่และนักท่องเที่ยว โดยกิจกรรมต้องมีความแตกต่างที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่และเป็นประโยชน์ อีกทั้ง

การพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องการปรับปรุงพัฒนา มีลีลา ชั้นเชิงในการสื่อความหมาย รู้จังหวะ รู้วิธีการที่เหมาะสมในการสร้างความแปลกใหม่ รวมทั้งมีความต่อเนื่องอย่างสร้างสรรค์

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” เป็นการพัฒนาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชน ภายใต้ฐาน ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน ความยั่งยืนที่เกิดจากการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพของสมาชิกภายในชุมชน ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

สามารถสรุปได้จากผลการวิจัย ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ : องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

จากแผนภาพทำให้ทราบว่า “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” เป็นการเรียนรู้และพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้มีความน่าสนใจ และนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มีการลงมือทำ ศึกษาและเรียนรู้ ร่วมกับคนในชุมชน ผ่านการแลกเปลี่ยนความคิด ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็น เกิดความสามัคคี คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน มีการกระจายความรู้ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนจาก ข้อมูล รูปแบบ สร้างองค์ความรู้ใหม่ รวมถึง การกระจายความรู้ ร่วมกับ ประโยชน์ในการนำไปใช้ เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง อีกทั้งเพื่อการนำไปใช้ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ได้ใช้ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ที่ได้จาก ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ ในการปรับตัวและการดำรงชีพเพื่อตอบสนองประโยชน์แก่ชุมชน ที่มาจาก เรื่องเล่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ความคิดความเชื่อ สร้างสรรค์เป็นอาชีพที่หลากหลายและมั่นคง สามารถสร้างเป็นพื้นที่กิจกรรม การเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว และเป็นแหล่งรายได้ของชุมชนสืบต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อวิเคราะห์พื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ทั้งนี้ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปปฏิบัติ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และความต้องการจากการประชุมในพื้นที่ การสัมภาษณ์เบื้องต้น จากผู้นำท้องถิ่น อาสาสมัคร และเจ้าหน้าที่ท่องเที่ยวแบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อนำมาสู่การสังเคราะห์ตัวแปรนำไปสู่การออกแบบและสร้างกรอบการวิจัย

๑. พื้นที่สภาพแวดล้อมการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

สภาพแวดล้อมการจัดการท่องเที่ยวของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเนื่องจากชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และชุมชนมีข้อกำหนดในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และมีการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง การจัดการท่องเที่ยวมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยยึดธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมเป็นจุดเด่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความต้องการพัฒนา

สาธารณูปโภค การจัดการขยะ ที่สำคัญที่สุดการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การจัดการความรู้ร่วมกัน เพื่อให้มีความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวมากขึ้น และสร้างความตระหนักในเรื่องจิตสำนึกแห่งการรักชุมชนบ้านเกิดโดยการส่งเสริมเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวให้มากขึ้น

ด้านองค์กรชุมชน องค์กรชุมชนมีความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนมีระบบสังคมที่เป็นมิตร ยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ ที่หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากภายในสู่คนภายนอกเนื่องบริบทและทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนตำบลทุ่งกาว ในด้านอัตลักษณ์ของชุมชน สังคมของชุมชนที่บ่งบอกถึงความเป็นอยู่ของชุมชน วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ ประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ วัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ และคนในชุมชนมีอัธยาศัยไมตรีพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน มีความโดดเด่นในด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ข้าวแต่น กุบลอน และไม้แกะสลัก ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวชื่นชอบ และยังสามารสร้างเป็นพื้นที่กิจกรรมได้

ด้านการจัดการ การจัดการมีความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเนื่องจากชุมชนมีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม และชุมชนมีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ซึ่งมีสิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ที่พัก และกิจกรรมต่างๆ มีความพร้อมสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยว ให้บริการนักท่องเที่ยวทั้งไทยและชาวต่างประเทศ มีกิจกรรมที่โดดเด่นมุ่งเน้นการส่งเสริมการขับเคลื่อนการเติบโตอย่างยั่งยืนของชุมชน

ด้านการเรียนรู้ ชุมชนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ ความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับชุมชน และมีศูนย์บริการให้ข้อมูลความรู้ของชุมชนความสำเร็จในการพัฒนาบ้านห้วยข้าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยความสำคัญ คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจให้ชุมชนเกิดความตระหนักเห็นความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชน ให้มีความรักความภูมิใจหวงแหนแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การสำรวจทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การประชุมปรึกษาหารือ การตั้งศูนย์การเรียนรู้ การจัดทำทัศนศึกษาดูงานเพื่อหาประสบการณ์ เพื่อให้ชุมชน

เกิดการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจในเรื่องแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยว ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

๒. การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

โดยนำผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์มาอบรมให้ความรู้เพื่อมาพัฒนาการให้บริการท่องเที่ยว และให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ในด้านต่างๆ การถ่ายทอดความรู้ ช่วยพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งการมีฐานการเรียนรู้อยู่ในชุมชน สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับบุคคลภายนอกได้ จึงกลายมาเป็นแหล่งต้อนรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบบ้านพักโฮมสเตย์ ทำให้มีการสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน และได้แลกเปลี่ยนความคิดของแต่ละชุมชนที่ได้เข้ามาพักในโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวชุมชน ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสัมผัสวัฒนธรรมวิถีชีวิต และการแสดงดนตรีกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน ร่วมศึกษาเรียนรู้ไปกับชุมชน ในการจัดกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยการลงมือทำด้วยตนเอง มากกว่ายืนดูการทำ ซึ่งจะเป็นการสร้าง ความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวและยังได้แลกเปลี่ยนความคิดอีกด้วย

๒.๑ แนวทางในการอบรมเพื่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว

- ๑) การจัดฝึกอบรม เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์แก่ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและประชาชนในท้องถิ่น โดยเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี
- ๒) จัดและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้การเรียนรู้ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพักผ่อนหย่อนใจ
- ๓) จัดให้มีการประเมินผลระหว่างและหลังของการจัดทากิจกรรมพัฒนาชุมชน
- ๔) จัดศูนย์กลางของข้อมูลและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อการเผยแพร่ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และส่งเสริมกระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- ๕) มีการวางแผนพัฒนาชุมชนให้มีความพร้อมและความเหมาะสมที่จะเข้าสู่การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว
- ๖) พัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจในกระบวนการและโครงสร้างของระบบท่องเที่ยว เพื่อให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องสามารถดำเนินการได้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๕.๒.๑ ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีความพร้อมโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค การมี

ส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำมีภาวะผู้นำสูง และประชาชนมีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ **มณฑาวดี พูลเกิด (๒๕๕๒)** พบว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงระบบเพื่อความยั่งยืนโดยชุมชน ด้านปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วยองค์ประกอบด้านความสามารถของชุมชน ด้านสิ่งจูงใจของชุมชน ด้านศักยภาพของชุมชนและการมีส่วนร่วมในการลงทุน ด้านกระบวนการแปรสภาพ ประกอบด้วยองค์ประกอบ ด้านการจัดองค์การ ด้านการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมการดำเนินกิจกรรม/ปฏิบัติตามแผน และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ด้านผลผลิต ประกอบด้วยองค์ประกอบ ด้านเป้าหมายในการจัดการท่องเที่ยว ด้านการควบคุม ๓ ตัวแปรที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา ด้านการป้อนกลับ ประกอบด้วยองค์ประกอบ ด้านการควบคุม ๖ ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ ระเบียบกติกา ด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยองค์ประกอบ ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์^๑

๕.๒.๒ สังเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับชุมชนตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ พบว่า ทุนเดิมในสังคมคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว การจัดการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน สิ่งแรกที่ต้องมีการประเมินศักยภาพ คือ ทุนเดิมที่มีอยู่ชุมชนหรือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนมีมากพอที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวในชุมชนได้ ชุมชนที่มีความหลากหลายของทรัพยากรท่องเที่ยวสูง ชุมชนนั้นก็จะมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวสูง โอกาสในการดำเนินการท่องเที่ยวก็จะมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้ง่ายกว่า ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะทุนเดิมที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นภูเขา น้ำตก ป่าไม้ วัฒนธรรม การกิน การแต่งกาย การพูด อาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ ในที่นี้จะจำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ **อภิญา ไชยานะ (๒๕๕๙)** พบว่า การจัดการเชิงสร้างสรรค์บนถนนคนเดินท่าแพ พบว่า กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมถนนคนเดินท่าแพและผู้ประกอบการ ยังคงให้ความสำคัญต่อการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมโดยที่ ต้องมีการนำกลยุทธ์ของการนำอัตลักษณ์วิถีชีวิตของชุมชนมาถ่ายทอดดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ ทุกฝ่ายเห็นควรต้องพัฒนาด้านสาธารณูปโภคในพื้นที่กิจกรรม ส่วนด้านการเข้าถึงพื้นที่ ด้านการคมนาคมขนส่งสาธารณะเพื่อให้เข้าถึงพื้นที่กิจกรรม

^๑ มณฑาวดี พูลเกิด, การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อความยั่งยืน, (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต สาขาการศึกษาศาสตร์, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๒).

ถนนคนเดินท่าแพ ได้อย่างสะดวก รวดเร็วปลอดภัย และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิราภรณ์ แก้วมณี^๒ ทำการศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตาม ปรัชญาเศรษฐกิจ ผลการวิจัย พบว่า ๑) ระดับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านหัวเขาจีน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากเรียงลำดับ ดังนี้ ด้าน ๔๔ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดรองลงมาเป็นด้านการเรียนรู้และด้านที่ต่ำ ที่สุดคือ ด้านการจัดการ ๒) ระดับการปฏิบัติที่ดีในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านหัวเขาจีนพบว่าทุกด้านอยู่ ระดับมากด้านที่มีระดับการปฏิบัติที่ดีสูงคือ ด้านการท่องเที่ยวตั้งอยู่บนพื้นฐานเดิมของชุมชนไทยทรงดำรองลงมาเป็นด้านการท่องเที่ยวตั้งอยู่บน ภูมิสังคม และด้านที่ต่ำที่สุด คือ ด้านการท่องเที่ยวดีหลักความคุ้มค่ามากกว่าคุ้มทุน ๓) แนวทางใน การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านหัวเขาจีน พบว่า ๑) ชุมชนบ้านหัวเขาจีนมีทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเอกลักษณ์ไทยทรงดำแล้วนั้น หากได้ความร่วมมือทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาช่วยจัดการวางแผนดำเนินงานร่วมกับผู้นำชุมชน จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นก้าวหน้าได้มาก ๒) ชุมชนมีการรวมกลุ่มอาชีพกันด้วยความสมัคร ใจและมีหลากหลายกลุ่มอาชีพ ได้รับรางวัลมากมายหากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนงบประมาณใน การรวมกลุ่มอาชีพของชุมชน จะเป็นการพัฒนาฝีมือแรงงานพัฒนาสินค้าให้ส่งออกได้จำนวนมาก ๓). หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือทำป้ายบอกทางการประชาสัมพันธ์ให้รู้จักแก่บุคคลภายนอกมาก ยิ่งขึ้น

๕.๒.๓ การถ่ายทอดความรู้เพื่อการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของ ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยการจัดฝึกอบรมและสัมมนา เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และ

ประสบการณ์แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและประชาชนในท้องถิ่น โดยเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี จัดและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้การเรียนรู้ทางธรรมชาติและ วัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพักผ่อนหย่อนใจ มีการประเมินผลระหว่างและหลังของการจัดทำกิจกรรม การพัฒนาบุคลากร จัดศูนย์กลางของข้อมูลและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อการ เผยแพร่ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยนและส่งเสริมกระบวนการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง มีการวางแผน พัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมและความเหมาะสมที่จะเข้าสู่การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว และ พัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจในกระบวนการและโครงสร้างของระบบท่องเที่ยว เพื่อให้มีความเข้าใจ ที่ถูกต้องสามารถดำเนินการได้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องงานวิจัยของ ทิพย์สุดา พุฒ

^๒ จิราภรณ์ แก้วมณี, การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชน บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรีพิมพ์ลักษณ์, สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗)

จร (๒๕๕๖) พบว่า ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มผู้นำในชุมชนเป็นทีมบริหารงานชมรม มีผู้จัดการชมรมทำหน้าที่ดูแลกิจกรรมท่องเที่ยว สมาชิกชมรมร่วมดูแลรักษา ทรัพยากรท่องเที่ยว ชมรมขาดคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยว หน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการขยายตัวการพัฒนาเกาะช้างส่งผลกระทบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน นักวิจัยร่วมกับชมรมกำหนดแนวทางการดำเนินงานพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้ดำเนินงานพัฒนาร่วมกัน เช่น กิจกรรมพัฒนาการบริหารจัดการชมรม การทดลองจัดการที่พักในชุมชน และการกระตุ้นจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่คนในชุมชน และมีการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย หลักการ เป้าหมายกระบวนการจัดการกระบวนการพัฒนา การประเมินผล ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยภายในชุมชน และปัจจัยภายนอกชุมชนสนับสนุน เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน ทั้งด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังสอดคล้องงานวิจัยของ **สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ** ยังได้ศึกษาพบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จะต้องนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่นำไปสู่การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่ความสมดุลในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมสำหรับปัจจัยที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประสบผลสำเร็จ และจะเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนก็คือชุมชนต้องมีความตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติของตนเอง และขณะเดียวกันก็มีความพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะสร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน และก่อให้เกิดความจดจำประทับใจอย่างลึกซึ้งถึง “จิตวิญญาณ” ของพื้นที่ของการท่องเที่ยว^๓

๕.๒.๔ การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ แหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ โบราณสถาน ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือกิจกรรมต่างๆ อาจเสื่อมสภาพหรือสูญเสียไปได้ ดังนั้นการวางแผนดำเนินการออกแบบสิ่งก่อสร้างต่างๆ จะต้องคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ในระยะยาว สร้างเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวให้ชัดเจน ไม่ทำลายสถานที่ท่องเที่ยว มีจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอย่างคุ้มค่าให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ใช้เท่าที่จำเป็น และลดการบริโภคอย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพราะการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของการพัฒนา ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้สอดคล้องกับ

^๓ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. (๒๕๕๕). ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน.

งานวิจัยของ **สาธิตา รุ่งพิพัฒน์พงศ์** (๒๕๕๗) ได้ศึกษาองค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า องค์ประกอบของความยั่งยืนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ นักท่องเที่ยวหัวใจสร้างสรรค์ เจ้าของบ้านเข้มแข็งและสร้างสรรค์ กิจกรรมและปฏิสัมพันธ์แท้จริงไม่จัดสร้าง กระบวนการควบคุมภายในเข้มแข็งและครอบคลุม และประโยชน์เข้าถึงอย่างเท่าเทียม การสร้างความรู้ความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การกำหนดกระบวนการควบคุมภายในเพื่อสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงประโยชน์ของชุมชน รวมถึงการพัฒนากิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไปสู่ระดับการพัฒนาบริการใหม่เชิงความสัมพันธ์กับชุมชนและสอดคล้องกับงานวิจัยของ **Slocum** (๒๐๑๐) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา Tanzania ผลการวิจัยพบว่า การเพิ่มขึ้นของการท่องเที่ยวทำให้ช่วยลดปัญหาความยากจน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นยังไม่ได้โอกาสในการเข้ามาสู่ตลาดการท่องเที่ยวที่จะเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นข้อจำกัดทางด้านกายภาพ การเงิน และคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นศูนย์กลางในการท่องเที่ยวยังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ความแตกต่างของสังคมและธรรมชาติพบได้น้อยเพราะชาวทานซาเนียเชื่อว่า การตัดสินใจของชุมชนในการพยายามมีส่วนร่วมและอนุรักษ์จะช่วยให้ประเทศมีการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และยังสอดคล้องงานวิจัยของ **พิมพ์ภัส พงศกรรังศิลป์** ทำการศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัดพังงา ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไครดำเนินงานในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนที่ ให้บริการนำเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาว ต่างประเทศ โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่โดดเด่น ได้แก่ สปาโคลนร้อนและทรายร้อน การชมปุมด แดง การเก็บหอยตลับ การพายเรือคายัค ทั้งนี้ กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชน บ้านโคกไครได้เข้าร่วมเป็น เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดพังงา มุ่งเน้นการส่งเสริมและขับเคลื่อนการเติบโต อย่างยั่งยืน ของชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไครมีศักยภาพ ทางการจัดการใน ๔ ด้าน ได้แก่ ศักยภาพทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพทางการ บริการและให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว ศักยภาพทางการบริหารจัดการ การท่องเที่ยว และศักยภาพทางการมีส่วนร่วมของชุมชน^๔

^๔ พิมพ์ภัส พงศกรรังศิลป์, การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา หมู่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่, (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ : นครศรีธรรมราช, ๒๕๕๘)

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอเพื่อการจัดการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีดังนี้

๑. รูปแบบการท่องเที่ยว

- ๑) วิถีชีวิตของคนในชุมชน มีประเพณีแบบพื้นเมืองเหนือ
- ๒) ดำเนินกิจกรรมตามประเพณี
- ๓) บุชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- ๔) เชิงอนุรักษ์
- ๕) พัฒนาภูมิทัศน์

๒. สถานที่ท่องเที่ยว

- ๑) ศูนย์รวมอยู่ที่วัดนาแหลม
- ๒) พระธาตุเจดีย์
- ๓) วัดทุ่งกวาว
- ๔) บ้านการจักรสาน ทำกุบลอน เครื่องใช้ในครัวเรือน
- ๕) บ้านอิฐมอญ
- ๖) ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์
- ๗) บ้านไม้แกะสลัก

๓. กิจกรรมการท่องเที่ยว

- ๑) เน้นกิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การทำน้ำพริก แกะสลักไม้ การจักสาน
- ๒) การแต่งกายพื้นเมือง (ใส่เสื้อหม้อฮ่อม)
- ๓) ปล่อยปลา
- ๔) ไหว้พระ

๔. รูปแบบที่พัก

- ๑) โฮมสเตย์
- ๒) รีสอร์ท

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

๑. ควรจัดทำป้ายชี้ทาง ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกระยะทาง ที่ยังขาดความสมบูรณ์
๒. ข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวยังต้องพัฒนา รวมทั้งช่องทางการจัดทำความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเฉพาะทรัพยากรด้านธรรมชาติและระบบนิเวศ

๓. รัฐบาลควรให้การสนับสนุนทั้งเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน งบประมาณ การให้การศึกษา และพัฒนาบุคลากร
๔. ประชาชนควรมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรทำการวิจัยเชิงนโยบาย โดยนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปพัฒนานวัตกรรมการจัดการธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนหาแนวทางเพิ่มคุณภาพการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับผลการวิจัยและประเมินผล
๒. ควรศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวของสถานที่ใกล้เคียงกัน เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับว่าพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยมีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร และควรศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ในจังหวัด เพื่อจะได้รับทราบพฤติกรรมของผู้บริโภคว่าชอบสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใด และควรที่จะผลักดันและเพิ่มการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแหล่งใหม่ในรูปแบบต่างๆ เพื่อความทันสมัยแต่ยังคงความเป็นธรรมชาติเอาไว้
๓. ควรมีการส่งเสริมและรักษาตลาดการท่องเที่ยว และสนับสนุนตลาดท่องเที่ยวใหม่โดยการใช้สื่อเพื่อที่จะให้เข้าถึงกลุ่มของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้มากที่สุด ได้แก่ อินเทอร์เน็ต ทีวี นิตยสาร วารสารการท่องเที่ยว ฯลฯ และควรมีการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น กลุ่มนักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวทางเลือกใหม่อยู่เสมอ จะสามารถเมจจำนวนนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือตำรา :

กรมวิชาการ. **ความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **วิถีไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีทรรศน์, ๒๕๔๐.

ฐิรชญา มณีเนตร. **ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๒.

นิตา ชัชกุล. **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : เพรส แอนด์ ดีไซน์, ๒๕๔๘.

ปรีชา แดงโรจน์. **อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ ๒๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ไฟว์ แอนด์ โฟร์ พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๔.

รัชพร จันทร์สว่าง. **ความหมายของนักท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

เศกสรรค์ ยงวนิชย์. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.

สมบัติ กุสุมาวลี. **“เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์”** ตอนที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : ส.เจริญการพิมพ์, ๒๕๕๔.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์, ๒๕๔๑.

(๒) งานวิจัย :

อรนุช ศิลป์ มณีพันธ์. **ลักษณะชายฝั่งทะเลที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวบริเวณชายฝั่ง ทะเลประเทศไทย**. **วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.** (ภูมิศาสตร์). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗.

ภัทรพงศ์ อินทรกำเนต. **ระบบนวัตกรรมรายสาขาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์** : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๓.

จิราภรณ์ แก้วมณี. การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชน บ้าน หัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรีพิมพ์ลักษณ์. สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗.

พิมพ์ลักษณ์ พงศกรรังศิลป์. การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา หมู่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่. มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ : นครศรีธรรมราช, ๒๕๕๘.

อัจฉรา ศรีลาชัย. แนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน. หลักสูตรศิลปศาสตร มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๑.

ธีรกานต์ โพธิ์แก้ว. การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านบางโรง ตำบลป่าคลอก อำเภอดง จังหวัดภูเก็ต. กรุงเทพมหานคร : ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๖๐.

คำเกิง โถทอง และคณะ. เส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทยกำแพงเพชร. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐.

ลภัสรดา สหัสสพาศน์ นรินทร์ สังข์รักษา. รูปแบบและกลยุทธ์การจัดการพื้นที่สร้างสรรค์จังหวัดเพชรบุรี ตามบริบทสังคมประเทศไทย 4.0. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University ปีที่ 11 ฉบับที่ 2, (เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม), ๒๕๖๑.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ความหมายของการท่องเที่ยว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://tourismatbuu.wordpress.com> [๒๕ มีนาคม ๒๕๖๕].

ประวัติเทศบาลตำบลทุ่งกวาว. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.toongkwao.go.th/home> [๒๕ มีนาคม ๒๕๖๕].

๒. ภาษาอังกฤษ

Secondary Sources

(I) Books:

Daridson, R.. **Tourism**. 2nd ed. Singapore: Longman, 1993.

Gee, Chuck Y., Dexter J. L. Choy and James C. Makens. **The travel industry**. Westport Connecticut: AVI Publishing, 1984.

Holloway C.. **The Business of tourism**. Plymouth: Macdonald and Evens Ltd., 1990.

Matarrita-Cascante, D., Brennan, M. A., & Luloff, A. E., **Community agency and sustainable tourism development: The case of La Fortuna**. Costa Rica, 2010.

Mill, C., **Tourism the international business**. New jersey: prentice Hall, 1990.

Ohrisdka-Olson, R., & Ivanov, S.. **Creative Tourism Business model** and its application in Bulgaria, 2010.

Pond, Kathleen Lingle. **The professional guide: dynamic of tour guiding**, New York: van Nosts and Rinheld, 1993.

Richards, G., & Raymond, C., **Creative Tourism**. ATLAS News, 2000.

Richards, G., Creativity and Tourism: The State of the Art. **Annals of Tourism Research**, Vol. 38, No. 4, 2011.

Stevens, Laurence. **Guide to Starting and Operating a Successful Travel Avenue**. New York: Van NostsandRrinheld, 1990.

UNCTAD : Creative Economy Report 2008

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือวิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตำบลทุ่งกวาว

อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่”

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๒) เพื่อวิเคราะห์พื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ แบบสัมภาษณ์จะประกอบไปด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ประเด็นสัมภาษณ์

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ผู้วิจัยขอรับรองว่า ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้ จะไม่มีผลกระทบต่อท่าน และใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้ เป็นอย่างสูง

ผศ.ดร.ธาดา เจริญกุลศุล ผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

- ๑.๑ ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ.....ปี
 ๑.๒ ที่อยู่ปัจจุบัน.....
 ๑.๓ การศึกษา.....
 ๑.๔ ตำแหน่งหน้าที่.....
 ๑.๕ อาชีพ.....
 ๑.๖ วัน เดือน ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์

- ๒.๑ ท่านมีความคิดเห็น ต่อการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบล
 ทุ่งกวาว
 อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ อย่างไร
 ๒.๒ ท่านคิดว่า แหล่งท่องเที่ยวในตำบลทุ่งกวาว มีสถานที่ใดที่ควรจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง
 สร้างสรรค์ เพื่อจัดเป็นพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลเพราะเหตุใด
 ๒.๓ ท่านมีข้อเสนอแนะ ในการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่ง
 กวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่อย่างไร
 ๒.๔ ท่านคิดว่าในการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว
 อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ควรเป็นรูปแบบไหน
 ๒.๕ ท่านคิดว่าในการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว
 อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไรบ้าง

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกรูป/คน มา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ๘๐๔๒/ว๐๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ที่ ๕
ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่
จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐

เมษายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตทดสอบเครื่องมือการวิจัยแบบออนไลน์

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย
ในปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๕ แก่ ดร.ธาดา เจริญกุล เรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง
สร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตำบลทุ่ง
กวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ นั้น

ในการนี้ มหาวิทยาลัยจึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน เพื่ออนุญาตให้ทดสอบเครื่องมือ
การวิจัยแบบออนไลน์ เพื่อความเชื่อมั่นของเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ตามเอกสารแนบ และจะเป็น
ประโยชน์ต่อการศึกษาริวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ และพิจารณาอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ,ดร.)

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตแพร่

ที่ ๘๐๔๒/ว๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่ เลขที่ ๑๑๑ หมู่ที่ ๕
ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่
จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐

มิถุนายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย
ในปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๕ แก่ ดร.ธาดา เจริญกุล เรื่อง “การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง
สร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของ
ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ นั้น

ในการนี้ มหาวิทยาลัยจึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน เพื่อขอสัมภาษณ์ เก็บรวบรวม
ข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ ตามเอกสารแนบ และจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ในครั้งนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบ และพิจารณาอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ,ดร.)

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตแพร่

กำหนดการสนทนากลุ่ม
เรื่อง การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของตำบลทุ่งกวาว
อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
วันที่ เดือน ๒๕๖๕ เวลา ๐๙.๐๐ -๑๒.๐๐ น.
ณ.ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุไทรฟัก ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

๐๘.๓๐-๙.๐๐	ผู้เข้าร่วมประชุมลงทะเบียน
๐๙.๐๐-๐๙.๓๐	พระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ ดร. ผู้นำนวยการสำนักวิชาการ กล่าวเปิดการสนทนากลุ่มนายพิชิต ปัทมาภรณ์พงศ์ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลทุ่งกวาว กล่าวต้อนรับและแนะนำผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม
๐๙.๓๐-๑๑.๓๐	ดร.ธาดา เจริญกุศล หัวหน้าโครงการวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย แนะนำคณะผู้วิจัย อธิบายประเด็นคำถามที่ต้องการทราบข้อมูล และ คณะผู้วิจัยรับฟังข้อมูลพร้อมซักถามในประเด็นข้อสงสัยให้ได้คำตอบที่ชัดเจน
๑๑.๓๐-๑๒.๐๐	คณะผู้วิจัยกล่าวขอบคุณ มอบของที่ระลึก บันทึกภาพ ปิดการสนทนากลุ่ม และรับประทานอาหารกลางวัน

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย

ประมวลภาพ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group)

ภาคผนวก ง
ประวัติผู้วิจัย

1. หัวหน้าโครงการวิจัย

1.1 ชื่อ ดร.ธาดา เจริญกุล

Name Dr.Thada Charoenkusol

1.2 เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3-5401-00293-69-7

1.3 ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
แพร่

1.4 หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
เลขที่ 111 หมู่ 5 บ้านหนองห้า ต.แม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่ 54000

1.5 ประวัติการศึกษา - น.บ. (นิติศาสตรบัณฑิต) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1.6 งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : 1) การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุน
สวัสดิการชุมชนของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่, 2561

2) อาหารพื้นบ้าน : กระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านยอด

นิยมตามหลักโภชนาการ เพื่อเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุเขตภาคเหนือตอนบน, 2562

2. ผู้ร่วมวิจัย พระธงชัย วชิรญาโณ, ดร.

Name PhraThongchai Wachirayano, Dr.

2.2 เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 0-5499-89000-01-3

2.3 ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
แพร่

2.4 หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
เลขที่ 111 หมู่ 5 บ้านหนองห้า ต.แม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่ 54000

2.5 ประวัติการศึกษา - รัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตแพร่
- รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย